

Nr. 262.

2

CUGETUL ROMÂNESC

REVISTĂ LUNARĂ

COLABORATORII ACESTUI NUMĂR:

F. ADERCA, T. ARGHEZI, G. BACOVIA, GH. BRĂESCU, ION BUZDUGAN,
N. IORGA, CORA IRINEU, G. M. IVANOV, ION MATEIU, M. MIHĂILEANU,
CAMIL PETRESCU, ION PILLAT, GH. ROTICA, ION MARIN SADOVEANU,
VLADIMIR STREINU, FRANCISC ȘIRATO, V. VOICULESCU.

ANUL II 1923

No. 2.

FEBRUARIE

Colaboratorii „Cugetului Românesc“

I. Agârbiceanu	Const. Diamandy	Perpessicius
Al. Alimănișteanu	Mircea Djuvara	Camil Petrescu
Em. N. Antonescu	Leon Donici	Al. A. Philippide
C. Ardeleanu	Horia Furtuna	Ion Pillat
Tudor Arghezi	G. Galaction	Al. Popescu-Telega
G. Bacovia	I. Găvănescul	Dragoș Protopopescu
S. Bascovici	Dr. Marius Georgescu	Sextil Pușcariu
Jean Bart (Eug. P. Botez)	N. Iorga	Vintilă Russu-Șirianu
M. Beza	Cora Irinău	Ion M. Sadoveanu
Ion Bianu	G. M. Ivanov	V. Săngeru
Demostene Botez	N. H. Lahovary	Francisc Șirato
Ion I. C. Brătianu	Traian Lalescu	Theodor Solacolu
Vintilă Brătianu	Dinu Lance	H. Stahl
G. Brăescu	Prof. N. Leon	Maria Dr. Stănculeanu
Emanoil Bucuța	Adrian Maniu	I. D. Ștefănescu
N. Budurescu	Duiliu Marcu	Vasile Stoica
Al. Busuioceanu	D. Marmeliuc	Vladimir Streinu
Ion Buzdugan	Ion Mateiu	G. Tătărescu
Oscar Walter Cisek	Claudia Millian	Urmuz
G. Cifarelli	Ion Minulescu	I. Valaori
N. M. Condiescu	Vasile Munteanu	V. Vălcovici
A. Cotruș	I. Nistor	I. Vinea
Nichifor Crainic	Ramiro Ortiz	V. Voiculescu

Proză și versuri inedite de: D. Anghel, Barbu Delavrancea, Al. Macedonski, Al. Mateevici.

■ Manuscrisele greu de descifrat se distrug necitite. Autorii sunt rugați să le trimită de preferință copiate cu mașina.

Pentru orice lămurire cerută prin corespondență se vor adăoga timbrele trebuincioase.

■ Autorii și editorii interesați să li se facă dări de seamă complete, vor trimite cărțile în câte 2 exemplare, din care unul aparține redactorului recenzent. Un singur exemplar dă dreptul la o inserție în „Bibliografie“.

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

BUCUREȘTI

Pasajul Comœdia, Scara 2 B în fața intrării Teatrului „Regina Maria“.—

Orele de biuro: 6—7 p. m.

TOATE DREPTURILE REZERVATE

2

88

CUM S'A FACUT ROMÂNIA DE AZI

Am spus, în alt articol din această revistă, că, dacă generația boierilor dela 1837-9—fiindcă acela a fost momentul când a putut să se manifeste — ar fi făcut Unirea, dacă ar fi realizat ceea ce se numește cu un termen banal, uzat mai ales în timpul din urmă: idealul românesc, în loc să o facă tineretul sosit dela Paris la 1848, prin boierii cari au stat totdeauna în țară, în legătură cu toată viața noastră, și având o experiență îndelungată, ea se făcea cu mai bună chibzuială și cu rezultate mai durabile, și ca aderențe interne, și ca legături cu străinătatea, pentru că ei n'au pornit la drum până când n'au asigurat două lucruri: rădăcinile în țară și atmosfera în străinătate.

Generația aceasta dela 1848 a avut, din punctul de vedere al solidarității românești, un foarte mare defect, un defect analog celui de care suferă, azi, partidul național din Ardeal: că nu cunoștea în de ajuns istoria sau, mai bine, tradiția românească. Reformatorii nu știau materialul cu care lucrau, nu știau ce se clădise până atunci. Ei lucrau în abstracto, cu concepții de drept foarte frumoase, pe care le învățaseră în Paris, într'o formă deosebită, dar politica înseamnă aplicarea formulelor de drept și formulelor de viață politică la realități pe care le-ai cunoscut deplin și frământat adânc. Și oamenii dela 1848 erau așa de tineri, ei trecuseră prin studii așa de particulare, încât nuli se puteau cere lucruri care nu stăteau nici în marginea vârstei, nici în marginea pregătirilor. A reduce pe oamenii dela 1848, aceasta înseamnă, nu a-i scădea, ci a-i scoate dintr'o situație nelămurită și a-i așeza în situația adevărată, în care pot să rămâie. Noi trebuie să dăm hrisovul istoric generației dela 1848, s'o scoatem din legenda vagă și s'o strămutăm în rostul adevărat ca să se știe ce i se cuvine, ceea ce i se poate

Cugetul Românesc

BIBLIOTECA CENTRALĂ
A REGIUNII BANAT

BIBLIOTECA JUDEȚĂ
P. 33.099

recunoaște și de istoric și de conștiința publică. Pe de altă parte, când este vorba de generația dela 1848, eu fac o distincție: să se știe că e vorba de generația dela 1848 din Muntenia, dela București. În ce privește pe Kogălniceanu și pe Moldoveni, este altă poveste. Educațiunea de acasă a celor de dincoace însă nu-i pune în contact cu realitatea poporului românesc, începând cu cea mai mare și mai fecundă realitate care este graiul unui popor. Pe urmă ei mergeau la școlile secundare, întru cât mergeau, fiindcă foarte mulți dintr'inșii luau lecții acasă pentru a merge pe urmă în străinătate. Ce era școala secundară pe vremea lui Vodă Bibescu? Oamenii dela 1848 au învățat, nu la școala lui Eliad, din care cauză au fost și în antagonism cu Eliad, care, om de modă veche, s'a format la școala de biserică, de mănăstire și a trecut prin învățământul lui Gheorge Lazăr, nepurtat prin nici un fel de străinătăți. Iar la 1848, când Eliad a stat alături de tinerii cari începuseră mișcarea, el care-i putea da prestigiul necesar imediat, s'a ivit antagonismul. Antagonismele dela un partid la altul n'au nici pe departe importanța care li se atribue; antagonismele dela program la program nu mult mai mult decât atâta, pentru că programul este garantat de sinceritatea ce este în dosul lui, și puțința de adaptare este lucrul de căpetenie. Nici chiar ambițiile personale nu desbină așa de mult și atât de definitiv ca deosebiri de creștere din care iese deosebiri de concepții. Trăit într'un mediu, ești câtva timp incapabil să lucrezi împreună cu altul trăit în alt mediu. De aici două lumi deosebite față în față. Două lumi deosebite au stat deci la 1848 față în față: de o parte Eliad, cu tot ce aducea ca tradiție națională, de altă parte tineri escelenți, dar cari știau une ori atâta cât învățaseră dela guvernante întâiu, dela străini în al doilea rând.

Mi se va imputa că această apreciere a mea constituie o impietate. Eu am stricat însă multe biserici de lemn ca să fac altele de piatră; dați-mi voe să stric încă o biserică de lemn în credința că, toți împreună vom face biserica de piatră mai trainică de cum o pricepeau cei dela 1848.

Ce era, am zis, școala lui Bibescu în Muntenia? Nu era continuarea școlii lui Eliad, care era general românească. Lazăr nu vorbise la București numai pentru Muntenia, ci pentru toți Românii. A vorbit de începuturile noastre comune și în tot ce a spus de pe catedră, în scrierile sale nu se poate desface nimic care să se aplice numai principatului mun-

tean. De alminteri principatul muntean însuși avea în general tendința de a se înfățișa, nu ca un lucru oșebit, ci ca un lucru general românesc. Știți că titlul oficial pentru principatul muntean, căruia Moldovenii îi zic Muntenia iar străinii Valachie, Walachei, n'a fost niciodată Muntenia, ci Țara-Românească. Am învățat să-l întrebuițez constant dela colegul meu D. Onciul, om foarte precis, care ține ca să i se zică fiecărui lucru exact cum trebuie; eu ziceam Muntenia, dânsul nu întrebuița decât Țara-Românească, pentru că așa e titlul oficial acela, care istoricește este adevărat pentru principatul muntean. Dela o bucată de vreme însă nu s'a mai zis Țara-Românească, ci România. Așa încât cuvântul România, cu privire la originea căruia a fost o oarecare discuție, s'a întrebuițat întâiu în actele oficiale ale guvernului muntean, care, prin mumele acesta într'un singur cuvânt, mai ușor de întrebuițat, mai fluid, își atribuia în același timp o misiune. Mult mai bine stătea termenul de România decît cel al principatului moldovenesc legat fără sens de un riu care curge unde curge și se varsă unde se varsă. Eliad, va să zică, vorbea ca în România și ca pentru întreg poporul românesc, dar pe vremea lui Bibescu nu era așa. Bibescu a fost crescut în străinătate, între Francezi. Școala română, și-a zis el, este o școală locală; noi să facem o școală superioară europeană. Cum trecusem dela obiceiurile grecești la cele franceze și cum vechea școală a fost de limbă grecească, cea nouă, trebuie, să fie neapărat franceză. Și s'a făcut un program pentru francizarea școlii din București.

Bibescu era de altfel un om foarte simpatic, generos, cu calități sufletești incontestabile, cu un patriotism pe care l-a dovedit și după plecarea lui din Domnie, în cariera lui politică ulterioară, dar căruia îi lipsia chibzuiala, cum și experiența. Mihai Sturdza era altfel: cînd a făcut Academia Mihăileană, ca om practic, el a păstrat basa vechiului învățământ din Moldova. Academia Mihăileană este deci înfăptuită pe tradiție; Colegiul Sf. Sava din București, pe vremea lui Bibescu, nu este un fapt cultural tradițional, ci înseamnă un împrumut, o copie după învățământul francez, și astfel s'a dat limbii franceze o importanță covârșitoare față de cunoașterea limbii și trecutului românesc. Vodă se gîndise chiar să cuprindă învățământul superior muntean în organizația generală a învățămîntului frances în Orient; inspecitori francesi dela Paris, cînd s'ar fi dus la

Constantinopoli să inspecteze școlile de acolo, ar fi trecut întâi la București să inspecteze școlile lui.

Aceasta era școala la care au învățat revoluționarii bucureșteni dela 1848. E adevărat că Brătianu poate face o excepție, el care era dintr'un neam de boieri și vieri din Argeș. Brătianu de sigur a trăit la țară, dar Rosetti, fiu de Bucureștean, a trăit numai la oraș, avînd legături cu o societate mai mult sau mai puțin internațională. (Boliac era fiul unui medic levantin Bogliaco). Cum vedeți legăturile intime cu poporul românesc, boierii aceștia tineri nu le aveau; solidaritatea care poate rezulta numai din aceasta li-a lipsit lor. S'au dus în străinătate, în străinătatea dinnainte de 1848, unde s'au petrecut și lucruri de cea mai mare importanță pentru formarea, menținerea și dezvoltarea solidarității poporului românesc. Ardelenii nu se duceau pe vremea aceea la Paris, dar Moldovenii și Muntenii se duceau, și acolo s'au unit și au făurit viitoarea unitate românească, în acest centru al Parisului. Ideile de libertate de sigur că-i seduceau, revoluția li părea lucru foarte ispititor; când era vorba de un complot, nu lipsiau. Ion Brătianu, cum se știe, a fost bănuít într'un complot împotriva lui Napoleon al III-lea.

Libertatea îi seducea, deci revoluția, chiar și conspirația. Pe lângă acestea însă ei au făcut la Paris și naționalism românesc, acești studenți dela 1846-7. Iată, acum câteva săptămâni, am umblat prin biblioteca pe care au întemeiat-o ei și care a trecut în întregime la Institutul dela Fontenay-aux-Roses. E foarte interesantă figura preotului fondator al capelei românești de acolo, pe care statul român a înzestrat-o cu un edificiu mai târziu ca s'o neglijeze pe urmă. Tinerii dela 1848 considerau însă biserica aceasta ca un lucru foarte mare. Acolo se concentra toată viața românească, toate tendințele poporului nostru, și biserica era un loc firesc de solidaritate românească. Unul era Moldovean, celalt Muntean; unul avea moșia într'un principat, celalt în altul; ei cereau și primiau banii unii dela un loc, alții dela altul; purtau nume legate de tradiții istorice deosebite. Dar, când se duceau să asculte slujba dumnezeiască, era la aceeași biserică. Lângă biserică era locul de întrunire și biblioteca, și în condițiile acestea biserica juca acel rol foarte mare. Se străduise să o întemeieze, înainte de 1848, călugărul Sofronie Vârnav, înainte de aceasta însă toată colonia românească din Paris pregătise atmosfera pentru întemeierea bisericii.

După 1848 a venit arhimandritul Iosafat Snagoveanu, unul din conducătorii mișcării dela 1848. Am găsit foi volante ale arhimandritului prin care, în dorința de a avea un loc pentru biserica lui, se adresa la toată lumea românească, fără nici o deosebire. Cel care a vorbit acolo în chip imperios de sensul național pe care trebuie să-l aibă educația lor, de datoria către țară ce-i așteaptă acasă, de seriozitatea studiilor pe care trebuie să și-o facă, de menirea morală și națională a acestor studii, care sînt, nu numai o cîștigare de cunoștințe, dar și o rectificare de suflete și o îndreptare a acestor suflete într'o anumită direcție, acesta a fost însă Sofronie Vărnăv, care s'a făcut mai târziu călugăr. În anume cuvântări ale lui se vede că de cuminte vedea el, nu pentru că era Moldovean, ciia ce nu înseamnă cine știe ce superioritate de rasă, de și Moldovenii au o mulțime de calități cu care n'au obiceiul să se laude, dar pentru altceva: era altă educație. Educație de familie, educație de școală românească, contactul cu viața vie a poporului lor, simțul de necesitate a experienței, puțința de a se pune frâu unor porniri dăunătoare. Atunci, acolo la Paris, simțul acesta de realitate și măsură, de democrație aș zice mai curând rurală, pentru că stăteau mai mult la moșie decât în capitală, aceasta a făcut mișcarea solidară românească în pragul lui 1848 la Paris, în jurul bisericii fără local, a bibliotecii care abia se înjgheba sub presidenția lui Lamartine însuși. În felul acesta și-a pregătit în parte misiunea ei generația dela 1848. Însă, orice ar fi zis călugărul Sofronie Vărnăv, oricum el ar fi văzut la lucru pe Poloni și Unguri, cari lucrau și ei la Paris pentru scopurile lor naționale, oricât ar fi vorbit cu oameni de mai mare experiență, cu toate acestea cei din București rămăneau înaintea de toate iubitori de libertate, revoluționari, roșii.

Lucrul acesta-l înțelegem cu atât mai bine, cu cât, în momentul de față chiar, în curente democratice se văd două direcții: una, la care sunt foarte mândru a aparține, și alta, căreia sunt foarte mândru a nu-i aparține. Cea d'întăiu zice așa: rosturile neamului nostru în rândul întăiu, toate celelalte sunt foarte prețioase, dar vor veni la vremea lor; întăiu să avem acoperișul de-asupra casei, pe urmă să așezăm și mobilele, și la capăt punem și bibelouri. Cei-lalți zic altfel: noi să cumpărăm întăiu biibelouri și, pe urmă, dacă o da Dumnezeu, facem și coperișul. Eu mai zic un lucru: sunt așa de doritor de acoperiș, încât aș păstra

la rigoare și pe cel vechiu, l-aș mai cârpi numai puțin, să nu ploaie în casă. Ceilalți zic: nu! ca să nu rușinăm bi-beloul, noi acoperișul vechiu îl scoatem și, dacă o plouă, știm că suferim pentru libertate, egalitate, fraternitate. Prefer să nu sufăr pentru niciuna din aceste nobile idei când această suferință nu folosește însuși edificiului național și politic al nației mele.

Deci tinerii dela 1848, în dorința aceasta de libertate, îndată ce Francesii au făcut revoluția dela 1848, și-au spus: au făcut Francesii revoluție, să o facem și noi. Dar cum? Așa cum au făcut-o ei. Fără nicio deosebire? Chiar fără nici o deosebire.

Și ce enorm lucru era de făcut la 1848!

Era o boierime care uitase — nu atât cât cea de mai tirziu, — în parte măcar, de tradiția națională, unii și de demnitatea națională, și erau lucruri de amintit pentru dâșii. Era o clasă negustorească alcătuită din elemente foarte amestecate, care ținea la acel Eliad de care unii din cei dela 1848 își băteau joc.

Trebuiau pregătite clasele pe care să se sprijine o mișcare de prefacere națională, dacă totul nu era să fie numai un interesant episod romantic în desvoltarea îndelungată și grea a unei adevărate națiuni. Și cât de mult era de făcut în lumea însăși a țăranilor!

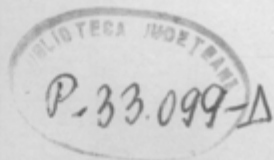
După ce s'a încercat un atentat împotriva lui Bibescu, care, îndată, s'a gândit la abdicare, s'a produs mișcarea din Oltenia, unde un grup de militari a proclamat regimul cel nou. Eliad imita pe Tudor, dar o imitație de program: din Oltenia a plecat Tudor, și noi tot din Oltenia să plecăm! Numai că Tudor era de acolo, iar Eliad nu; Tudor avea legăturile lui acolo, el reprezenta Oltenia pe când cellalt era de aiurea și reprezenta doar pe închinătorii gramaticii lui. Dacă era o mișcare bucureșteană revoluția dela 1848, de ce plimbarea până la Islaz fără a se gândi că la București alți oameni din partea lor fac o altă mișcare și în felul acesta se ciocnesc între ele! Și mai târziu au fost Bucureștii decât Islazul, de unde a plecat steagul tricolor. Când revoluționarii au ajuns să aibă puterea, a venit un Moldovean din părțile Romanului: Ion Ionescu dela Brad, care făcuse studii de agronomie în Franța și, prin originile sale, fecior de preot și nepot de preot, ca și prin studiile sale de agronomie, era legat de pământ. Și el și-a dat sama de importanța pământului. Când deci

mulți ziceau : steagul s'a ridicat, cele trei cuvinte magice s'au scris pe dânsul, republica e făcută, cu Vodă Bibescu răsturnat, și nu rămâne decât să serbăm triumful, el a zis : nu așa ; noi trebuie să avem ca bază o clasă, și nu în sensul unor anumite diviziuni de astăzi, ci o clasă în caracterul ei generic românesc, nu în acela care ar putea să strice generalității românești. Deci să discutăm chestiunea proprietății.

Atunci atâtea au început să caute ușa din dreapta ori ușa din stânga. Țăranii însă au vorbit foarte frumos, arătând toată dreptatea lor, spunând că nu cer dela nimeni po-mană.

- Cu bani ori fără bani ?
- Cu bani !
- De unde o să aveți bani ?
- Uite de aici ! Și și-au arătat mâinile.

Erau deci și oameni reali pe vremea aceea ; tinerii cari Regulamentul organic, îl puneau în coșciug și-i dădeau foc în cântările, evident profane, ale preoților, erau ceeace cerea vârsta lor și putea da educația lor. Partea reală, serioasă, de care istoria trebuie să țină samă, mai mult era aceasta. În Moldova, în acelaș timp, Kogălniceanu și Alecsandri, Cuza și Moruzi, descendenții din cele mai bune familii ale țerii nu se gândiau la necesitatea dărimării tronului lui Mihai Sturza, și nu credeau că dacă vom avea republică, vom avea totul, ci-și ziceau : și cu un Domn ca Mihai Sturza, putem face o mulțime de lucruri, cu atât mai vartos, cu cât Sturza fusese cerut de Munteni la 1837 ca Domn peste amândouă țările. Vor fi fost unii cari se uitau la dînsul ca la un tiran, dar ceilalți îl admiteau ca pe o necesitate a vremurilor, și, când e atâta de făcut, nu trebuie să se răscolească patimile decât dacă e absolut necesar. S'a înfățișat aci un proiect de reformă pe baza Regulamentului Organic. Iar cei dela București nu știau acuma pe cine să se sprijine în nobilele lor intenții. După ce făcuseră revoluția, așteptau sprijinul lui Lamartine și demersurile reprezentantului Franciei la Constantinopol. Lamartine făgăduise însă libertatea la toată lumea fără să aibă măcar mijloacele de a consolida roadele revoluției franceze, căci s'a trecut îndată dela Republică la Imperiul burghez al lui Napoleon al III-a, pe care Lamartine nu-l voise. E adevărat că se mai conta și pe Turci. Mari naivi cei cari credeau că la 1848 Turcia poate să joace altfel decât cum cânta Rusia!

I s'au ținut discursuri frumoase lui Soliman-Efendi când a venit în București, socotind că astfel s'a aranjat totul pentru ca, după câteva săptămâni, să între Turcii cu fitilurile la tunuri și să se întâmple ciocnirea din Dealul Spirei, când un sentiment de demnitate elementară a făcut ca soldații, fie și pompieri, să apere orașul care n'avea altă garnizonă decît a lor.

Kogălniceanu n'a făcut așa, el care e creatorul literaturii românești și, în politica românească, inițiatorul tuturor direcțiilor reale și sănătoase, nu ca Moldovean decît doar prin aceia că a supt din viața Moldovei puteri care să poată folosi nației românești întregi. În sensul acesta a fost Moldovean, și în sensul acesta trebuie să fim fiecare oamenii provinciei noastre. Crescut în cetirea cronicilor, pe care el le-a și tipărit, dând ca întăie probă de chemare o istorie a întregului popor românesc, scrisă la Berlin, în franțuzește, pentru informarea publicului european, — și era atunci un tinăr de vre-o douăzeci de ani —, fondator a două reviste, „Dacia literară” și „Arhiva Românească” *el pornise dela început pe această temă a unității românești fundamentale, căpătată din cunoștințele vieții românești integrale.*

Când făcea literatură, o făcea cu mijloacele Daciei, cu concepțiile Daciei și pentru scopurile Daciei. Dacia, după ce fusese un concept al Renașterii, după ce ajunsese o formulă pentru casarea lui Potemchin, după ce mai târziu devenise un titlu pentru Constantin-Vodă Ipsilanti, trecându-se apoi la un arhiduce austriac și la un anume mareduce al Rusiei, isprăvia, peste opera lui Petru Maior, prin această formă de „Dacie Literară”. Și, când revista n'a mai putut să iasă mai departe, iată „Archiva Românească” pentru trecutul românesc întreg, și ea ca bază de colaborare a elementului românesc de pretutindeni, prin tradițiile tuturor țărilor locuite de Romîni.

Nu se poate pune o temelie mai largă pentru întreaga existență a Românilor.

Când a venit apoi în Moldova Ion Ghica, el s'a găsit în mijlocul unei societăți gata organizate pentru cauza Daciei. Ghica a introdus un element științific și economic materialist, emanând dela filosofia pozitivistă a lui Auguste Comte: iubire pentru invenții, interes pentru industrie, aplecare pentru științele fizice, care se ocupă de lume, și nu de om.

Se trage astfel o dungă peste forma primitivă, absolut

idealistă, a concepției lui Kogălniceanu. Este o deosebire între gândul lui Kogălniceanu și gândul lui Ghica. De și simt același lucru, dar Ghica vrea să-l urmărească legat de realitatea exterioară, insufletit de religia științei, pe când pentru Kogălniceanu istoria națională, literatura poporului sânt strâns legate cu această idee a Daciei, care pentru dînsul nu este ceva care să apară astăzi pentru a dispărea mâine, pe care-l urmărești când poți și-l lași la o parte când nu poți, ci ideea hotărîtoare pentru viața lui întregă, și de aceea în sensul ei a îndreptat o societate întreagă.

Ion Brătianu și Rosetti au făcut, cu simțul lor practic, lucruri foarte mari pentru nația noastră. Brătianu mai ales, când trăia în mediul studențimii române la Paris, a scris cu privire la unitatea românească pagini pe care le cetiam acum doi ani la Academia Română și cari sunt într'adevăr uimitoare, dată fiind vrăsta și lecturile relativ restrânse ale lui, oricum mult superioare ideologiei lui Rosetti. Abundența retorică ușoară a acestuia nu se poate asemăna, în foile pe care le scotea, în revistele mărunțele pe care le trimetea în țară, cu soliditatea de cugetare și darul de a prevedea al lui Brătianu. Sunt anumite chestiuni, cum este aceea dacă Dacia a fost părăsită vre-odată de coloniștii romani sau ba, care sunt tratate de acesta în tineretea lui cu o maturitate uimitoare. Însă aceasta era pentru mulți din tineretul muntean numai ceva ocazional și anormal.

Solidaritatea românească în formă deplină și reală, iată ce reprezintă Kogălniceanu în 1848. S'a întimplat că Mihai Sturdza n'a vrut să-l înțeleagă. El, care trăise în cele mai bune relații de recunoștință cu Domnul său, s'a supărat pe dînsul. Cine știe ce se putea petrece însă dacă între Domn și acel care cerea să se interpreteze Regulamentul Organic în sens național și progresist ar fi fost o unire fericită pentru dezvoltarea poporului românesc!

Sturdza luase încă din Martie măsuri în potriva nemulțumiților: i-a trimis la mănăstiri, ori i-a pus în luntri și i-a expediat pe Dunăre. De aici, din innăbușirea revoluției dela București prin forța militară străină, din împiedecarea mișcării în Moldova prin poliția proprie a țerii, a ieșit fenomenul, foarte important pentru dezvoltarea poporului nostru, al emigrației. Cât era cineva acasă, unul sta la București, altul la Iași, dar, când i-au scos Turcii pe nemulțumiții din

București și când poliția lui Mihail Sturdza n'a îngăduit multă vreme ca răzvrătiții din Iași să revină în țara lor, cu toții au trebuit să se ducă la locul de unde-și luaseră inspirația, Muntenii, în rândul întâiu, dar puțin și Moldovenii: la Paris.

Parisul a primit pe pribegii, exilații, pregătitorii de viitor ai cauzei învinse. Și au stat alături acolo o mulțime de vreme. E adevărat că în Moldova, după Mihai Sturdza, care împlinise anii de Domnie îngăduiți de Ruși, a venit Grigore Ghica, om care avea legături cu partidul național, care făcea parte din boierimea romantică, doritoare de o nouă viață a poporului lor, și care avea tot ce trebuia pentru a înțelege pe oamenii dela 1848, pe cari i-a și chemat înapoi.

Între dînsul și Vodă Știrbei, care domnia în Muntenia, erau legături de prietenie foarte bune. Ei corespundeau neconținut între dîșii, ca și când ar fi fost doi Domni pentru o singură țară, iar nu câte unul pentru fiecare principat deosebit. Astfel chiar între aceia pe cari i-ai fi putut presupune separatiști, din cauza interesului personal, exista o unire frățească. Nu e adevărat, astfel, că tineretul a venit în mijlocul unei societăți care nu simția nevoia unirii și că a impus această nevoie numai în preajma anului 1848. Nevoia unirii era în sufletul tuturor și cine încerca să o combată provoca o protestare a instinctului național însuși.

Pe o chestie de gramatică, pe la 1850, a început astfel o luptă între școala ardeleană, care introdusese o ortografie foarte grea, și între Moldoveni. Și în polemica aceasta, care a fost une ori violentă, de o parte și de alta, se simte totuși o părere de rău, și într'o tabără, și în cealaltă.

Când Grigore Ghica i-a chemat înapoi pe Moldovenii, exilați, rămăind în străinătate numai câte un agent de legătură, cum a fost foarte multă vreme Nicolae Ionescu, fratele lui Ion Ionescu dela Brad, aceasta a fost o pierdere pentru lupta din Paris. Ce ar fi fost dacă în fruntea pribegilor ar fi stat Kogălniceanu, de o vârstă ceva mai mare, de o cultură neasămănat superioară tuturor celorlalți, cu prestigiul pe care i-l dădea demnitatea cu care reprezentase el idealul românesc, cu legăturile lui față de Ardeleni, pe care cei din Muntenia ori nu le aveau, ori le aveau greșite, pe când el, Kogălniceanu stătuse o bucată de vreme cu Alecsandri în Bucovina, intrase în legături foarte strînse cu familia Hurmuzachi, înrudită cu Sturdzeștii. Și, pe când aceia scoteau la 1848, în Bucovina, o foaie pentru Româ-

nii din Austria regenerată prin revoluție, afirmând că este un organ pentru libertatea Românilor de pretutindeni, apărea la Cernăuți Ardeleanul Aron Pumnul trezitorul întregii conștiințe a Românilor din Bucovina, acel Pumnul, care scria într-o ciudată limbă, cu o ortografie neadmisibilă, care avea apucături stângace, de dascăl de provincie netrăit în orașe mari și dintr-o familie care n'avea nici o diplomă de nobleță, dar sufletul lui era mai mare decât tot ceia ce a ieșit din condeiul lui. În Bucovina aceasta veni apoi și Bariț, marele ziarist al Ardealului, cel d'întăiu care a crezut că nu trebuie să stai într-o odaie de călugăr ca să vorbești lumii, ci să ieși în lume și să vorbești oricui, și meșteșugarului, și țăranului. Un mare act democratic, întemeierea foii lui Bariț. Acești Ardeleni s'au fost refugiat în Bucovina, și Kogălniceanu trăise în mijlocul lor.

Din partea lor, cei din Muntenia, când au trecut în Ardeal, aveau intențiile cele mai nobile, însă Boliac scoate la Brașov „Expatriatul“, pentru înfrățirea cu Kossuth, om foarte distins și nobil, Kossuth, care se așează în rândul întâiu între oamenii cari au dorit libertatea la 1848, dar între el și Români nu putea începe nici un fel de înțelegere până nu se ajungea la o bază de conviețuire între cele două nații. Tot astfel Bălcescu s'a dus să caute guvernul revoluționar unguresc și a încheiat chiar o convenție cu el și de fapt la revoluționarii maghiari a fost față de poporul românesc un moment de pocăință: am găsit acum în urmă în cartea principală a consulului francez la București, Poujade, o mărturisire a generalului care a condus armatele rusești la noi despre o scrisoare a lui Kossuth în care, mărturisind că, dacă ar fi înțeles cum trebuie să umble cu Românii, i-ar fi fost alta situația și adăugia că privește ca o datorie de onoare a acorda poporului românesc toate drepturile pe care din neînțelegere i le-a fost denegat.

Nici când revoluționarii munteni s'au întors în țară, ei n'aveau deci încă deplina cunoștință a trecutului românesc, de unde numai puteau ieși directivele de politică reală absolut necesară.

Și astfel alegerea lui Vodă Cuza în Muntenia a fost o întâmplare, o soluție de ultimul moment, când altele nu se mai puteau. Și în Moldova au fost alte candidaturi: a lui Mihai Sturdza, care-și făcuse și un arc de triumf cu iniția-

lele M. S. V., adică „Mihail Sturdza Voevod“, cum a iscălit cu litere chirilice, până la moarte, dar poporul le-a tălmăcit altfel „Mai stăi voinice“. Era și candidatura lui Grigore Sturdza, pe care o apăra și Vaillant. Apoi candidatura lui Alecsandri, a lui Kogălniceanu însuși, care s'au retras. Candidaturile celor doi Sturdzești, dușmani unul față de altul, au fost înlăturate de sentimentul general, iar candidaturile celorlalți au fost retrase de bunul simț al candidaților. În București însă amindouă partidele au avut candidați până în Ianuar 1859. Din partea boierilor era Știrbei sau Bibescu, cari fuseseră Domni, iar din partea „roșilor“, a „naționalilor“, a „republicanilor“ cari se invoiseră a alege totuși un Domn, pentru că așa li se cerea prin actul Convenției încheiate după războiul din Crimeea, era generalul Nicolae Golescu. Numai când s'a văzut că nu putea ieși nici candidatul boierilor, nici al reformatorilor, sub presiunea unor elemente populare bucureștene, care au făcut oarecare sgomot în jurul Camerei, numai atunci s'a putut impune alegerea și în Muntenia a lui Vodă-Cuza.

Dar faptul că Moldovenii și Muntenii n'au stat împreună pînă la sfârșit, a adus nesiguranță în ce privește felul de a realiza—contra prevederilor Convenției, contra interesului Turcilor, contra celui englez impletit cu cel turcesc, contra Austriei, firește, care se temea și a spus-o chiar atunci foarte lămurit că nu poate să primească unirea Principatelor fiindcă aceasta ar aduce, mecanic, de a doua zi chestia Unirii și cu provinciile care-i aparțin ei, Austriei—idealul unei entuziaste și meritoase generații.

Cu solidaritate românească s'ar fi putut pregăti la Paris sub conducerea celui chemat să conducă, o unitate de program, de procedură în Divanurile adhoc. În aceste Adunări însă Moldovenii înțelegeau să urmeze o direcție, Muntenii alta. Moldovenii s'au dus imediat la chestiunea națională și democratică, la chestiunea fundamentală; cei de dincoace, crescuți în afară de țară, în formele apusene, s'au dus înainte de toate la chestiuni formale. Și a fost astfel o deosebire în acțiunea celor două Divanuri. Ce frumos ar fi fost dacă, pe lângă votul pentru Unire, ar fi fost în toate chestiile rezoluții absolut asămănătoare! Dar Kogălniceanu era pentru eliberarea imediată a țăranilor...

Și un alt lucru care s'ar fi putut face dacă în cuibul de solidaritate românească dela Paris ar fi rămas Moldovenii până la sfârșit, e acela care i-a lipsit mai mult lui Vodă Cuza, for-

mând nenorocirea Domniei lui. El n'a avut partide, formate pentru amîndouă țările, care să poată lucra. Nu numai nenorocul că prin Convenție i se impunea un Ministeriu și la Iași și altul la București, o Cameră la Iași și alta la București, un steag pentru Moldova și altul pentru Muntenia, cu ridicula comisie dela Focșani așezată fundamental drept în apa Milcovului, dar, pe lângă aceasta, a avut să sufere și de faptul că nu erau acele partide ca pentru amîndouă țările, ci numai grupări personale: oamenii unuia sau oamenii altuia. Dacă Domnia lui Cuza-Vodă a ținut numai atât și s'a isprăvit cum s'a isprăvit, aceasta se datorește faptului că n'a avut unealta de lucru. A recurs într'un moment la Kogălniceanu, care a făcut marile reforme care se știu, dar cu opoziția partidului Muntean al Unirii, care lupta acum contra „tiranului“ de pe tron. Pentru acesta totul era democrație și libertate. Pentru celalt naționalismul de orice formă. Divergența care degeneră în uri cumplite și duse la actul din Februar 1866.

N. Iorga

(Dintr'un ciclu de conferințe despre solidaritatea românească)

LUMINĂTORUL

Lui Ion Pillat

*Am fost ca nerodul din poveste
Ce cără Soarele cu oborocul
In casa-i fără uși, fără fereste...
Și blestema întunericul și nenorocul.
Eșiam cu ciubărele minții, goale, afară
In lumină și pară
Și când mi se părea că sânt pline
Intram, răsturnându-le, 'n mine.
Așa ani de-a rândul
M'am canonit să car lumina cu gândul...
Atunci ai trimis Ingerul Tău să'mi arate
Izvorul luminii adevărate:
El a luat în mâini securea durerii
Și-a isbit năpraznic, fără milă, pereții.
Au curs cărămizi și moloz puzderii,
S'a sguduit din temelii clădirea vieții,
Au curs lacrimi multe și suspine,
Dar prin spărtura făcută'n mine,
Ca printr'un ochiu de geam în zidul greu,
Soarele a năvălit în lăuntrul meu,
Și cu el odată
Lumea toată....
Ingerul luminător a sburât aiurea,
Lăsându'și înfiptă securea;
Cocioaba sufletului de-atuncea însă-i plină
De soare, de slavă și de lumină.*

V. Voiculescu

PRIMUL PAS

Înzăpediti pe drum, strânși în jurul unui foc de vreascuri la un canton de cale ferată, călătorii, de clasa I-a, împrietenii prin accident, ospătau din belșug cu vin și alimente aduse fără socoteală din târgușorul vecin. După o cafea proastă, fumau, vorbind de toate: de ger, de lupi, de politică și pe urmă firește despre femei. Conversația degeneră repede. M'ajunse rândul să povestesc, cum ne fusese vorba, prima mea aventură.

„Trebuie să vă spun, am început eu, că am fost ofițer înainte de a fi slujbaș. Abia mă prezentasem la regimentul refugiat într-o comună declarată de curând urbană. Colonelul și șeful stației, erau prieteni nedespărțiți. După birou, iarna sau vara, la prânz sau seara, făceau fiecare jumătate din drumul ce-i despărția, pentru a se întâlni și simpatiza la băcănia din centru. Semănau ca doi frați gemeni: roși, nebărbieriți și chei, își strângeau în semn repetat de prietenie, mâna întinsă ca o punte, peste burți tangențiale. Beau mult și profesau aceleași idei: nu înțelegeau niciunul tineretul de atunci.

„Eu, domnule, am ars o singură lumânare decând am eșit ofițer și până m'am însurat. Veniam la ziuă, mă spălam și plecam la cazarmă. N'aveam nici când s'o aprind, nici când s'o sting“.

„Eu n'am avut niciodată locuință. Eram ori în gară, ori la șantan“.

Așa povesteau cei doi prieteni — veșnic între două țuici — campaniile tinereții lor, cu voci răgușite, cu fețele incendiate de apusul soarelui ce purtau în nas. Lumina iese nu din discuție cum cred unii, ci din ciocnirea paharelor. Ciocnind mereu, colonelul și șeful stației s'au luminat asupra nevoilor tineretului. Ce să faci bieții băeți într'un târgușor oropsit de soartă, unde nu se găsea un vin cum se cade, un lăutar la chef și unde madama hotelului lăsa, pe rând, tutulor acelaș suvenir arzător și persistent. Gândind astfel, conveniseră amândoi să-și trimeată în fiecare ajun de sărbătoare, unul ofițerii, celalt impiegații, să se desghețe la Craiova.

— „N'ai plecat?“ mă întreabă într-o sâmbătă mirat colonelul, rostogolindu-se la vale.

- „Nu, domnule colonel“.
- „Foarte rău, dece“?
- „Așa“...
- „Nu se poate“.
- „Eu sunt străin“...
- „Ce are a face“!
- „Nu cunosc pe nimeni“.
- „Oricum, vezi lume, femei, civilizație... Câți ani ai?“
- „Douăzeci“.
- „Și n'ai plecat? Ce dracu aveți în vine?... Să pleci imediat, ai timp“.
- „N'am niciun ban“.
- „Spune casierului să-ți dea patruzeci de lei, să ai pentru bae, birt și damă. Fugi să nu scapi trenul“.

Cu colonelul nu era de glumit în asemenea materii. Am fugit și l-am prins. Camarazii mei plecaseră mai de vreme cu trenul de marfă, cum era stabilit între ei și personalul gării. Nemulțumit, dus pe gânduri, sburam către seară, cu 4 Km. pe oră, la Craiova, și fără entuziasm. Crescusem altfel. Tata mi-era prieten, mama mă iubia cu patimă și-mi adoram surorile. Nou, nou, eșit abia din școală, cu frăul liber, păstram încă neîntinat în mine, cultul femeii. Așteptam amorul cu sfiala și speranța cu care așteaptă primul bal o fată cuminte de pension. Voiam, doriam și mi-era frică. Înalt, subțirel, cu ochii negri, cu buza umbrită, cu ten de fecioară, căutam să lupt, să cunosc, să înving și să cer pace. Imi dam perfect seamă de situația specială, ce-mi creia printre camarazi această atitudine rezervată, dar mă credeam atât de superior, încât suportam ironiile lor, fără prea multă amărăciune.

Ajuns la destinație, am lăsat săculețul de mână la o rudă apropiată și am plecat în oraș. Fidel consemnului și curios să cunosc vârtejul plăcerilor, am luat o birje care după dorința mea mă depuse la doi pași, îndată ce trecu colțul, la cel mai mare restaurant. Am aruncat doi lei birjarului, nu pentru că pornise și oprise caii, ci pentru a fi la înălțimea gradului de general, cu care mă cinstise. Am intrat în grădina, reprezentată printr'o curte îngustă, cimentată, închisă între doi pereți leproși, pe care se cățara o ederă săracă, prăfuită.

- „Doriți să luați masa?“
- „Am loc?“
- „Este locuri berechet și cu un exces de politețe, m'a-

șeză rău în fund de tot, la o măsuță schioapă, lângă lăutarii, cari mă pieptenau cu arcușurile lor. Totul mă enerva: lipsa de orizont, neglijența serviciului, pofta animală a publicului. O țigancă vânătă de pudră, prinse a cânta în gura mare, cu mâna la spate: Să-i fiie somnul liin... N'am mai putut rezista și am plecat. După câțiva pași nehotărâți pe stradă, m'am așezat la terasa unei cofetării. Prezența mea a fost pentru lăutarii, cari se odihneau fumând între leandrii, semnal de capelmaistru. După un preludiu mîeros, un chitarist tăciunat, aruncă ecoului, holbându-se răzimat de masă, acelaș cântec: Să-ți fiie soomnul liin...

— „Ce mai faci? Când ai venit? Hai cu noi, ce stai ca liceenii la cofetărie!”

— „Haideti”, zic eu grăbit, oprind inghețata comandată.

„Unde mergem?”

— „La Cocor”.

— „Ce-i acolo?”

— „Ce nu știi?” mă întrebă camarazii cu compătimire.

„Ai să vezi... Să nu-i spunem”.

Am pornit coborându-ne gălăgioși pe stradă, cu săbiile de capul lor, pătând întunerecul cu bluzele noastre albe.

La cârciumă, în grădina la Cocor, era liniște. La mese, consumatori răzleți, cheltuiau cu socoteală litra și sifonul, calculând să-i apuce programul cu comanda debutul d-rei Lilly, cântăreață internațională. O nemțoaică oxigenată, cu cap încarlionțat de vitrină, scoase dintr'un pian oficos câteva gemete năbușite, și apăru pe scenă. Dra Lilly avea o particularitate, pe care antreprenorul nădăjduia s'o transforme în lei. Artista internațională era oarbă! Palidă, cu ochi ce păreau de argint, începu să cânte cu gesturi aievea, superb, cu voce gravă, celebra cantilenă: Să-i fiie somnul liin...

Am fugit dela masă. Camarazii m'au socotit nebun. În stradă, am luat-o pe jos la întâmplare sfâșiat de durere. Drama fusese neașteptată, brutală, oribilă. Nu bănuiam atâta mizerie. Am rătăcit mult, plimbându-mă pentru a mă liniști, într'o grădină publică străjuită de un gardist ce sprijinea un felinar privindu-mă cu bănuială. Când m'am hotărât să mă 'ntorc, spre casă, trecuse mult de miezul nopții. Trecătorii se răriseră de tot. Orice sgomot încetase. Din când în când, câte-o trăsură fără cauciucuri, sărind pe strada bolovănoasă, trecea într'un vacarm asurzitor, pe care-l puteai

urmări până la destinație. Mergeam cu capul gol, târând sabia după mine, înviorat de zefirul umed ce mă desmierda ușor.

— „Pst!... Nu te urci la mine, puiule?“

Invitația pornia dela o femeie în alb, în picioare, ușor plecată la fereastra deschisă a unui hotel. Sărmanii de noi! Toți ne credem tari și Doamne, cât suntem de slabi! Inconștient, fără să rezist m'am aruncat în gangul negru al hotelului ca într-o vultoare și m'am lăsat dus în odaie de necunoscuta, care mă întâmpinase pe sala întunecată. N'a-prins lumina și mi-a părut bine. Aveam un complice: întunerecul. Mă desbrăcam înfrigurat ca cel hotărît la un duel de moarte, când femeia, cu voce superbă și gravă începu să fredoneze în surdină, celebra cantilenă: Să-mi fiie somnul liiin...

Am sărit ars, năvălind jumătate desbrăcat, pe ușă.

— „Pleci“ ?

Era atâta durere, atâta rugămintă, atâta descurajare în vocea ei tremurătoare, că m'am lăsat prins de mâinele ei nesigure și tremurând, stăpânit de un sentiment complex de milă și de repulsiune, m'am dat acestei femei cu ochi de argint, mari deschiși, cu lumini de apă moartă în zorii dimineții ce se furișase în odaie.

Cu creerii îndurerăți, șovăitor, debil ca un coalescent, am plecat la gară și m'am urcat în trenul gata de plecare, părăsind camarazii, cari urmau să se întoarcă cu cel de seara. Pe drum, tactul mașinii ce pufuia urcând greoi la deal imi indesa în urechi în ciudă, să mă înnebunească: Tica, tica, tac... Să-mi fie somnul lin... Tica, tica, tac, să-mi fie somnul lin...

Am zăcut trei zile.

— „Te-ai făcut bine?“ mă întrebă colonelul dând cu ochii de mine.

— „Da, sunt mai binișor“.

— „Ești slab, slăbit de tot... Nu rezști deloc. Trebuie să te culci de vreme...“

Să-mi fie somnul lin... fluiera un ucenic, trecând, romanța ajunsă și la noi fără grijă, pe mijlocul stradei, stărnind în mine amintiri ca de pe urma unei boli grozave, de care scapi ca prin minune.

De atunci am făcut progrese. Sunt pe cale să devin șef de stație.

Gh. Brăescu

DIN «AGATE NEGRE»

— 4 —

*Dar unde merg ? prin ce oraș
azvîrlă pașii mei ecouri
ce hohotesc de mă 'nspăimînt ? —
Orașul doarme în mormînt ;
ai zice-o țară de cavouri
zidită de un uriaș.*

*Și fie-care dală, șarpe
care se mișcă sub călcîie
când prind pe dinsele să calc.
Orașu 'ntreg : un catafalc,
și norii : vâluri de tămie,
crispați în chipul unor harpe.*

*Dar nici parfum, nici armonie ;
nimic din câte zboară 'n tine ;
nici ochi de vis nici buze pale,
nici mîni uitate 'ntr'ale tale,
pe veci candidă și divine
subt gene de melancolie :*

*Aici e numai moartea 'ntinsă :
mirosul cărnilor albastre,
fîntîni din cari fișnește chin ;
drept melodie un suspin
care tronează pe dezastre
ca o enormă faclă-aprinsă.*

*Și cînd găsești un braț să stringă
dezesperarea 'ți seculară*

*Intr'un mănuchi de fire albe,
rămîne 'nghet în loc de nalbe,
pe suflet piatra tumulară
pentru vecie să ți-l frîngă.*

*Din braț rămîne-un braț de lemn,
din plete-un ghem scăpat pe scînduri
și din extax un ris livid;
din reverie-un hoit stupid
ce-ți arde inima în gînduri
și 'ntr'un cuțit înfipt ca semn.*

*— Gomdără, groază și orgoliu !
trecui prin tine 'ntins pe liră
și morții tăi rînjiră 'n cor;
găsiu în tine un decor
pe care demonii 'l zidiră
pentru-a'mi lăsa pe frunte, doliu.*

*... — Iar tu, acea de altă-dată,
care-ai întins în mine ceață,
revino doar o clipă 'n viață,
căci esti în mine neuitată;
apari din lumea ta, te chem !
apari subț negrul meu tavan,
căci voi : cu glas de uragan
să te blestăm.*

— 21 —

*Trecutul revenind pe-alocuri,
trimete'n inimă parfume
părînd zvârlite peste focuri
dintr'alte vieți, dintr'altă lume ;
Mirezme scumpe, fără nume,
sunt sufletele-afitor locuri !*

și ca pe foile de-albume
le'ntorci în vinetele blocuri
din raftul vieților postume...

Esență lină și subtilă
în care totul pare șters
dar care roade ca o pilă
plămînu'l făurit invers,
în nesfîrșitul univers. —
Intoarce filă după filă
și vers înșiră după vers
căci amintirea e-o cămilă
brăzdînd nisipurile 'n mers. —

Ne-am întîlnit în bălării
cu amintirile, de-o dată:
cucute pînă'n pălării;
Bolnavă, luna sta culcată
peste-un pachet zdrenșos, de vată,
într'un unghier printre țării. —

Trecutu'i spada descîntată,
ce taie inima'n felii
de bronz, de aur, și de-agată. —

Țigani, visătorii, fanții,
trăiesc murind în amintiri;
în jețuri cugetă savanții
tăind pămîntu'n două firi —
închiși ca umbra 'n monastiri;
și totuși doruri și iubiri
apar pe zid ca elefanții,
cînd pun formule și zidiri
în tîrtiziile balanții
de-asupra bieteii omeniri!

Morți în crucea nopții ? — nu cred ;
 totuș clopote ca'n bură
 gîngăvesc ;
 clopote de lemn, cu putred
 glas, jelesc,
 și gîndirea'i arătură
 peste care boi de sgură
 plugăresc.

Trăgătorii și groparii
 lîngă morții viitori
 dorm — gîndesc —
 totuși jalnic lăutarii
 izbucnesc,
 și din guri de cîntători
 vorbe : «slabi și trecători»
 se'nnădesc.

Se'nmormîntă noaptea par'că,
 unii morți ieșiți din legi...
 E tîrziu !
 Uh, cum sufletul se'mbracă
 în sicriu,
 și vislește spre pribegi,
 și te schimbă să'nțelegi
 cenușiu.

Bezna 'nneacă toamna ; singuri
 de vom fi cîți-va tîrziu
 pedepsiți
 să ne bem amaru 'n linguri,
 gârboviți
 peste vrafuri de hîrtii
 cu văpăi sulemeniții,
 de făclii.

Eu sunt mortul! cu groparii,
 cimitirul și leviții!
 eu jelesc!
 Vinturi treieră stejarii
 și 'i zmucesc,
 ploaia plînge rătăciții. —
 Oh! și 'n mine chiar iubiții
 mucelesc.

— 36 —

Sărmanul meu suflet strivit,
 în care țintesc gînditorii,
 pe care pe rînd te-au sluțit —
 îndreaptă-te tot liniștit
 spre unde se 'ndreaptă cocorii.

Gîndirea în care să'ți treci
 ecoul profundelor coruri,
 e golul cu aburii reci,
 deschis peste veci,
 de-asupra atîtora goluri.

Privirile calde și limpezi
 și frunzele pline
 de șoapte timide de cintezi,
 rămasu-ne-au iarăș streine,
 și 'n oca durerilor noastre'i mai bine.

O clipă, și trecem apoi
 Acolo de unde ne-am rupt, —
 cu norii 'n convoi
 cu lumea dormind dedesupt.

Căci lumea pe unde alesul
 ți-l cauți prin ceața tomnală
 să'ți prindă 'nfelesul,
 e-o biată secundă banală
 din Viața totală.

*Astăzi soarele prin ceață
s'a născut din haos, mort,
pe 'nserata dimineață
cenușie ca un cort.*

*Pe când sufletu' mi coboară
melancolic pe-amintiri —
ca o pulbere ușoară
cu bolnave licăriri,
peste mobile din care
se deșteaptă musc trezit,
de pe foi ce-au putrezit,
prin unghiere de sertare;*

*orologiul, ploaia 'n urmă,
și cu inima 'ntr'un ritm
bat secunde ce'n turmă
ne'ncetat au tot murit.
Și ce liniște se-așterne!
și cum sufletul se-aude
scuturînd din ăripi ude
peste brumele eterne!*

*Dintr'a mea singurătate
las în voie'i vremea vie,
și cum nimeni nu mă știe
printre veacuri sfărimate
pribegesc ca o stafie.*

Tudor Arghezi

NOTA. — Reproducem cu dificilă îngăduință a poetului, versurile din „*Lina Dreaptă*”, rarisima revistă de avant-gardă, care în 1904 era sortită, sub pana lui T. Arghezi, să încheie într'un cerc voit restrâns, o poezie și azi rămasă nouă. Pentru bibliografii viitori adăugăm că tot aci au apărut numerotate 3 și 32, poeziile „*Litanii*” și „*Sfârșit de Toamnă*”, republicate în *Viața socială*. — I. Pillat.

SPÂNZURAȚII ARDEALULUI

Furiile ungurești s'au ivit din nou la Cluj.

Spectrul lor de groază mai trăia în conștiința noastră ca o amintire sângeroasă a volburei sociale dela 48. Concepția postrevoluționară le modificase în temnițe legile de Vaț și Seghedin.

În umbra lor sălbatecă dospea durerea unui neam strivit, care-și răscumpăra dreptul de libertate prin șirul nesfârșit de suferinți ale cărmacilor luptători.

Astăzi brațele lor sinistre se întind iarăș spre sugrumare grăbită. Sunt popii, valahii, cari trebuie să piară ca la 48, alături de alți îndrumători. Sunt dascălii mizerabili, cari au vândut Ungaria lui Apponyi.

Tărați în temnița din Honvedutca, ei așteptau zadarnic de doi ani de zile, ziua judecății ungurești. În umezeala chiliilor întunecate, sufletul lor se sbuciuma îngrozit de-a lungul nopților de veghe.

Nici o mișcare din partea noastră n'a putut îndemna la lichidarea monstruosului proces de spionaj românesc. Contele Tisza ne răspundea în cinica sa dialectică de stat, că deslegarea lui atârnă de împrejurări politice externe, vizând cu abilitate țara dela Dunăre.

De atunci ne-am dat seama, că soarta celor 16 purtători de lumină românească este definitiv hotărâtă și ei vor peri ca niște crainici profetici ai furtunei răzbunătoare.

Era sentimentul nostru de rasă, era conștiința dreptății istorice care ne călăuzea și ne da iluzia apropierii zilei mărețe când oștirea Regelui Ferdinand, într'un avânt în-năltător va desființa vămile nedreptății din Carpații românești. Aveam această credință uriașă și'n nepotolita ei înfrigurare ne depănam rostul zilelor noastre agitate. Gândul ni se înfrătea cu durerea chinuțiilor din temnițele Clujului, cari în potopul suferințelor grele ni se păreau solii înfri-coșați ai desrobirii noastre naționale. Cruzimea închisorii

ungurești îi desfigurase pe toți. Seninătatea preotului din ușile altarului, liniștea dascălului dela catedra școalei sătești i-au măcinat zi de zi, și în urma lor a răsărit pe fețele crispate de asprimele durerilor, imaginea induișată a mucenicilor din sinacsare.

Ei se stingeau pe încetul, cu fiecare noapte de chinuitoare așteptare, ca o făclie ce moare în colțuri de mănăstiri îmbătrânite. Trupul lor frânt era acum o umbră rătăcitoare, ce se întindea în razele lunii pe muzezeala pereților întunecați, dar sufletul lor zdrobit de furtuna patimilor, începea să falșăie în undele aiurărilor. Cu câtă durere nu-mi zugrăvea o preuteasă nenorocită icoana soțului său, care sub povara frământărilor plângătoare își pierduse lumina judecății. Sărmană ființă! În pribegia-ți tristă prin Moldova, tu vei afla înfricoșatul adevăr, care-ți va sfășia inima de jale. Și lacrimile vor curge cu zdrobire alături de suspinul copilașilor orfani. Aceeaș durere va fulgera acum prin vatra tuturor condamnaților.

Ziua de 15 August 1916 în care s'a deschis războiul sfânt al Neamului Românesc, v'a scurtat calvarul suferințelor și v'a întărit *credința* mântuitoare, pe care semănând-o cu sfințenie în poporul nostru a-ți dus-o cu voi și acolo în negura temniții ungurești.

Blânzi și neînfricoșați apostoli ai neamului meu, voi v'ați dus dintre noi cu suprema mângâiere, că desrobirea Ardealului, v'a fost cântecul de biruință ce lumina zborul vostru pe culmile eternității.

În clipa agoniei înfiorătoare, când trupurile istovite pierdeau legătura cu pământul, când funia gâdelui unguresc se strângea ucigătoare, precum martirii creștinătății simțeau pe rugul de sânge prezența Răscumpărătorului, așa veți fi avut și voi iluzia înălțătoare a marșului triumfal din Alba-Iulia a lui Mihai Viteazul. Iar peste groaza furcilor negre, se cobora atunci de sus, ca o sfințenie a muceniei voastre, aureola de recunoștință a neamului românesc, care vede în voi nu victime ale furtunei maghiare, ci simbolurile eroice ale suferinței istorice prin care se făurește astăzi România tuturor Românilor.

Și dacă mormântul trupurilor voastre ne va rămânea pe veci necunoscut ca și al Eroului dela Turda, vânătorii noștri vor avea poate norocul să pună mâna pe *furcile din Cluj*, pe cari recunoștința biruitorilor de mâne le va așeza cu mișcătoare evlavie în *Muzeul războiului nostru*

național. Acolo în mireasma de tainică liniște religioasă a bolților aurite va arde candela voastră și generațiile îndepărtate înfiorându-se în fața furcilor ce v'au curmat firul vieții, vor culege suflul acelor emoții sfinte, și copleșitoare, pe cari ți le dă numai atingerea neprihănită cu trecutul încărcat de glorie strălucitoare al neamului tău.

Prin spânzurătorile voastre, preoți și dascăli ai Ardealului, veți fi de-acum *îndrumătorii* neîntrecuți ai conștiinței naționale înviate, luminându-i cărările ce duc la marea biruință a Neamului românesc.

Din eternitatea cerului vostru albastru, voi sunteți proorooci de foc ai minunii unității noastre integrale, ce flutură izbăvitoare în tragedia durerilor din Moldova.

Iată slava divină, ce vă'nconună, în lacrimile noastre, frunțile învinețind...

13 Martie 1917, Podul Iloaiei.

Ion Mateiu

IN CRAMA

*Peste miriști lung răsună chiote de vânători...
Să intrăm în crama veche... Printre buți înalte-ascultă!
Cum în pivnițe boltite, zăvorit cu grijă multă,
Numai vinul nou mai cântă spămegând prin zăcători.*

*Au tăcut sub neaua vremii ale patimilor goarne,
Dar ne fierbe încă'n inimi al dorințelor pelin...
S'așteptăm să se prefacă mustul fără preț în vin
Și cotnarul amintirii în pahare să ne toarne.*

Ion Pillat

FANFARA MILITARĂ

*Ce tristă operă cânta
Fanfara militară,
Târziu în noapte la grădină...
Și tot orașul întrista
Fanfara militară.*

*Plângeam și rătăceam pe stradă
În noaptea vastă și senină...
Și-așa de goală era strada!*

De-amanți grădina era plină...

*Orașul luminat electric
Dădea fiori de nebunie...
Era o noapte de septemvre
Așa de rece și pustie!*

*Și tot orașul întrista
Fanfara militară...
Târziu în noapte la grădină
Ce tristă operă cânta
Fanfara militară!*

G. Bacovia

DRUMURI DE BĂJENIE

Când să cotesc din alea din băgrini care mă aducea de la gară, pe o ameză de Cuptor, doi inși cari mă urmăriseră fără să știu, mă întâmpinară grav, cerându-mi numele, ocupația și ce planuri mă îndreptau în sat. Simții atunci impresia stranie a unei călătore singuratece și cât de puțin i-ar încredința pe niște funcționari de pază curiozitatea neliniștită după locuri neumblate și după oameni. Imi amintii că am văzut încă din tren pe unul din ei, înalt și uscățiv, cu o privire albastră — mirare de ochi palizi pe ten bronzat. Avea ceva nevinovat în figura lui subțire, cu părul lung dat pe ceafă.

Mă găseam pe marginea de apus a hotarului, unde Banatul se mbină cu granița Jugoslaviei. Subcomisarul de frontieră, cu care aveam onoarea, nu lipsi să-mi arate primejdia și puterile lui discreționare. Pământ nesigur, neliniște înfiorată ca văzduhul cu nori și cu vânturi. Primejdie a închipuirii, care făcea să-mi plutească în ochii exaltați de soarele amiezii de vară, poveștile cu spioni, contrabande și fugari.

Drum lung, prăfos, aprins și alături de mine glas apăsător pornind a destăinui răspunderi, viață zbuciumată, șicane, zugrăvind-mi fără de veste o fericire visată: o casă mică, într-o vie... Era romantic polițistul. Și cum să nu fie? Era poet.

Mă gosti bucuros învățătoarea în chilia răcoroasă și o blandă de mamă bună porni să prindă un pui în avlie și aprinse focul la ora trecută și după un timp puse friptura pe măsărița albă și un tănier cu știuleți fragezi și bere. Dar vedeam că prietenul muzelor neliniștea. Când un bărbat dă „văzută” unei fete, curiozitatea satului avea de ce să se turbure: dacă nu-i e pețitor, apoi ce poate să-i fie? Și când nu dai cuiva „văzută”, e alt cuvânt să se afle vătămat. Fel de fel de întrebări ca acestea colindă din poartă în poartă pe ulițele Comlăușului Bănățean, pe la case de

plugari înstăriți, cu bățături bogate, în chiliile unde rar mai vezi paturi cu poniave și lavițe și ormane vechi, ci mobile de oraș, așa cum nici portul iilor și al catrințelor nu se mai pomenește.

Nu numai în graiul curat regăteau al părintelui proto-presbiter—căci la drept vorbind cultura istovește dialectul,—dar la toți Comloșenii nu mai auzi vorba moale, puțin cântată, a bănățeanului. Și nu te miră că aci, în marginea cea mai din spre Soare-apune a Banatului, limba e mai aspră și mai sonoră, cu apropieri mai mult de cea ardeleană și tot pe atât de cea muntenească, dacă afli că Comloșenii sunt Olteni, dar Olteni curați, altoiți în țarina aceasta, numai de acum un veac și jumătate.

Era în vremea când Turcii fuseseră bătuți și alungați din împărăție. Pământurile Banatului, călcate și răscolite de cotropitori, își dăduseră parcă cu mână de moarte bogățiile, căci pustii și neîngrijite înțepeniseră în pârloagă. Pieriseră cei care știau să momească dărnicia câmpurilor, prin stăruință și răbdare. În spre partea de Apus mai cu seamă, unde luptele fuseseră mai înțeleșite, pe șesurile negre ale Torontalului, lumea se rărise cu totul. Dar trecuse însfârșit primejdia și viața se mișca, desmormită, dintr'un capăt la altul al împărăției.

Orașele ruinate începură să se ridice din cenușe, din noroae, din părăsire. Cetățile își înălțară iar bastioanele și turnurile dărâmate pe dealuri și margini de râuri; drumuri noi șerpuiau între sate și orașe, begheiuri împărțeau în depărtări dărnicii de fluvii. De prin toate țările veniră atunci coloniști la chemarea prevăzătoarei Crăese. Atunci au venit Sași din Saxonia, Nemți din Württemberg, Francezi din Alsacia și Lorena. Frumoasele sate ale Torontalului, ghi-vece cu flori în grădini de verdeată, de atunci luară ființă.

Ciudată taină a migrațiunilor neliniștite! Ce năzuinți întunecate ridică poporațiile și le'ndeamnă să-și părăsească coliba și părinții, satul și câmpiile, ca s'o apuce te miri în cotro, ca stolurile călătoare, ca lăcustele, ca plantele vagabonde? Suferințele și nevoile vremii nu ar fi de ajuns. Răzbișe până la dâșii chemarea aceasta găzduitoare de a se hotări într'o bună zi și un roi de Craioveni s'o ia razna printre munții și văile Banatului, până hăt în marginea aceasta din spre Apus, unde atâtea soiuri de neamuri viețuiau într'un clocot nesfârșit? Au plecat subț căpetenia vătafului Ciocărlan și când afli între dâșii nume cunoscute

de moșneni, ca: Polverișan, Contrea, Cioroian, Ureche, Boerescu, Despi, Anghel, Coandă, nu-ți vine a crede să nu se fi urzit îte mai întinse de politică austriacă printre boer-nașii aceștia și drept ieșire să li se deschidă poarta aceasta mântuitoare.

Ori cum ar fi, Oltenii nu fură oaspeții cei mai răsfățați ai Habsburgilor. Cum însă nu sentimentalitatea și resemnarea caracteriză pe acest neam dârz de oameni, au înțeles mai curând decât ne-am aștepta, că drepturile cele temeinice nu se cer, ci se iau.

Casele cu pridvoare și curți largi, grajduri, livezi, chemau înapoi, după ziduri, pe cei ce de abea se „iertaseră” de plecare și conteniseră din bocet și oftat. Li chema înapoi de-a lungul drumurilor, biserici cu turle rotunde, acoperișuri de stuf în sate cu biserici sărace, cu clopotniți de lemn, cule cu guri de umbră în care răd dinți de coloane mici, ziduri brâncovenești, cetăți înalte cu foișoare, schituri adâncite’n munte sau atârinate pe vârf de deal. Li blagoslovea câte o troiță oprită’n răscruci de drumuri și-i petrecea, pe ci, pe colo, un sunet lin de toacă răsfirat pe câmpie. De țistetea drumului acestuia își vor aminti întotdeauna viitorii ocuitori ai Comlăușului Bănățan:

Au Jiule, au Jiule, apă dulce,
Socoteam că nu ne-om duce!
Au Jiule, au Jiule, apă rece,
Socoteam că nu te-om trece!

Dar l’au trecut și s’au dus—și cu cât se depărtau, nădejdea și dorul de necunoscut începeau să ogoiască jalea despărțirii. Pe urmele lor, vestea exodului îmbia satele și caravane după caravane se legănară încet spre hotare, în pasul domol al boilor, în mireasma cerului de primăvară.

Pe inoptate, în margine de sat, în margine de drum, se oprea convoiul, se opreau carele cu merinde, cu unelte, carele cu plog, cu donițe prinse’n loitre, colibe călătoare din care coboară muieri cu prunci, fete cu furca’n brâu, copii. Descălecau voinicii; scoteau rătaele la jug, se adunau pe lângă focuri și din ceaun pufneau aburi de mămăligă. Somnul potolea zgomot de vite, sunete de talangă și vorbă și răs. Se alegea straja de noapte și câinii lătrând la stele mai trezeau amintiri depărtate de sat și de vatră.

Din asfințit în asfințit, tot mai departe, peste dealuri și munți, peste râuri și păduri, îi prindea somnul greu al pri-

begiei. Nu le întâmpinară vrăimășii ori teamă pe gloatele aceste pitorești, trase de boi albi ori plăvani. Olteanca zdravănă și aspră ținea bine la greul drumului și cine o întâlnea, în zori de zi, încălecată bărbătește cu picioarele goale pe burta calului, pocnind din bici și chiuind, cu argelia în urma ei, vedea o ciudată întrupare de amazoană.

Neamuri pașnice se călătoreau după muncă și adăpost, de la un capăt la altul. Nu le-au fost străini cei de peste Meegintî, cu opinci și obiele surii, cu căciuli, cu cioareci și țundre și muerile cu opregu peste ciupag, stropșind așa hazliu graiul. Treceau șiruri lungi de Sași cu ochi albaștri în chipul băl, cu legături mari și copii aninați în spinare. Se mai zăreau pe orizonturi de orașe, foișoare ascuțite de geamii cu semiluna în vârf și ocoliră sate de turci întârziați, care viețuiau și ei temători și tăcuți. Câte o căruță cu femei îmbrobodite de li se vedeau doar ochii în capete rotunde și o spuză de capete micuțe de copii, privind cu clipiri negre pe subt fesuri roșii, mergea, la pas, mănătată de un turc uscat, în șalvari și papuci, trasă de cai obosiți ca și cântecul lor târăgănat și trist.

Pe câmpuri albite de lună, câte un turn năruit străjuia singuratec ca un schit, din cuca dealului și pe coaste se răsفira un cimitir uitat, cu cruci căzute. Unii au văzut duhurile rătăcind prin progade și un cavaler negru ivindu-se în turn, cu spada în mână, în zale și coif de oțel. Întâlniră multe cimitire cu gropi și cruci răvășite, locuri călcate de războaie, peste care crescuse iarba și se risipeau ca un zâmbet nourași cenușii de turme cu păcurari. Păduri albe, păduri negre, păduri roșii răsăreau și se pierdeau în zare. De la o vreme, munții nu-și mai ascuteau vârfurile prăpăstioase, dealurile se topiră și un șes întins, năvălit de păduri și lăstărișuri, de rături și garle stătute, cu imense câmpuri de pășune, se făcea zi și noapte, cât vedeai cu ochii, de parcă stau să coboare'n Dunăre. Pe fâgașuri e prăfoase ale Torontalului, piciorul intra până la nogeu și se 'ngropa năplatul roților. Pe locurile aceste șerpuesc astăzi panglici albe de șosele, drumuri comitatine; dar au cerut o muncă necurmată și tot atâta pricepere, în care mi-gratorii s'au dovedit în întrecere unii cu alții.

— Noi când ne alegem deputații, îmi spunea un notar, prima invoială este să ne facă drumuri.

Dela întâia brazdă pe care o tăia cormanul Olteanului, grija și voia bună a câmpului i-au fost turburate de noii

tovarăși; căci Sârbii stăpâneau ce a fost mai de soi din bunurile lăsate pradă de Bănățenii fugiți de spaima năvălitorilor. Ba pentru un hotar, ba pentru o vână de apă, ba pentru un imaș, ori te miri ce altă pricină, vrajba nu mai lua sfârșit. Biserica a lor, preot al lor, chinez al lor. Groful Nacu, tras și el de curând prin locurile acestea, de partea lor. Va fi fost vreo înțelegere de la Macedonean la Sârbi, ori era planul ascuns al celor dela Viena, de-i părtinea cu mâna lui? Poate și una și alta.

Din munca lor trudnică alegeau puțin în primele vremuri și nevoia ațâța mai rău dușmănia în colibe sărace de pripășiți. Multe salbe de galbeni turcești se schimbă pe pâine. Bănuitori și îndărjiți, noii Comloșeni se adunau tot mai singuri, îndepărtați, străini. Liturghia sârbească nu voiau s'o asculte. Se strângeau în fața unei amărâte de biserică fără turn, cu acoperiș de șindre, își lipeau fruntea de zidurile ei cenușii. Sămnicăria privi din cerul cu stele care sclipeau pe ger, poporul acesta încercat și stăruitor, înșirărat doi câte doi, îmbrățișând unul prin altul zidul, din atinșerea celui dintâi din șirag.

La curte se urmau petreceri; treceau șiruri de călăreți la vânătoare. Nacu își juca adesea armăsarul încins, prin inima drumului. Ciocănel îl petrecea din ochi și i-ar fi stat pe suflet o socoteală cu dânsul; dar se ferea cât putea din cale-i. Prea își cinstea căciula ca s'o pue înaintea Macedoneanului.

Cu Sârbii sat nu puteau face. Nu se divăniră mult. Gândul întunecat și roșu mocnea în mințile tuturor, dar Ciocănel fu întâi să și-l dea pe față și să le sumuțe pornirea.

Zi frumoasă, zi de praznic, Sârbii erau adunați la strânsură în fața hanului cu ziduri lungi și scunde. Stăteau bătrânii sub umbră de nuc rotat, iar cei tineri întindeau hora în sunet de lăute. Luceau galbenii și mărgelile pe gușa muerilor și poalele lor infoiate cât clopotul pe sugne scrobite, se legănau șoldii sub dușanguri. Erau frumoase unele, dar cu părul lins subțiră ori petea, nu aveau farmecul Oltencelor cu maramă spumoasă, cu ii și catrințe înflorite. Fetișoarele, gătite la fel cu cele mari, păreau niște mueri pitoace. Zburdau copii, îndesându-se peste jucăuși; se hărjoneau câinii la soare.

Numai ce se rupse un călăreț din zare. Era Ciocănel. Pe urma lui năpusti fără veste ceata întreagă a Oltenilor, în țări de pânură albă, înfloriți cu șinur negru, cu chintușe

ori sarici albe, surii, vinete, cu căciuli de miel în cap și cu cisme în picioare. Dădură busna pe caii lor voinici, chiuind și plesnind din bice, repezindu-se cu sulii dorobănțești, de se schimbă petrecerea într'un golomoz lărmui-tor de tipăt și vaet, spaimă și groază. Zburau scurtături, străluceau în soare junghiurile, dar greu să zgodească pe cei călări. Sângele muie pesacul, hoituri se tăvăliră în țărână. Sărbii nu puteau să se mai plece spre cei răniți, și spre cei gemând de pristăvire. Scăpară în fugă și se traseră cu toții tocmai lângă Lacul Negru, în marginile Tisei. Zilele în rând, îi urmară căruțele cu femei și copii, cu ce putu-seră strânge în grabă din avut și multe rămaseră pe loc, noi Sabine supuse biruitorilor.

Zile negre, nopți albe. Așteptară săptămâni și luni, armați pe pază, răzbunarea. Sărbilor, pe semne, nu le sări nimeni într'ajutor. Era ostenită lumea de lupte și pe Olteni prea îi simțeau dărji la împotrivire. De urâtul sărăciei, mulți neastâmpărați luară potecile haiduciei. Dar nu la Olteni și la nevoiași se dădeau, vezi bine, ci la nemeși și la hainul de Sărb. Il prispise potera pe vestitul Mărza, dar ce făcea și cum dregea că nu-l puteau ține nici lanțurile și cătușele din temnița Oradei. Nu zăbovea să asculte chicotul broaștelor, șuerul năpârcilor, ci te pomeneai cu el slobod, să facă domnilor în pofidă.

Pasă-mi-te groful singur făcu un pas de împăcare și se ogoi să stea cu ei de vorbă. E bună și frica la om, pe semne. Vedea că altfel n'o scoate la capăt. Și numai ce-l vezi pe Ciocănel chinez. Le mersese pomina și ajunsese până la Viena zvonul isprăvilor. La curte se vesti într'o bună zi vânatoare regească. Se'ntinseră până'n uliță măsaie turcești și se așternură flori. Veneau toți nemeșii și grofii de prin castele, în caretele mânate de fospănași în livrele cu fireturi, cu vești roșii și clop cu pene sure în cap. Stau zbangă honvenzii înalți și birăii și ghinărarii. Iosif al II-lea singur, venise la vânatoare. Și doar nu erau te miri ce fiare prin pădurile lor; dar voia să vadă și dânsul pe Valahii aceștia îndrăzneți, care-i conturbau planurile.

Intr'un târziu aduse groful maistori din Macedonia și în locul bisericii celei vechi, dură una mai chipeșă, mai bogată. Pe naia lungă nu pornesc, ca la bazilică, turlele rotunde chiar din inima tabernacolului, ci în fruntea portalului se ridică un turn, gâtuindu-se puțin deasupra rădăcinii în muchii drepte, ascuțindu-și vârful în înalt. O părere de

aur polei tâmpla; dar zidurile își așteaptă încă sfinții și numai icoanele vechi aștern pe întinderea cenușie chipuri smerite, peste care a suflat aburi verzi gura vechimii. De jur împrejur jilțuri negre și sfeșnice înalte străjuesc altarul. În fund, lângă ușe, mulăriți, groful și grofița. O, nu erau domnii și domnițele subțiri, pe care-i mai zăreau încă bătrânii, prin mijirea vremurilor, înalți, drepți, ferecați în aur ca și turlele Coziei celei bogate. O icoană de „acolo“, și dintre scoarțe grele, porți de argint deschise peste foi veștede: Minierul lui Ipsilanti, mai amintesc de o vreme aproape uitată.

Spre apus scapătă focul asfințitului de vară. Nici colnic, nici vale nu turbură zarea întinsă a șesului. Ca și zarea, limpede și hotărât e sufletul Olteanului. În câmpuri deschise, fără apărare, așteaptă oricând pe pază necunoscutul ce năvălește peste granițele netede, ca cei doi călăreți sârbi ce țâșnesc acum pe neașteptate în ochii mei, într'un neastâmpăr voinicesc de trupuri sprintene. În lupta grea, grijile celor de temei în așezările gospodărești, va precumpăni zborurile visului și jocul de lumini ale inchipuirii.

Dar ortodoxia răsăriteană s'a ținut dărză și n'a țișat reverenda, nici pletele, ca pe aiurea. Departe e și primejdia neștiutorilor de carte. Din emulația născută de atingerea popoarelor deosebite, școala fu nespuse de câștigată. Colpatorii sfinți au trecut dela unii la alții zvăcnirea culturii religioase imi spune Prea onoratul. Îi văd colindând din sat în sat pe rătăcitorii „nebuni întru Cristos“ cu povara lor binecuvântată în spinare. Drumețul cu capul gol și desculț, cu barba și plete lungi intră în adunări, câtând cu ochi de patimă străină, ochi de cer spălăcit,—inger rătăcit ori copil? Își sprijine de zid toiagul de călător fără țință, desbaeră straița și risipește cărți cu slove negre și cu chipuri, printre cănate și bliduri. Cuvântul tipărit potolește ca un farmec inferbănțelea gostiei, zugrăvind pe chipuri cumintenia întrebătoare și tăcută și pâinea luminoasă a gândului, împartășește mulțimii un minut de sfințenie.

Trec pe lângă castel. Nu are caturi și balcoane, portaturi și foșoare romantice. În ziduri tăiate drept, vorbește mândria proporțiilor sigure, care nu umblă să sperie. Ferestre cu geamuri mari, întind departe taina staturilor coborâte și parcul te petrece mult după colțul răspântiei cu palanca lui zăbrelită, peste care plopii își înalță creștetele și visează verdele adânc al brădetului. Pe aleele albe de

pesac, rar o mai vezi pe Doamna castelului, ultimul vlăstar al lui Nacu, bătrâna princesă de San Marco. E dată de partea papistaşilor şi nu vede bucuros pe ai noştri, mi se spune. Are încă destulă vioiciune ca să se intereseze de noutăţi de artă şi de cultură, îmi spun alţii. Peste tainele, castelului se pleacă storurile verzi, ca nişte pleoape adormite.

Părăsesc în noapte, bătătura tăcută sub stele sclipitoare şi boare lină. Lătrat de câini, întuneric şi parcul visând, veghiat de plop şi brazi între coastele zăbrelelor. În gară se mişcă umbre, lumini.

Cora Irineu

ROCHIILE TALE

*La tine 'n sara asta cum mă gândesc, o ploaie
De foşnete coboară şi trista mea odaie
Mi-o umplu cu parfumuri, cu graţii şi mătasă:
Sânt rochiile tale ce le aud prin casă.
Văd una ce te face din mică şi mai mică
Şi dulce-ţi împrumută o lene de pisică
Acasă când cu ochii închişi pe jumătate
Făptura ta întreagă respiră voluptate.
Iar alta străvezie, făcută par'c'anume
Ispitele să poată ochi mai bine 'n lume.
O văd cum se lipeşte de pieptul ce-ţi palpită
Şi-un început de vină alintă, fericită.
Acuma văd a treia pornită la plimbare
Şi o femeie noua dintr'ânsa îmi apare
Şi 'n stradă deodată cu chipul ce-mi zâmbeşte
Eu simt că şi iubirea în mine se 'noeşte...*

G. Rotică.

PAGINI DE CIORNĂ

Cunosc talent de dansator, talent de acrobat, talent de croitor, de spadassin, de caligraf, de versificator dacă vreți. Dar talent în artă ?

■
N'ași putea să dau exact definiția trivialului, dar ași putea să dau câteva exemple :

O cucoană din provincie, de vre-o patru zeci de ani, elegantă și „distinsă“, îmi vorbea despre o cunoștință comună :

— Domnișoara Georgescu ? Nu mai e jeune fille. Astă vară a avut loc căsătoria ei, acum e la femme d'un locotenent de administrație. I se păreau „prozaice“, vezi bine cuvintele fată, nuntă și nevestă.

Și mai târziu.

— Când eram jeune fille, posedam o vie la Valea și ne duceam acolo să mâncăm struguri.

I se părea prozaic numele întreg al văii : Valea Largă

■
Iată un soldat în luptă. Apucă arma cum poate și lovește până cade răpus sau învinge. În acelaș timp într'o sală dreptunghiulară, cu panoplii în perete, un domn în costum special paradează savant cu floreta, tăind un manechin. Între acești doi luptători e diferența dintre artist și „estet“, dintre intelectual și „omul de idei.“

■
Ar trebui spânzurate toate doctorițele care au compromis noțiunea incomparabilă de „intelectuală“.

■
Singură intelectualitatea dă grație, restul e carte poștală.

■
Inteligența mărește senzația de voluptate, cum mărește atenția durerea de dinți.

■

Nu sunt numai trei voluptăți. E încă o a patra voluptate, care le întrece pe celelalte și le intensifică. Voluptatea de a gândi.

Vinul, cântecul și femeia și gândul că le ai.

Nu se poate înțelege niciodată un om inteligent cu un om prost. Cei care vorbesc la telefon se slujesc de aparate similare.

Realismul boulevardier a creat un tip pretins inteligent de bărbat frumos, fin, elegant, destins, manierat, capabil să înțeleagă arta în grad superior. Dacă nu produce nimic e pentru că... nu vrea. E o simplă excrocherie literară. E vorba de un simplu ratat, camuflat. Adică o prostie cu lăcuș și fără energie.

Inteligența reală e totdeauna creatoare și, ca un stigmat, diformează. Frumusețea intelectuală nu îmbracă nici odată forma ratatului elegant.

Singura prietenie frumoasă este aceea, în care fiecare dintre prieteni se identifică pasionat cu interesele celuilalt. E singura emoționantă.

De fapt nu există prietenie în afară de interesele morale și materiale.

Ai uneori impresia că „idealismul” a fost născocit de vre-un avar, care vrea să împace și prietenia și punga lui cu bani.

„Un nebun aruncă o piatră în gârlă și zece înțelepți nu o pot scoate”. Zece înțelepți, vorba vine. Trebuie să fie cineva mai nebun de cât cel care a aruncat o piatră în gârlă, ca să caute s-o scoată.

Ești pierdut, prietene! Ești prost ca talpa de ghiată. Ți-e gol capul de idei, ca o chelie orfană de părinte. N-ai de cât

un singur lucru de făcut. Vezi că acum lumea e împărțită în două tabere. Una pentru Einstein, alta împotriva lui. Decide-te pentru una dintre ele. Ai jumătate șanse să câștigi partida sau să cazi în mod glorios. Îți dau sfatul acesta prietenesc pentru că mi-a plăcut cum ai prevăzut victoria în războiul cel mare, împotriva lui Hindenburg și Ludendorf. În ori ce caz nu intra în detalii. Respinge sau acceptă în bloc.

Se pare că nu e atât de greu să ai pe cele mai dificile dintre femei. Totul ȧ să știi să nu le dorești la timp.

E șeful nostru ierarhic și e virtutea implacabilă. E bolnav de stomac, deci masa lui e un exemplu de frugalitate. Dintr'o boală ciudată a rămas impotent. E deci totdeauna cuminte, are ghetetele cărpite și are timp pentru toate.

Pentru că a trecut de 60 de ani, doarme numai 6 ore pe noapte și se trezește, ca toți bătrânii, la 5 dimineața. E cel dintâiu la birou și vai de funcționarul care, după o noapte de dragoste, întârzie cinci minute de la serviciu.

„Când doi îți spun că ești beat, du-te de te culcă“. Numai dacă cei doi n'au luat hotărârea la olaltă, după o prealabilă consfătuire.

Ar trebui ca odată pe an criticii gazetelor să se adune la un banchet și să se minuneze la olaltă de presumpția cu care au judecat piese „ascultate“ și jucate prost.

Un principiu psihologic fecund:

Corectorul neatent și nepriceput, vede cuvintele, oricât ar fi de greșit scrise, așa cum le citește în gând. Greșelile nu există pentru el.

Cei mai mulți dintre oameni, citesc pe autorii de seamă, așa cum citesc corectorii proști șpalturile. Ca să nu se vadă de cât pe ei. Au născocit mi se pare și o teorie, că opera cea mai bună este aceea care dă cititorului impresia că ar fi putut s'o scrie și el.

Camil Petrescu

DON QUICHOTTE

*Biet don quichotte grotesc
și fantezist
ți-am repetat adeseori că-s trist
și te iubesc.*

*Tu râzi de-armura mea: imagini
și ochiuri de oglinzi
în care 'n van mai umbli ca să prinzi
himere fugărite prin paragini.*

*Tu râzi de-arhitectura de șindrile
din cap, pe care-o clatină ades
câteva iluzii puerile
și logica mea fără înțeles.*

*Dar pe-o gândire-abruptă
călărind în vers
iată-mă acum în ritmic mers
ajuns sub gura roșie și suptă.*

*Surâzi?.. E viclenia ta cea nouă!
—Dă-mi mâna, însăși fină Andaluză,
și mica voluptate de pe buză:
cuceritoare amândouă!..*

*Ridicol sânt — și veacul ăsta practic
nu 'ngădăue barocul în iubire...
din păru-ți negru, fire
ași împleți cu universul Lactic.*

*Terasa 'n piatră albă ca zăpada
ar fi sâlașul noului tău maur;
ca să ne vadă, un bilan centaur
ar coborâ din sierra Nevada.*

*Dreapt'ai fi pe ceruri sângerânde,
iar seara ochii tăi ar fi prelungi,
adânc s'ar trage violete dungi
sub cele două constelații blânde.*

*Și-ar spune noaptea monstruosu-i cânt,
Și 'mbrățișați, pe ziduri, în picioare
noi am privi cum se'nvârtesc în depărtare
mute,—ăripile unei mori de vânt..*

1916

F. Aderca

CONTELE ALEXEI N. TOLSTOI

Dintr'o iluzorie nobleță de rasă, el a avut luminoasa inspirație să-și faurească o reală concepție de viață, concepția aristocratismului apolonian. Contele A. N. Tolstoi *numai* în sensul acesta e un nobil. În artă, el e reprezentantul nobleței ei. Alexei N. Tolstoi e un prinț al literaturii ruse. N'a ajuns, prin strălucire, până la Ivan Bunin, pentru că acum, în zilele unui Dionis beat, degenerat, rănjind și în felul lui triumfător în viață și în artă, Bunin e minunea înfăptuită al lui Apolo voios și plin de soare, biruitor al negurilor, al umbrelor adânci și cel d'intâi printre aleșii Parnasului. Imediat după Bunin, în literatura învingătoare, apoloniană, a Rusiei vine A. N. Tolstoi. Cei ce vor soare, care strălucește în suflet, îl găsesc în el. Cei ce vor zâmbet înălțător—nu grimasă convențională— îl văd fluturând pe fața și în ochii lui. Căci într'adevăr: o sinteză a artei lui pare a se fi întipărit în alcătuirea buzelor lui alese. Atât de distinse, moi și ușor trandafirii, ele par a fi învăluite în petale de roze. Intreagă opera lui e parcă învăluită în petale de trandafiri... e catifelată, aromatică și neincetat nobilă.

Până acum A. N. Tolstoi a scris:

„Umbre chineze“ — nuvele.

„Secară“ — nuvele, ilustrate de pictorul V. Feodorov.

„Ziua Sf. Petre“ — nuvelă.

„Iubirea — carte de aur“ nuvele noi.

În editura „Universităților rusești“ a apărut nu de mult un volum de comedii dintre care cea mai sgomotoasă e „Puterea necurată“. În editura „Hotare“ s'a tipărit romanul autobiografic „Copilăria lui Nichita“. În editura americană „Boni Liveright“ a apărut în limba engleză traducerea marelui lui roman „Umblare prin suferinți“ și o ediție de lux a nuvelor „Iubirea—carte de aur“. Romanul „Umblare prin suferinți“ e tradus și tipărit în limba norvegiană, cehă și de d. Eliasberg în limba germană. La Paris s'a tipărit

acelaș roman în traducerea d. Michel de Gramont. Anul trecut, la teatrul „Vieux Colombier“ s'a jucat piesa lui (nuvela dramatică cu acelaș nume) „L'amour—livre d'or“. Pentru americani a scris o carte despre arta rusă în colaborare cu pictorul Puri. Pentru almanahul „Hotare“ (Grani) a scris o povestire din vremurile tulburate ale Rusiei și o nuvelă: „Patru tablouri ale felinarului magic.“ E redactor al secției literare marelui edituri: „Creația rusă“ (Ruskoie tvorcestvo.) În luna Iunie a anului trecut ziarele rusești, franceze și germane comunică: Conte A. N. Tolstoi va petrece vara pe țărmul mării Baltice (Misdroy, Världstrasse) unde va continua a scrie romanul său fantastic „Apusul lui Mars“.

E de remarcant că fecunditatea cantitativă a unui scriitor e aproape întotdeauna păgubitoare calității artei lui. Cu tânărul Tolstoi aceasta nu se întâmplă. Și-a început activitatea literară foarte modest și foarte sigur (mulți au crezut că el a fost primit bine și cu stimă în severa literatură rusă mulțumită titlului de nobleță și înrudirii lui cu marele Tolstoi. Unii chiar au crezut și alții continuă să creadă că el e fiul lui. A. N. Tolstoi n'are nimic comun cu Leon Tolstoi; familia conților Tolstoi e foarte veche și foarte ramificată). Talentul lui se dezvoltă măsurat, se afirmă din zi în zi mai puternic și se urcă spre zenit. Și în toată veata-i artistică nu veți întâlni o pagină în care el să fi trădat principiul apolonian în artă.

Revoluția, fără să-l fi impresionat adânc, ca de pildă pe Merejcovchi, Bunin Block,—i-se puse înainte—prin ideologia lăuntrică a sa ca un semn de întrebare. Putea să nu răspundă, și nu răspunse decât acum câteva luni, atunci însă, în 1917, el luă o atitudine obiectivă... revoluția pentru el era un inevitabil rezultat al unei stări de lucruri din care se desfac catastrofe și prăbușiri, din cari nu se poate sustrage nici o voință și nu le poate înlătura nici o pocăință. Starea Rusiei înainte de războiu era o introducere în moartea ei. Aceasta e ideia istorică pusă ca bază a romanului său „Umblare prin suferinți.“ Romanul e începutul frumos, cu multă lumină, deși intrarea te aduce într-o lume, unde nu era, vai, nici o rază de lumină. Chipurile sunt atât de plastice și vitale încât pare că le simți mișcarea fizică. Tolstoi, mult mai frumos decât face aceasta în apus Paul Bourget, pătrunde grațios și delicat, deși foarte

adânc în sufletul marilor stărpituri pecum și în cel ale chinuților intelectuali ruși înainte de războiu. Dacă această lume ar fi fost descrisă de Dostoiewski te sufocai cetind, dacă ar fi fost descrisă de L. Andreev trebuia să îți în mână sticluța cu picături de valerian și prafuri de piramidon. Tolstoi îți face posibilă aceasta intrare în lumea în care totul s'a amestecat. Și respingerea ce ți-o provocă burghezimea mică și unsă cu odicolon estin, ideologia efemeră a vechii societăți, mulțumirea — foarte igienică — fie ziua de astăzi, precum și acea lăncedă dorință ce o are cutare fire romantică de a se avânta... măcar până în mahalaua următoare. Priviți-o pe Dașa, pe domnișoara care suferă de jugul fecioarei sale și caută un tânăr despre care, ea e dispusă cu multă bunăvoință și ușurință să creadă că el e prințul ei „lontain“. Apare în sfârșit și el: Bezsonov.

Mai e încă ceva: e presentimentul dezlănțuirilor furioase ale zilelor ce vin. Într'adevăr, ce va fi mâine? Ziua de „mâine“ a adus războiul. Și Tolstoi ne introduce în întrunirea comitetului de redacție al marelui ziar politic, unde „liberalii (adică antițariști) bărboși, sătui, ședeau pe jețuri adânci, fumau tutun și se simțeau zăpăciți“. Ei se știau — și se obișnuiseră să fie întotdeauna — în opoziție față de puterea țaristă, acum însă ei sunt nevoiți să se gândească la faptul că vor combate inamicul, umăr la umăr cu această putere. Unul chiar se miră: „se războiește guvernul țarist, e asta treaba noastră? — de m'ați omori tot n'aș pricepe nimica“. Ca întotdeauna, și acum, în fața marilor evenimente, intelectualul rus — „liberalul“ — a simțit cum o întrebare absurdă și mereu fatală îi sfâșie sufletul în două. Se începe umblarea prin suferinți: cu mintea el înțelege că războiul pentru Rusia nu e decât o aventură primejdioasă, cu inima însă simte venirea ciasului când această Rusie va trebui să treacă prin flăcări ca după aceea să strălucească deasupra ei Soarta ei cea nouă. Însă: „Cum, să ajutăm guvernul? Dar cele zeci de mii de cei mai buni ruși, cari putrezesc în Siberia? Dar împușcarea lucrătorilor? Căci doar sângele lor nici nu s'a uscat încă pe pietre“. Cugeta așa, intelectualul rus și murea ca întotdeauna: Cu cinste, abnegație și vitejie pentru Țar și Patrie.

Indoială și Necesitate. Ce frumos descrie el acest chin, când se atinge de sufletul femeiesc: „Și începu să se pară Dașei, că de acum înainte ea e pentru totdeauna legată cu această viață slujită și pătată cu sânge (viața în timpul

războiului), că altă viață nu există, — că toată e așa. Și tot, cu ce trăia ea până acum, simțimintele-i ambițioase, desbinarea cu sine însuși, lupta cu vrăjuirea lui Bezsonov, — totul era numai închipuire, născocire“. Trebuia o eșire pentru două suflete: al intelectualului și al Dăsei — a femeii care suferă conștient și analitic — și această eșire era: Revoluția! „Erau atât de multe suferinți, încât nu ar fi ajuns toată Caritatea din lume ca să se poată îndura de el“.

Ce era Revoluția? Era ruperea stăvilărilor, pentru că cine poate suferi fără margini, și cine poate trăi — conștient — fără chinuitoarea nădejde a realizării — cât mai curând — măcar al uneia din așteptările sale... S'a ajuns la o viață nouă? Nu! Revoluția după A. N. Tolstoi a fost o impetuoasă luptă *pentru* o viață nouă...

Sfârșesc această schițare cu o impresie: conținutul romanului — faptul, povestirea, analiza, oricât ar fi de atrăgătoare cedează pe toată linia mereu cuceritoare a frumuseții a artei autorului, ce învăluie toată epoca aceasta neplăcută cu imense petale de trandafiri...

Ce s'a întâmplat însă deodată cu tânărul Conte?! Toată lumea a fost zguduită de vestea — pe care toate gazetele din lume o răspândiseră — că tânărul și fermecătorul scriitor s'a făcut — nici mai mult nici mai puțin — Comunist.

— Cum se poate! Doar ești aristocrat!

— Cee? Aristocrat? — răspunde el. Dar Nicolae Bacunin? N'a fost el boer și nobil? N'a vrut el să arunce în aer tot veacul al XIX? N'a vrut el să prăbușească zidirea lui Dumnezeu? N'a scris el în 1842 că „distrugerea e operă religioasă, plină de credință, o operă vie?“ N'a zis el întregii Germanii și întregii lumi că „Die Lust der Zerstörung ist zugleich eine schaffende Lust“? Dar Cra-põtchin? N'a fost el un prinț? Nu se trage din Ruricii? Nu s'a jucat el în copilărie pe genuchii viitoarei Soții a împăratului Alexandru al II? N'a învățat el în școala aristocratică a pajilor imperiali? Și n'a fost el până la sfârșitul vieții lui anarhico-comunist? Nu e anarhist oare, deși nu știe, chiar Leon Tolstoi pe care nu l'a putut înspăimânta nici Alexandru al III nici Nicolae al II, nici președințiile guvernelor, nici anatema prea Sf. Sinod Guvernamental? Și mai ales...

— Stai! îl întrerupi tu. Răspunde, în cazul acesta: De ce toată intelectualitatea rusă, *dar absolut toată*, cea din

hotare și cea din afară de hotarele Rusiei, a luat o poziție de luptă, de încălcare asupra celor ce s'au numit în Rusia „Comuniști”? Nu crezi că aici e un înspăimântător caz de conștiință? Crezi că cugetul intelectualității ruse permite ca să se zdrobească alcătuirea Socială, să se distrugă viața fizică a milioane și milioane de oameni, să se pângărească și să se pervetească sufletul unei națiuni numai și numai ca să se afle rezistența și realizarea unei utopii sociale?

La această întrebare, el ar răspunde, plâsmuind din buze un surâs de tânăr zburdalnic și privindu-te albastru:

— „Ce curioși sunt oamenii, Doamne! Dar, hai să intrăm să luăm câte o sticlă de bere. Pe mine mă încântă berea de Pilsen. Odată îmi plăcea berea de Munchen”... Și după ce îți vei povesti frumos și te va vrăji cu vorba despre tot ce vrea și tot ce vrei ciocnindu-și sticla cu bere de Pilsen de sticla ta cu bere de Munchen, și va surâde ștrengărește, îți va spune:

— „Ce curioși sunt oamenii, Doamne! De ce nu înțeleg ei că nu e nimic teribil când eu, pe țărmul mării Baltice, în acest încântător Misdroy, sau la Paris, sau la Berlin, sau pe coasta de Azur, sau în fine într'o gondolă venețiană, fac, iacă așa, pe comunistul. Dacă pentru toată intelectualitatea rusă, comunismul e o chestie de credință, pentru mine e o chestie de gust. Când berea de Pilsen, când berea de Munchen... Câte odată chiar o poză de comunist nu strică, nu? O dată, la Petersburg, vrând să sperii o doamnă drăguță și foarte reacționară, am luat o bombă, făcând pe teroristul...”

Arta lui nobilă, natural, nu suferă de ștrengăriile lui comuniste pe țărmul legănător al mării-Baltice nici de bomba lui teroristă care a explodat de sigur numai într'o povestire nespus de artistică...

G. M. Ivanov

DIN ALEXEI N. TOLSTOI

PREA FRUMOASA DOAMNĂ

Pachetul care conținea documentele de războiu secrete și de o importanță deosebită a fost înmănat ofițerului de Stat Major Nichita Alexeievici Olózov. Înmanarea documentelor precum și trimiterea lui Olózov în streinătate se petrecură în mare taină.

Nichita Alexeievici era ofițer neînsurat, de treizeci și trei de ani, sever cu sine și cu inferiorii lui, și cu mari merite. În regiment îi ziceau, mângâindu-l „Dunișca” și această poreclă se potrivea mai degrabă ochilor lui cenușii, serioși, câte odată visători și feței lui frumoase și slabe: el avea o voință de fier, — mai ales în anii din urmă — foarte puternic, de statură mijlocie, schiopăta puțin din pricina rănei ce o căpătase anul trecut în șold.

Porunca să plece în străinătate — o călătorie lungă și periculoasă — îl bucura mult; costumul civil, pașaportul verde în trei limbi, geamantanul răsunând zgomotos din cheiță la sfârșitul împachetării — toate acestea erau prevestitoarele zilelor viitoare (ele vor veni — aceste zile când în mâni ai pledul cu geamantanul) — erau arătări pe calea ce se întinde în negură. Nimic, nimic nu se face să presimțim viitorul ca drumul prin țările străine: atunci, omul trăiește cu încrederea și preocuparea de ceea ce va fi, și în aceasta constă agitatoarea incântare a tinereții și a călătoriilor.

Nichita Alexeievici sosi la gară foarte de dimineată unde își bău cafeaua cu cornuri calde. Fără ajutorul hamalului ocupă un cupeu de clasa întâia și numai decât se așeză tihnit. La început ținea pachetul în geamantan; după ce trenul porni, Nichita Alexeievici băgă săculețul impermeabil în buzunarul lateral al hainei, îl prinse cu ace de siguranță și cu mare plăcere se întinse pe patul de catifea.

Lângă el erau cărți de călătorie și reviste; el le răsfoia, fuma, și uitându-se pe fereastră, presimțea zilele ace-

lea când atâtea țări și mii de oameni se vor perinda înaintea ochilor lui.

Acceleratul sbura prin fața vilelor, pădurilor de brazi și a bălților stufoase încă acoperite cu zăpadă. La orele fixate, în vagonul lui venea lacheul ca să-l invite la masă. Călătorii umblau prin restaurant de colo până colo, ținându-se de pereții clătinători ai vagonului. Pe platforme, vântul aspru lua în vârtej pulberea de zăpadă. Nichita Alexeievici se așează într'un colț al vagonului-restaurant la o masă și se uita împrejur. Uite acolo o familie de englezi din clasa mijlocie, cu trei fete blonde și cu o dădăcă japoneză—veniau din Vladivostoc de trei săptămâni; dincolo patru francezi cu bărbile negre, de statură mică, cu frunțile și vocile distinse, învăluite de tristețe; ei comandară o sticlă cu vin roșu și închinând între ei începură să soarbă încetișor. Mai erau: un suedez roșu, de statură colosală—directorul unei fabrici—; finlandezi virtuoși din Helsingfors; un comerciant din Moscova, cu umerii obrazului eșii, umblând după marfă în Haparanda, își dă stângaci aere de european, spre vădita înjosire a prestigiului său; un tânăr cu umerii largi și înfățișarea tristă, cu o căciulă impletită, din cele ce poartă sportsmenii și încă vreo câteva persoane, șterse, incolore. Erau și femei, firește, însă Nichita Alexeievici se sili să nu le părăsească: în cele urâte nu găsea nici un sens, iar de cele frumoase avea teamă.

Socotelile lui cu femeile erau din cele încurcate. În tinerețe el visa de departe la celebra curtezantă Mășa Hlëbnicova, o femeie frumoasă și fermecătoare, însă n'a vrut să se apropie de ea, — măcar că avusese atâtea prilejuri —, căci considera frumusețea ei pătată, se ruga pentru ea în biserică și pentru aceasta îndura bătaia de joc a camarazilor din școala militară. Acest îndoit simțământ lăsase urme în toată viața lor. Iubirea i se părea o întreprindere complexă, aproape mai presus de puterile lui și el avea o scârbă de „virtuoșii amorului“ care, mulțumindu-se cu puțin, găsesc în fiecare femeie ceea ce le e plăcut și ceea ce le trebuie.

Mai adineaori, la gară, grăbindu-se cu geamantanul spre vagonul său, Nichita Alexeievici văzu în treacăt o doamnă înaltă, într'un mantou elegant de catifea. Pălăria ei mică cu aripioare negre era aplecată într'o parte. Doamna părea supărată, se vedea că nu dormise bine și se certa cu conductorul.

În drum el o întâlnește iarăși în vagonul vecin, după acei

pe platformă unde se lupta cu vântul ținându-și pălărioara și mantoul, și, în cele din urmă, o văzu la fereastră lângă cupeul lui. Atingând cu umărul pervazul lăcuit, doamna se uita cum sburau prin fața ei câmpiile înzăpezite, copacii, stâlpii de telegraf căsuțele. Fața ei prelungă, îndreptată spre întinsurile pline de tristețe, părea îndurerată. Gâtul ei deschis era svelt și gingaș. Pe gulerul jerseului de mătasă cădeau în voie dantele. Șezând în colțul cupeului, Nichita Alexeievici îi văzu ceafa cu părul castaniu, bogat și ridicat în sus, văzu spetele ei tresăltând de mișcările trenului și rochia ondulantă atingând lungile-i ghețe de lac strânse pe pulpă. Și când, în cele din urmă, dori să afle unde și cu ce scop călătorește ea singură în vremea asta turbure, Nichita Alexeievici se stăpâni și trăgând de desubtul lui un roman de aventuri se cufundă în citire.

Prin ușa cupeului, din fereastră, pătrundea aerul proaspăt și dintr'odată se desluși un miros de parfum cam amar și foarte fin. Abôzov observă cutele rochiei de un albastru închis, care ondulau din cauza mișcărilor picioarelor. El reîncepu aceiași pagină... Acum doamna stătea drept la fereastră cu spatele către ușă.

El eși pe platformă și acolo, în vânt, în bătaia pulberii de zăpadă, își strânse buzele și-și mărturisi un sentiment de frică și de neliniște cu toate că avea treizeci și trei de ani, cu experiență și stăpânire de sine. Intră în vagon cu gândul să examineze amănunțit pe această doamnă stranie, să intre chiar în vorbă cu ea dacă va fi trebuință, însă în nici un chip să nu se înjosească până într'atâta, încât să stea pe platformă și să se turbure ca un fricos. Doamna însă nu mai era la fereastră. Ea nu se arătă nici la gustarea de dimineață.

Și acum, așteptând la masa din colțul vagonului - resaurant pe lacheul în frac albastru și cu gulerul de cauciuc ca să-i aducă serviciul cu mâncare, Nichita Alexeievici se simțea liniștit și bucuros. Nu e mai mare fericire decât să te așezi a lene pe perinele cupeului, după o muncă obositoare, să te odihnești fără să fii preocupat de ceva, să examinezi pe oameni cu agitațiile lor mici și țările ce par că zboară lângă fereastră. Totul ți se pare cam nefiresc, iar oamenii buni. Nu știu de ce atât de clar își aminti acum Nichita Alexeievici de un câmp săpat și înghețat, pe care vâjaie un vânt de ghiată; își aminti spinările cenușii ale soldaților după movițiile de adăpost; nisipul și pul-

berea de ghiață care taie ochii; impușcăturile singuratece, intinsurile, plictiseala, așteptarea nopții și nesfârșitele caravane de nori greoi ca munții. Te prindea groaza să știi că pe câmpul acesta nu erau alte întâmplări decât moartea. Se obișnuiseră oamenii să nu se gândească la ea, cum nu se gândeau la propria respirație. Umblau nespălați, nu și schimbau albiturile. Vărându-se pe o zi și o noapte în șanț, omorau timpul în somn și în fumat. Era un som greoiu, somn între două bătălii mari. Omul părea apăsător de obișduirea cea mai din urmă, mizerabil și înghețat ca pământul.

Nichita Alexeievici tresări și repede își întoarse de la fereastră fața palidă și îngândurată: lângă măsuta lui stătea în picioare doamna cea minunată și zâmbind întreba pentru a treia oară dacă îi e permis să ia loc în față.

Nichita Alexeievici sări, apropiie scaunul de ea, deveni sfios, șezu din nou și, uitându-se drept în ochii doamnei, își aminti în sfârșit hotărîrea de deunăzi. Ea răspunse cu o privire tristă a ochilor săi cenușii-închis. Nichita Alexeievici simți cum o clipă i se învârti capul și i se păru că dispăre în întreg acest vagon, în care răsunau vocile, unde francezii își ciocneau paharele de asupra sticlelor și unde Suedezul își fuma țigările de foi. După puțin doamna întreabă:

— Dumneavoastră ați mâncat pește, este bine gătit?

Vocea-i era înceată, aproape severă. Nichita Alexeievici răspunse cu grabă:

— Peștele e minunat...

Și-i oferi porția. Ea îi mulțumi. Iar el începu să gândească ce ar mai fi putut spune despre acest pește: că el plutește în mulțimi mari la Nord în apele Golfstreamului, că ocolește nordul Norvegiei și începe repede să crească — la Murman el ajunge să aibă dimensiuni monstruoase.

Doamna îi întrerupse gândurile.

— Sunt rusoaică din naștere și după familie, însă fug de Rusia ca de ciumă, — și și ridică sus sprincenile.

Nichita Alexeievici o întreabă zâmbind: „De ce așa?” După aceea închinându-se, se recomandă. Doamna continuă:

— Numele meu e Liudmila Stepânovna Pavjinscaia. Întrebați de ce fug? — Dându-și capul puțin îndărăt, se uita la el ca și cum ar fi vrut să priceapă dacă el e demn de sinceritatea ei. „Urăsc pe ruși, vă spun adevărul” — Și prinse a râde, ținând bucățica pe pâine în fața gurii.

Privirea ei cercetătoare, începutul straniu al conversației, și-apoi răsul acesta înțelept și puțin vesel de la înce-

put descoperiră complexitatea spiritului ei. Nichita Alexeievici băgă de seamă aceasta și se făcu atent, mușcându-și buzele.

— Simțul meu estetic e ofensat — vorbea doamna — și dacă îmi place frumusețea, poesia, tablourile, marmora, musica, îmi place înainte de toate să admir pe oameni. Mă îndârjește gândul că în clipa aceasta, undeva, pe pământ, umblă oameni măreți. Iar în Moscova, sunt nevoită să văd în fiecare zi bărbați bădărănoși, slabi, cu bărbile galbene, în tunici, cu ochelari, cu pilule purgative în buzunarele jiletcei, ființe desșurubate din punct de vedere moral, o lume dispusă în fiecare clipă la isterie și totuși... liberală. Să trăiesc în asemenea țară? Nu, plec în America.

— Ca și cum acolo veți găsi „oameni“?

— Da, oameni eleganți și îndrăzneți, oameni de primă calitate, și, de bună seamă, nu ca cei din Rusia.

— Și la noi există oameni eleganți și îndrăsneți.

— O, nu vorbiți, la noi totul e nemernic ca într-o cameră de lachei, toți sunt, ca să spun așa, cu cravata de cazmin, toți cu umerii obrazului ieșiți. Să fim sinceri: țara noastră e o absurditate, o întâmplare...

Nichita Alexeievici se stăpâni, sângele i-se urcă în față, apoi se făcu palid. Cu ochii în jos, el strecură printre dinți:

— Scuzați-mă, doamnă, însă conversația noastră îmi displace, — și când dama se întoarse către el mirată, adăugă: Am fost la războiu și am văzut oameni de seamă. Am văzut oameni nespuse de subțiri și în același timp poate viteji. Mulți, mulți în timpul acesta și-au schimbat firea. După războiu în Rusia se va începe un veac nou. Disprețul Domniei-voastre nu e îndreptățit.

El își aprinse țigara. Masa se sfărși, și aripile ventilatorului de asupra capului, împrăstia fumul de țigară. Din când în când, în dosul perdelelor lăsate, în întunecul nopții se auzea șueratul prelung și trist al trenului.

Nichita Alexeievici băgă de seamă că dama părea indispusă. Scuturând agale cenușa de pe țigara egipteană, ea ședea cu picioarele unul peste altul, examinând pe tânărul întunecat cu căciula de sportsmen, pe finlandezi, pe suedezul iritat de ceva, pe fața grasă a căruia se reflecta după mâncare renta de sute de mii de ruble, și unghiurile buzelor frumoase ale Liudmilei Stepânovna se ridicau într'un surâs disprețuitor.

Curând trecură în vagonul lor și stăteau tăcuți în coridor, mult mai străini ca până la prima conversație. Câteo-

dată e de ajuns un singur cuvânt ca cineva să-ți devină aproape ca o rudă, iar altul îți povestește viața lui întreagă cu toate amănuntele și totuși îți rămâne străin: există convorbiri de acestea trecătoare în care ceea ce te interesează în omul în care se apropie de tine — chipul lui tainic — încă nu s'a definit și încheșat, n'a tresărit, n'a fost zguduit de viață.

Liudmila Stepânovna pricepea aceasta cu simțul ei de femeie și prindea indiferența convorbitorului ei. El stătea în picioare, ținând ca militarii degetul cel mare împrejurul nasturelui giletcii și se uita la desemnurile tapetelor. Buzele lui de câteva ori se siliră să înăbușe un câșcat. O femeie-conducător, grasă, curată, aduse sticlute cu Vischy și le puse în fața fiecărui cupeu. La capătul coridorului se deschise ușa din afara, apărură un nouaș de ghiață și într-o clipă se arătă fața bătută de vânt a tânărului cu căciula de sportsmen. Liudmila Stepânovna se uita la ciasornicul de mână (era zece fără cinci), puse piciorul ei mic pe calorifer și zise încet, suspinând:

— Iertați-mă: Domniavoastră sunteți cel d'întăiu care nu mi-a permis în prezența mea să insult Rusia. Eu însumi aș fi oprit pe oricine să facă aceasta. Înșă noi suntem atât de desfrânați! De cuvintele Domniei voastre aspre mi s'a făcut dintr'odată bine.

— Iertați-mă și Domniavoastră pentru asprimea mea — răspunse Nichita Alexeievici cu bunătate. Domniavoastră într'adevăr mergeți în America?

— Am iscălit contract pentru treizeci de concerte simfonice.

— A, asta e altceva, iar eu credeam...

— Ce credeți? — întreabă doamna cu o grabă vădită.

— Că mergeți... așa... să vă distrați..

— Sunt singură, — răspunse Liudmila Stepânovna după oarecare tăcere și își lăsă ochii'n jos, — și mi-e urât să trăiesc multă vreme la un loc. E foarte greu pentru o femeie fără familie și fără legături de inimă. Ea dădu nervos din umăr. Ce frig e, și în timpul călătoriei nu dorm bine. Domniavoastră însă m'ați turburat, nu știu de ce. Mă vor bate gândurile toată noaptea, — ea zâmbi cu tristețe, — vreți să faceți o faptă bună? Jertfiți-mi câteva ciasuri. Să mergem de aci.

Ea deschise cupeul plin de miros puternic de parfum, unde atârna mantoul ei și în rețeaua de sus stătea o fărâmiță de geamantan — tot bagajul ei, — rugă pe Nichita

Alexeievici să ia loc pe canapeaua de catifea, se așează pe scaunul de lângă fereastră, își îmbrățișă genuchiul slab și ridicat aproape de față și zise:

— Puteți să fumați și să ațipiți.

Ea zise aceasta foarte dulce. După aceia ei tăcură multă vreme. Caloriferul suna, răsunau și roatele zgomotos și parcă ziceau: „cale lungă, cale lungă, cale lungă”. Nichita Alexeievici urmărea șuvița vântată de fum, apoi se uita la piciorul ei de femeie băgat în ciorap negru, clătinându-se aproape de fața lui și el deveni trist și increzător.

— Amândoi suntem neînșurați, zise el, ne-am trăit jumătate din viață, și dintr'odată răsărirăm ca din neființă și peste o zi vom dispărea unul pentru altul în deosebite părți ale lumii, ca doi vântură-lume. Și ce poate fi mai aproape și mai trebuincios ca omul pentru om?

Odinioară aveam și eu o nădejde... Decât, ce să vorbesc... E adevărat că lucrul cel mai trist în lume e o întâlnire scurtă în drum.

El se uită la Liudmila Stepânovna. Aplecându-și capul spre el, ea asculta cu atenție și cu turburare. Fruntea ei pe jumătate acoperită de șuvițele părului se încreți.

— Sunt clipe pe care nu le poți uita o viață întreagă.

— Nu știu, n'am încercat. Visurile tinereții nu se uită, aveți dreptate.

— Nu, nu. Vorbesc de clipele de pasiune nebună ce te iau și te sue, ca o vijelie...

Nichita Alexeievici se încruntă: „Cum se exprimă și ea”, se gândi el, și deodată, ca și cum ar fi ghicit, își lăsă ochii 'n jos și roși. Doamna alunecă de pe scaun. El nu vedea ceea ce făcea ea, auzi numai câteva suspine ușoare și și strânse dinții cu putere. Era clar ca lumina zilei că vorbirea lor începuse să se abată din mersul ei lin și toate simțimintele se năpustiră spre ieșirea cea mai apropiată, cea mai simplă și scurtă... în urma căreia se începe pustiul, indiferența, păreri de rău și oboseala respingătoare. El își ridică ochii. Liudmila Stepânovna stătea lângă perete, cu mâinile încrucișate la spate.

— Sunteți foarte fricos, — zise ea.

— Da, aveți dreptate.

— Ați îngălbenit de un foșnet de rochie. Sărmanul!

— Dacă nu mi-ați fi plăcut, n'aș fi îngălbenit...

— Vă plac? Ce straniu! Mi s'a părut că ați văzut în mine o mare insistență, care v'a înfricoșat, — ea și apleacă

sprincenile pe ochii supărați și bătut din tocușorul ghetei. Vă asigur, că vă înșelați.

— Anume de această mă și temeam, — îngână Nichita Alexeevici cu grabă.

Vă rog foarte-foarte mult să mă scuzați.

— De ce? Dumneavoastră mi-se pare V'ați purtat cu o rară modestie.

— Se înțelege, chestiunea nu e în purtarea mea.—Expri-mându-se incurcat, cu greutate, el spuse: Cu femeile trebuie să fim foarte atenți. Când te apropii spontan de o femeie, mii de ademeniri mărunte încep să te abată de la ceea ce e principal, să-ți învăluie ochii ca un fum des. Și în locul iubirii adevărate și minunate, în locul bucuriei aceleia desăvârșite, care n'are asemănare în lume, capeți ceva asemănător cu sudoarea rece, însă foarte trecător, primești aproape aceiaș sărutare, însă o sărutare moartă, te farmeci — ai fi zis — de aceiași alintare, însă, în fond, e o minciună, pe câtă vreme iubirea se cuprinde în dedicarea de sine altuia, în uitarea tot atât de desăvârșită, ca moartea. Toate acestea le-am trăit, le-am simțit pe un câmp înghețat unde mă tăvăleam într'un șanț timp de cinci săptămâni. Acolo există numai un singur lucru: moartea. N'am vrut să mă impac cu ea și totuși părea că nimic nu e atât de măreț și veșnic ca ea. Memoria mi se transformase într'un putregaiu pentru că toate „nebunele visări“ de odinioară se prefăcuseră într'un vâlmășag. Și acolo de multe ori am regretat că nu iubesc. Prietenul meu, culcat alături, un sublocotenent, iubea o fată, pe care noi toți, după spusele lui o numiam Miloșca. Și el nu lua în seamă nici câmpul înghețat, nici tunurile, nici bombele. El le disprețuia, nu vroia să se gândească la moarte. El spunea: „Mi se pare că acest corp al meu e numai un mic sâmbure într'un alt corp al meu grandios și nevăzut. Pe acest sâmbure îl întrețin cu conserve, cu ceai și tutun. Trupul meu întreg se topea de doruri și de foame până când nu întâlneam pe Miloșca. Acum, mă vezi cu cap, cu mâini, cu pantece și sunt în fond o ființă de prisos. Firește, n'am gust să mor, însă nu mă înfricoșază nimic — înțelege-mă — când ceea ce e principal în mine nu va muri din momentul ce iubesc! Fu rănit, dus de acolo și era foarte mulțumit.

Multă vreme povesti Nichita Alexeevici despre războiu, despre camarazi, despre sine. Liudmila Stepánovna ședea

alături. El își puse palma pe mâna ei. Când ea își rezemă capul de umărul lui, el tăcu, zâmbi, se sculă cu băgare de seamă și șoptind: V'am obosit, dormiți, dormiți — eși din cupeu în vârful picioarelor.

Ușa după el se închise, Liudmila Stepânovna deschise ochii, își strânse pumnul și izbi cu furie în perna de catifea.

În miezul nopții intră în cupeul ei tânărul cu umerii largi, în căciula de sportsmen, se așează pe divan, se rezemă de perete cu ghetetele lui mari, și înclinându-se în norul de fum al lulelei, îi zise:

— Trebuie să lucrezi mai în grabă.

Liudmila Stepânovna nu zise nimic. Aranjându-și părul cu mâinile ridicate în sus, ea ținea în dinți acele de cap și ochii somnoroși și obrații păreau vestejiți și toate erau brusce și răutăcioase. Lovind ușor cu cotul pe tânăr, susură printre ace:

— Dumneata mă 'ncurci. Dute cu luleaua de aici.

El se dădu puțin la o parte și băgând pe 'ndelete luleaua în buzunar, zise:

— Până la frontieră trebuie să terminăm. Pentru mine va fi greu să trec granița. Dumneata risci să călătorești mai departe singură.

— O să treci și Dumneata. Nu merg mai departe singură. Știi asta mai bine ca mine.

Ce ar fi dacă... l'ai ochi?

Liudmila Stepânovna dădu nervos din umeri. După o tăcere, tânărul o întrebă și mai a lene:

Ce, Dumneata nu-i plăci, ai?

Atunci doamna se infuriă. Părul i se resfiră, fața i-se strânse și se făcu urâtă. Din buzele ei minunate se presă— rare fraze fără nici un înțeles, umflate, jalnice și amenințătoare. Tânărul se strecură din cupeu afară, de frică să nu se facă sgomot. Pe platformă, aprinzându-și luleaua, se rezemă de drugul de fier; vântul și zăpada îi biciuiau fața patrată și vârtoasă, ochii pe jumătate închiși deslușeau în negură câmpiile netede și albe, coloanele întunecate ale brazilor fără viață; la miază-noapte, de asupra pământului, se revărsa lumina moartă a nopții.

După câteva minute se arată pe platformă Liudmila Stepânovna, învelită în mantou și în voal. Ea zise încruntată:

— Ușa lui e închisă pe dinăuntru, cu lăntișcrul. El e foarte atent.

Tanărul o adăposti de vânt și amândoi începură să sfătuiască.

Iar în timpul acesta Nichita Alexeievici dormea adânc tare. Dimineața nu-și reaminti nici unul din visurile care se părea că le visase. Imbrăcându-se, el desprinsese, suzând, de pe nasturele hainei un fir blond de păr de femeie. Ce bine e că ieri totul se sfârși frumos. Altmintrelea ar fi șezut cu capul sbuciumat, ar fi fumat și ar fi gândit: „A dracului prostie mai e și asta...“ Acum însă avea cunoștința unei biruințe, oricât de mică ar fi fost ea. Mintea e limpede, mușchii încordați, inima îi bate regulat și tare. Înaintea lui avea câteva zile de o apropiere minunată, convorbiri în care cu fiecare cuvânt rostit se deschidă sufletul omului unghere noi. Dimineața era friguroasă cu soare.

În toată ziua aceia Nichita Alexeievici nu putu să vadă pe prea frumoasa doamnă. Ea îl întâlni istovită, în voal ei, în pălărioara cu aripioare și îi spuse că e atât de neliniștită din pricina bagajului că suferă de migrenă. Și într'adevăr la gară de la frontieră ea ședea la o masă acoperită cu mușama, printre pasageri, cufere, diferite legături și furii murdare, atât de jalnică și așa își rezema fața pe mână, încât lui Nichita Alexeievici i se făcu milă de el. El se uita la ea de departe și se gândea: — „merge în America, însă, după toată probabilitatea, minte; are neștiință și diminețile își ascunde fața; vorbește vulgarități, iar ocările ei sunt triste; nu o poți nici mângâia, nici liniști, pentru că însăși ea nu vrea nici mângâiere nici liniște, și va termina sau într'o casă de nebuni sau se va otrăvi de răutate la vârsta de patruzeci de ani“. El ar fi vrut să se apropie de ea, și să-i vorbească, însă îl împiedicau învălmășala bagajele, cu pașapoartele, după aceia trecerea frontierei pe sănii, controlul. La orele șapte lucrurile lui fură dușe într'un restaurant mic și cald, aproape de granița suedeză. Aici era curat, totul era văruit, mirosea a vopsele, pe masina de spirt se ferbea cafea și sub tavan jos zbârâca un bărzăun, felinarul de petrol. Dincolo de pervazurile ferestrelor pătrate se întindea noaptea polară. Pasagerii se apropiau pe sănii, Nichita Alexeievici își indesea căciula pe cap și eși. Spre miază-noapte, în depărtare licărea lumină. Subțire și lividă, ea cuprinse cerul ca un sec albăstriu. Mai sus de ea străluceau constelațiunile limpezi. O zăpadă rece de ghiță de abia lucitoare acoperea că

piile întinse și ramurile dințate ale pinilor. Totul părea mort, ca și cum ar fi existat de mult, și în pustietatea aceasta întunecoasă, el simția deslușit cum se bătea inima mică. Nu departe scârțai zăpada. Nichita Alexeievici își aținti privirea într'acolo: din crepusculul întunecos răsări pe patinele de munte tânărul înalt, în flaneu și căciulă impletită, trecu parcă'n sbor pe lângă el și dispăru în dosul clădirii joase. Nu i-se putu vedea fața ci numai pupilele îi străluciră pentru o clipă. Ce o fi însemnând asta? — Se gândi Nichita Alexeievici, ce straniu strălucesc ochii aceștia ca de pisică! — După aceia începu să i-se pară că viața Liudmilei Stepânovna e pustie și aspră, ca întinderea din prejur, și că inimioara ei mică se sbate de doruri chinuitoare ca moartea. Și ce mai erou e el, Nichita Alexeievici, să o apere de ispitiri. Eri o ofensă cu cruzime, îi citi o lecție de morală și i dori „noapte bună“ din înalțimea superiorității lui...

El chiar răcni înăbușit și își căută în buzunar țigările. Iar gândurile lui acum păreau că se învârtesc răslețe în prejurul unui „ceva“ ce nu se intrupase. În dosul lui răsună ușa și din lumina gălburie, ce se revarsă prin fereastra pătrată a restaurantului, se desfăcu o figură de femeie. Nichita Alexeievici păși larg întru întâmpinarea ei.

— Luați-o mai spre stânga — strigă el, aici e o groapă și apropiindu-se de Liudmila Stepânovna îi luă mâna caldă încă și o sărută. Ea stătea foarte aproape de el, cu încredere, și cu fața ridicată spre el.

— V'am căutat, îngână ea.

El privea cum pe fața ei delicată și tristă tresălta resfrângerea strălucirii de nord. Ochii ei mari erau încinși de umbră și'n pupile se juca o scânteie de stele. I-se păru minunată. Mănuța ei stătea nemișcată pe mâneca mantalei lui.

— Scumpa mea, sârmana mea! — murmură Nichita Alexeievici. Fata ei rămase neschimbată. Gura-i fermecătoare era serioasă. El se aplecă și o sărută pe buze. Ea suspină. Blana cenușie a mantoului era puțin desfăcută, i-se vedea gâtul și pe el un șir de mărgăritare. Nichita Alexeievici îi încheie gulerul cu gingășie și băgare de seamă și repetă: „Sârmana mea!“ În depărtare trenul șuera prelung și trist.

Culcându-se din nou în cupeu în lumina vântă închisă a lămpii de deasupra patului, Nichita Alexeievici repeta peste câțeva vreme:

Vrăjire! Fermecare!

Mai adineaori, pe zăpadă, nu-și spuseră nici o vorbă, stăteau tăcuți ca în vis, până la venirea hamalilor. Acum Liudmila Stepânovna probabil doarme. Toate gândurile, toate simțimintele lui Nichita Alexeievici se concentrară cu o încordare neobișnuită în această femeie, străină lui, care dormea de celaltă parte a peretelui. Nu era aceasta o fermecare? De odată el sări, își deschise geamantanul, scoase din el briciul și se rase. Nu-i venea să doarmă de loc. În minte îi veni deodată și fără rost versul: „O stea măreață a iubirii ai dispărut pe veci. O, Rotmir al meu!“ Il repetă mereu și în cele din urmă își încheie giletca și eși în coridor. Trenul se oprise la o gară mică, aproape toată acoperită de zăpadă. De alungul vagoanelor se plimba un soldat cu gulerul de blană de capră și cu urechile acoperite; semăna cu o păpușe. Din brazii înzăpeziți răsări omul în flaneau, cu umerii largi, se uită la fereastra lui și sări în vagon. Ochii îi erau la fel cu ai patineurului de acum câteva minute și fața foarte cunoscută. „Ce straniu!“ — se gândi Nichita Alexeievici, pipăi pachetul cu documentele, ascuns la piept și din nou simți o bucurie absurdă, ridicolă. Noaptea, el se deșteptă de câteva ori repetând „O, stea luminoasă a iubirii...“ lovea cu pumnul în pernă și răzând adormea din nou. Odată, desluși o voce de bărbat, care reproșa cuiva că e și fricos. „Continent“, „continent“ — repeta vocea și în cele din urmă se topi, se pierdu în uruitul roatelor.

Ziua următoare trecu ca un vis. Liudmila Stepânovna era tăcută și deosebit de încântătoare cu duioșia-i, ai fi zis, de copil. Când Nichita Alexeievici o invită la dejun, ea răspunse: „Bine“ și îndată porni înaintea lui, ținându-și montoul aruncat pe ea. De câteva ori la masă el îi prinse privirea, fixă și nedumerită, iar ea își mișca ochii într'aiurea speriată, parcă ar fi fost prinsă. Nichita Alexeievici se simțea rușinat, nemărginit de turburat, și povestea cu amănunte despre superioritatea artileriei cu cai față de cea de câmp.

Trenul sbura prin munții împăduriți, acoperiți cu zăpadă. Dincolo de fereastra restaurantului pluteau în sbor căsuțele roșii ca în dramele lui Ibsen, cascadele înghețate, și pădurile fără de sfârșit...

Liudmila Stepânovna se uită la mersul trenurilor (peste câteva minute era să fie o oprire) se alipi de geam și murmură:

— Uitați-vă, colo departe pe munte se găsește o căsuță cu strașină roșie. Cum ași vrea să trăiesc acolo până'n primăvară! Poate vi-se va părea ciudat, însă îmi place singurătatea, zăpada, camerile curate... Nimănui nu i-a venit în minte să mă întrebuițeze ca o gospodină și prietenă bună. Dădu din cap, se uită pe fereastră și într-o clipă fruntea i-se încreți. Se auzi șuerătura trenului. Se apropia de stație.

— Și nu v'ați plictisi în o asemenea singurătate? o întrebă Nichita Alexeievici.

Atunci se întâmplă cu ea ceva neobișnuit: se întoarse brusc spre cei ce ședeau în vagonul restaurant, și ca desperată ne luând nimic și pe nimeni în seamă, se uită cu o neînvinsă pasiune în ochii lui Nichita Alexeievici, și iarăși își aplecă în jos capul, căutând parcă ceva în saculețul ei de pe genunchi. Părul îi ascundea fața.

— Să ies nevăzută de nimeni, fără bagaj și să rămân teată iarna e, firește, o nebunie., murmură ea.

Trenul se opri. Atâtea gânduri dezordonate, străpungeau ca fulgerile creierul lui Nichita Alexeievici. El însă continuă să șadă. Pe cealaltă parte a ferestrei un suedez în pălărie de astrahan, făcu un semn cu mâna. Șuerătura stridentă a locomotivei se infipse chiar în creier. Trenul porni. Liudmila Stepânovna își desfăcu mâinile și părul ei leșină.

Și iarăși, neconținut, poate pentru a suta oară ei stăteau amândoi și singuri în coridor, în cupeu, rostind cuvinte fără înțeles, temându-se de mișcările lor, de atingerile lor, de atingerile mâinilor lor. Nichita Alexeievici se uita la ea fără să-și poată lua ochii dela ea și tot mai ademenitor i se părea lui fiecare fir din părul ei. Când privirile lor se întâlneau — sgomotul trenului dispărea și vremea parcă se oprea pe loc.

În fața cupeului lor deschis trecea domnul gras, în jacheta mototolită de culoarea soarecelui. Uitându-se la frumoasa doamnă, se împiedică, scăpă țigara de foi și zise: „Pardon“. Liudmila Stepânovna își acoperi ochii cu mâna și prinse a râde. Nichita Alexeievici închise ușa de geam și trase perdeluța. Ea continua să rădă. Atunci el o atrase spre sine, o îmbrățișă și începu să o sărute. Ea tăcea... însă într-o clipă sărind, împotrivindu-se strigă cu desnădejde:

— Numai asta nu. Pentru Dumnezeu! Și nu aici. Nu acum. — Fața i se desfigură. Nichita Alexeievici se luă cu

bă, stă-
Acum
ndurile,
rără cu
lui, care
ceasta o
ntanul,
armă de
„O stea
al meu!“
ileta și
aproape
e plimba
urechile
iți răsări
ra lui și
rului de
raniu“—
mentele,
ridicolă.
O, stea
și răsând
bat, care
tinent“—
pierdu în
epânovna
, ai fi zis,
dejun, ea
inându-și
ti prinse
ntr'aiurea
eievici se
retea cu
i fața de
u zăpadă.
r căsuțele
e, și pădu-
(peste că-
murmură:

măinile de cap și eși din cupeu. În coridor se izbi de cineva care sări cu voiciune în lături; după aceea, el intră în cupeul lui și se culcă cu fața'n jos...

Il trezi incredințarea că ea e aici, lângă el, și sculându-se dintr'o mișcare șezu pe pat. Lângă ușa stătea Liudmila Stepănovna strângând ceva la piept cu amândouă mâinile; lumina vântată a lămpii electrice luminează deasupra capului ei. Nichita Alexeievici se avântă spre ea cu toată ființa sa, însă... își lasă mâinile în jos ca isbit de fulger. În ochii ei licărinzi se ivi o groază nespusă...

— Ce faceți acolo?... murmură el, și într-o clipă pricepu tot ce se petrecuse acum și în timpul acestor trei zile. Lăsați-mi haina.

— Sunteți nebună... Sunteți nebună...

Ea aruncă haina.

— Am vrut să mă uit numai... Ea nu-mi trebuie... N'am putut altfel... El mi-a poruncit... El nu mă va cruța... Mă va omori... Nu m'am atins de nimic... Luați...

Tremura din tot trupul și se uita istovită la Abòzov, care și îmbrăca haina. El se sculă, închise ușa cu cheia—făcând aceasta aproape instinctiv—își vârî mâna în buzunar, scoase revolverul, însă băgându-l din nou numai decât, zise:

— Va trebui să vă dați jos la cea d'întăia gară.

Ea răspunse șoptind:

— Mulțumesc.

Stați, o întrerupse el brusc; nu vă pot lăsa așa, înțelegeți singură, — dacă nu eu, altul va cădea în cursă. Stați jos.

Ea se așeză îndată și neconținut se uita în ochii lui.

Iar el, fără să știe de ce, o întrebă:

— De ce m-ați mințit?

— N'am mințit. Vă iubesc...

— Asta era atât de neașteptat, de straniu, chiar imper-tinent, încât Abòzov bombăni:

— Să nu îndrăzniți să vorbiți de asta...

— Mă jur...

Ea se sculă chiar, ca să-și reverse privirea în ochii lui, și cu toate că înțelese că el acum nu o va mai crede, totuș continua să repete cu o voce stranie, neîncredințată, că ea îl iubește. Lui îi venea s'o omoare în bătai, să strige la ea, însă vocea i se strânse de scârbă. Ea zise ușor, ca prin somn:

— Loviți-mă. uci-deți-mă, mi-e tot una. Când m'ați sărutat

în zăpadă — am simțit că în clipa aceea începusem să vă iubesc. Sunt două zile de când vă iubesc. Nici un om nu mi-a fost până acum atâta de scump. Sunt o vândută, o hoată, o spioană. Dumneavoastră nu mi cunoașteți viața. Însă înaintea D-voastră nu sunt vinovată cu nimic. Scumpul meu, iubitul meu...

— Îi clănțăneau dinții.

— Ce tot mormăiți... Nu vă permit, înțelegeți sau nu? Tăceți din gură, — sbieră el, strângându-și pumnii.

Liudmila Stepânovna își lăsă capul în jos, și el auzi niște sunete ca și cum ea și-ar fi înghițit saliva.

— Nu sunteți singură, aveți și tovarăș de drum? întrebă el. Ea dădu din cap afirmativ. Și trebuia să-i transmițeți documentele furate? El e în trenul nostru? E tărâmul cu căciula de sportsmen? Îmi imchipuiam eu.

— Îi punea aceste întrebări dinadins, cu vocea ridicată și hotărâtă: în cupeu respira cu greutate. La lumina vânăta, nedeșlăuită, Liudmila Stepânovna care ședea ca un ghemușor, părea și mai lipsită de ajutor. El tuși și zise:

— Eu ies, D-voastră mai stați aici.

— Și văzându-se în coridor începu să se șteargă cu batista. „Firește că minte! Și suspinele, și lăcrămile, și sărutările acelea idioate! E, pur și simplu, o femeie îndemânatică. Încă un minut și... Și s'ar fi întâmplat, Dumnezeuule, ceva ireparabil. Uf!...” Bombănind și tot împiedecându-se, el se depărtă de cupeu. „Nu, draga mea, cu de al de astea nu se stă pe gânduri... Un altul... tranc! din revolver și gata, să poștească după aceea să mă lege, și tot eu aș fi fost în dreptul meu”.

De pe platformă se desfășură pe neașteptate înaintea lui Nichita Alexeievici o priveliște încântătoare. Trenul ocolea o pantă râpoasă a muntelui, ce se încovoia ca o potcoavă, și jos, adânc de tot, unde ștâncile se lăsau abrupt se întindea un lac mare și lung, inundat de lumina lunii. Luna plină atârna nu prea sus deasupra șirei dințate a muntelui, iar departe în față se înșirau, negre și orbitor de înzăpezite, siluetele frânte ale munților.

Deodată vagonul se înfipse în tunel și întunerecul le izbi ochii. Nichita Alexeievici se trase involuntar dela porțița de fier a platformei deschise și în clipa aceea niște mâini, de oțel, îl apucară pe la spate de gât și cu forță îl aplecară în jos. Necunoscutul era greoiu, musculos, respira tare, și în timp se năpustise peste Nichita Alexeievici, dege-

tele lui cu o grabă turbată îi frecau și-i strângeau gâtul. Pentru un moment Nichita Alexeievici își pierde conștiința. În curând însă simți cum acela, continuând cu o mână să-l strângă de gât, îi umbla cu cealaltă prin buzunar. El apucă cu tărie această mână mai jos de încheetură, o răsuci și ea trosni. Vrajmașul răcni și se repezi spre deschizătură, trăgând cu el și pe Nichita Alexeievici. În întunec ei continuau lupta, aruncându-se unul pe altul către ușa de ieșire. Uruitul roatelor înăbușea țipetele lor.

Simți că mâna celui ce se năpustise asupra-i fu tare vătămată de oarece ea slăbea neconținut. Tunelul se termină subit și lumina puternică a lunei îi izbi în față. Abòzov văzu ochii cunoscuți, clari, fără pupile, și cu furia aceea, care-l cuprindea în vâlmășagul atacurilor la baionetă, când gura deschisă nu aude țipătul și picioarele nu simt sârmele de fier ce le sfășie, când nu-s nici dureri, nici frică, ci se bulbucă ochii și numai furia crâncenă, sălbatică, îmbătătoare poruncește să tai și să retezi, tot așa și acum el ridică puțin în sus pe vrajmașul său, îl izbi cu spinarea de grilajul de fier și-i desfăcu mâinele... Tânărul orhăi surd, se rostogoli și căzu pe pietre; trupul lui ca și cum ar fi fost prins de pământ, se învârti, sări în sus și ca o roată porni în jos pe râpă spre lac.

Nichita Alexeievici își închise ochii.

Trenul se opri la o haltă. Abòzov, clătănându-se pe picioare, intră în vagon, ușa cupeului era deschisă. Liudmila Stepânovna dispăruse. Se lăsă cu greutate pe canapea, își puse coatele pe măsută, își vârî capul între mâini și înțepeni așa.

Fără să fi dormit toată noaptea, cu dureri în tâmpile, sbuciumat și îngălbenit, Abòzov se îmbarcă în sfârșit într'un vagon, care se încărca cu piei și hârtie.

Din spre mare sufla un vânt rece. Pe cheiu, prin zăpadă și noroiu treceau trecători, uruiau roatele de fier ale camioanelor; marinari cu fețele largi, în cizme tari și în chipiuri de piele se frământau lângă mașinaria macaralelor, rostogoleau butoiașe iar vântul desfăcea marginile tunicelor lor de vată. Câteva doamne, cu copii și dădace, tremurau de frig lângă geamantanele frumoase, asvârlite în noroiu. Un agent de ai lui Cook, în chipiu cu galoane, zâmbea neconținut (ceea ce intra în obligațiunile lui, dovedind ușurința și plăcerea călătorilor) convingea de ceva pe un domn supărat cu ochelari, care se lupta cu vântul, cu însuș a-

gentul, cu astma, cu stropii de noroiu, ce-i azvârleau roatele de automobil. De asupra orașelului igrasios, clădit pe povârnișul muntelui în chip de potcoava, treceau nori cenușii, atingând vârfurile bisericilor, pe ale brazilor, ale stâncilor posomorâte, alunecau în sus pe șirile împădurite ale munților.

Fie pe covertă, fie înăuntrul vaporului Nichita Alexeievici era chinuit de o arsură a stomacului și de nemulțumirea că până acuma încă nu-i spuseră numărul cabinei. Ar fi vrut să se culce mai de grabă și să doarmă până în Anglia. În răstimpul acesta, în restaurantul vaporului două femei slăbuțe și în vârstă, cu șorturile scrobite și cu bonete la cap, se certau pe șoptite cu o frumusețe de lacheu, și puneau pe masa albă ca zăpada vase de argint, pahare de argint, pahare de cristal, raci de mare, grămezi de brânzeturi, bucăți mari de friptură de porc și de vițel.

Sus în fumoarul cu ferestre, pe geamurile cărora erau lipite vederi din localitățile norvegiane de vilegiatură, vreo douăzeci de bărbați fumau țigări de foi sau din lulele și luau diferite aperitive. Aici puteai vedea suedezi și danezi, americani de nord, spătoși și norvegiani cu obrajii bătuți de vânturile munților. Toți erau încălțați cu ghete tari, îmbrăcați în haine largi, de postav, aveau un apetit înspăimântător, un temperament vesel și o liniște sufletească neturburată.

Pe covertă suna un clopot, scărtaia mașinaria macaralelor, bubuiau butoiașele rostogolite. Cuvintele de comandă se împărțeau sever și exact. Vântul șuera cu putere. Aici era o altă lume, înviorătoare și nechinuită, infinit de îndepărtată de lumea din tren. Și lui Nichita Alexeievici i-se părea că e împotriva firii să-ți scormonești simțimintele, cum ar fi fost împotriva stării lui sufletești, dacă ar fi adus aici pe vre-o prostituată bețivă și ar fi stat cu ea, îmbrățișați amândoi la masa comună.

Vaporul eși din port și apucă spre Sud-Vest împotriva vântului puternic. Incepu să se clatine. Valurile greoaie isbeau în latura dreaptă și-și revărsau umezeala verzuie și spumoasă peste iluminatori. Cabina împreună cu patul, cu perdeluțele și cu lavoarul lăcuit scărtaiau, trosneau și înainte de a se îndrepta, un nou val le apleca iarăși.

Nichita Alexeievici eși pe coverta de sus pentru pasageri; mănca bine ca toți ceilalți, bău câteva pahare de vin și iritat de vântul sărat și tăios, de vinul de Burgundia

și de mișcarea prorei înalte a vaporului, cu o forță îndărătnică se vâra în valuri, se plimba pe coverta udă cu gulerul ridicat șezând în timpul lăsării în apă sau ținându-se de barcă. Sufletul lui se înviora sub stropiturile de ghiață, în vântul care părea că alungă toată mucegăiala din ungherile sufletului. El nu simțea nici remușcări, nici păcat după „încăerarea” de ieri. Omul, pe care-l azvârlise pe coastă în jos, nu era vrăjmașul sau rivalul lui, ci inamicul armatei, al poporului întreg; și vina morții se împărțea la toți, dar aici nici nu putea fi vorba de vină, ci era un simțimânt de reușită, de biruință a binelui. În ceeace privește pe Liudmila Stepănovna, întrebarea era alta; aici îi veneau în ajutor vântul și măreția Mării Nordului. El își dădea seamă că e strașnic de vinovat și inima i-se strângea de scârbă și de milă. Această simțire îi făcea rău, cu toate că era nedeslușită, însă când își reamintea de femeia istovită de frică, pe jumătate înțeleaptă, încurcată în minciuni, care șezuse ca un ghemușor în colțișorul cupeului pe divan, umerii ei ascuțiți și șoptele innăbușite, ca și cum și-ar fi înghițit saliva, Nichita Alexeievici se încrunta și murmură: Eeeh și, încruntat, se uita în apă.

Valurile turburi, vânat-cenușii, încrestate cu spumă în toată lungimea, se îndesau ca niște dealuri, unul după altul, urlau și vuiiau; vântul desprindea și desfășura în larg crestele lor albe, și trupul vaporului se ridica de a curmezișul acestui munte viu, catargele și frânghiile se aplecau, prora se înălța deasupra prăpăstiei și după o clipă, vaporul întreg se cufunda în valea adâncă a apelor în timp ce o altă grămadă de apă năvălea pe cârmă. Și din nou se înghesuiau dealuri peste dealuri, ascunzând cerul din față. Nori joși și dărăpânați treceau deasupra apei și păreau că se îngroapă în ea și din ei ca niște fâșii străvezii se cernea grindina și ploaia de ghiață. Cerul plumburiu și rece, marea turburată, vântul și tristețea pătrunzătoare a Nordului îi ținutau sufletul.

— „Nu-s poet, nici misionar, ci un simplu soldat”, se gândea el, „și nu puteam să fac altfel. Și totuși mi-e milă de ea, și oricum, m'am purtat scârbos”.

Soarele ce nu se arătase ziua întreagă, apăru acum pentru câteva clipe într'un nor violet, inundă cu o lumină roșie marginile lui sămănând a stalactite, lumină fâșiile aplecate ale grindinei, crestele valurilor care parcă se făcuseră mai mari și mai tăcute, și iar se ascunse. Pe catarge se aprin-

seră luminile. Marea se întunecă de parcă se mai apropie. Tremurând de frig, Nichita Alexeevici intră în camera de fumat.

Aici, doi norvegieni, roșii de năbușală, jucau lotto, iar domnul cel supărat, cu ochelari, bea vischy, ținând între genunchi sticla de sifon. Abôzov răsfoi revistele, se uită urât la domnul cel supărat care se lupta cu greața, căscă și porni spre încăperile de jos.

În coridor îl opri madama, comunicându-i pe șoptite :

— Dorește să vă vază o doamnă. Postiți după mine.

— Ce doamnă? Ce tot spui D-ta? întrebă el, apucându-se de broasca de alamă a ușei și deodată simți că-l apucă răul de mare, o amețală de cap și năbușală. „Ce doamnă, vă întreb...”

Porni grăbit în urma madamei șirete, care deschise ușa cabinei din fund. De pe prag zări pe Liudmila Stepânovna, îmbrăcată într'un capot vechiu de dantele, culcată pe o plapomă de piele de tigru. Pe frunte avea o bășică cu apă caldă, mâna-i atârna fără puteri până 'n dușumea și numai ochii parcă ardeau uscați și însetați.

— Mi-e grozav de rău—murmură ea cu o voce răgușită

— stați colea pe pat, lângă picioarele mele. Am vrut să vă văd încă odată. În Anglia mă vor aresta. Să nu credeți că vă cer ceva, numai fiți bun cu mine.

Nichita Alexeevici se așeză lângă picioarele ei și ținându-și căciula strecură printre dinți:

— Mi-e așa de milă de dumneavoastră...

— Vă iubesc ca o nebună. Eu nu pot trăi așa. Numai d-voastră, d-voastră... D-voastră sunteți vinovat de totul. Ah, dacă a-ți ști cât sufăr...

Ea duse mâna la inimă, după aceia se apucă de gât și îngălbeni toată. Accesul de slăbiciune trecu și ochii i-se aprinseră din nou.

— Și numai ca să mă scap de el, mă hotărâi să fur documentele. O, da—ea ridică mâna și făcu semn de amenințare—il uram, cât de mult îl uram! El v'ar fi înjunghiat, când dormeați, de n'aș fi fost eu. De ce ascundeți? Vă prefaceți, mințiți—însă și dumneavoastră mă iubiți. Și dela mine... nu veți mai pleca.

Din nou o birui slăbiciunea și fața i-se acoperi cu stropi de sudoare. Nichita Alexeevici se scărpină nervos după ureche:

— Vă rog, să înțelegeți, femeie de răs—zise el—că eu

nu sunt nici fiară, nici lacheu. Nu vă pot iubi chiar dacă aş fi vrut. Nu vom ajunge la nimic.

— De iubire nu se vorbeşte așa.

— Totuși mi-e scârbă când întrebuițați acest cuvânt... Mă duc. Nu-mi place aici. El se sculă.

— Dumnezeu, ce întuneric! țipă Liudmila Stepânovna agățându-se de mâneca lui. „De ce nu mă mai iubiți! Oare sunt mai rea acum decât deunăzi? Sunt mai bună, mi-am jertfit totul, am dat totul. Vă iubesc... sunt a Dumneavoastră, a Domniei voastre...”

Capotul de dantele alunecă de pe umărul ei gol. Ea își rostogolea ochii. Nichita Alexeievici se uita la ea și cugeta: „Dumnezeule ce să fac, să nu mă simt mai bun și mai curat decât femeia aceasta!...”

— Rămâneți cu bine — zise el, scăpându-și mâneca.

Atunci Liudmila Stepânovna își vâră repede mâna sub perină, scoase de acolo un revolver mic, negru, tremura și se învârtea între degetele ei, se ridică puțin și începu să se ochiască. Abòzov, stând în ușe, dădu din umeri și zise cu scârbă: Ridicați piedica.

Liudmila Stepânovna svârli revolverul, își vâră capul în perină și mușcă cu dinții. Abòzov mai stătu puțin, își frecă fruntea cu mâna, se aplecă de asupra doamnei, îi acoperi cu băgare de seamă picioarele cu un colț al plamei de piele de tigru și eși.

Când în dimineața zilei viitoare vaporul acostă în cheiul pustiu și din porțile vămii de fer răsăriră agenții poliției secrete ca să se urce pe covertă pentru examinarea documentelor, printre mulțimea pasagerilor Abòzov zări pe Liudmila Stepânovna. Învăluită în mantou și cu mâinile în manșon, cu un surâs rătăcitor, ea se apropie de barcă; aici o opri un funcționar și începu să-i examineze amănunțit și multă vreme pașaportul; după aceea, din casa polițienească se desprinse doi „bobbi”, cu un aer nepăsător și se urcară pe vapor. Nichita Alexeievici răzbătu prin mulțimea îngheșuită, se apropie, de funcționar, își arătă carte de vizită, pachetul impermeabil și punând mâna pe manșonul bogat al Liudmilei Stepânovna declară:

— Doamna călătorește cu mine. Garantez pentru ea.

În aceiași zi, o conduse, el însuși, pe „Avraam Lincoln” — un vapor al liniei trans-atlantic, care pleca noaptea la New-York.

Luându-și rămas bun dela ea, el spuse singura frază în toată ziua aceia :

— Nu vă rog să mă iertați. Nici eu nu vă voi ierta vre-odată. Amândoi suntem peste măsură de păcătoși. Când veți avea trebuință de bani înștiințați-mă. Fiți fericiți.

Liudmila Stepânovna începu să plângă. El se coborî pe scară și, fără să se întoarcă, dispăru în întuneric.

Trad. de G. M. Ivanov

S T A N Ț E

— Jean Moréas —

*Gândesc la zări marine, la seara lor adâncă,
La spumegânda groază a mării'n vântul greu,
La năvodaru'n luntre, la crabii pe sub stâncă,
La ochii tăi, Neeră, la Glauko, la Proteu.*

*Tot chibzuindu-și drumul, gândesc la cerșetorul,
La moșu'n pragul ușii sortit de ani să stea,
La tăetoru'n codru, în mână cu toporul
La târg, la multa-i larmă, la om, la jalea mea.*

Trad. de I. P.

CEAHLĂUL

*Etern și uriaș, întroenit de vreme
Cu gluga de zăpezi în spate, stă Ceahlăul :
De veacuri a 'ndurat și binele și răul,
Dar, stând sub vijelii, în veci de veci nu geme !*

*Puternic și semeț ridică alba-i frunte
Către albastrul cer, spre luminosul soare :
Din nori posomorât, privește lung în zare
Cu ochi înstreșinați de genele cărunte.*

*Bătut de gânduri vechi și-aducerile-aminte
Privește peste culmi, în vremi îndepărtate :
Hei ! câte năvăliri n'au fost pe-aici de gloate,
Dar câte dealuri, vezi —sunt toate-a lor morminte.*

*Și câți Păstori streini, cu falnicile turme,
N'au pripășit pe-aici cu seminții de neamuri :
Nici codri verzi nu au atâta frunză 'n ramuri,
Dar toate au perit, odată cu-a lor urme !*

*Iară Ceahlăul alb, altar Dumnezeirii,
Și țării-Patriarch, privește 'n zări și tace :
Și 'n veci de veci va sta, pe plaiurile Dace,
Păstor bătrân de Neam, străjer al Nemuririi !*

I. Buzdugan

„MEȘTERUL“

Trei acte în versuri, de d-l Adrian Maniu

Însfârșit, cea mai frumoasă legendă din ținuturile noastre, și-a găsit poetul! Vor unii, să ne înfățișeze, această poveste, în prospețimea ei populară, ca pe un ecou, ca pe o frântură dintr'una mai mare — din punct de vedere al pământului prin care circulă —: ar fi, astfel, un ultim val, care a bătut și în graiul nostru din apa tradiții popoarelor creștine, revărsată în Sud-Estul Europei, și mai departe, până în Asia-Mică...

Înrăurirea este foarte posibilă, ar rămâne numai ca studii serioase să-i însemneze sensul.

Dar acum nu ne ocupăm de trecutul legendei ci de prezența ei înfăptuire; după atâți înaintași mai mult sau mai puțin norocoși, d-l Adrian Maniu, topește din nou, astăzi, vechea legendă a Meșterului Manole, și lucrul a fost greu urzind o piesă de teatru.

E lesne de văzut, pentru oricare dintre moderni, simbolul acestei legende: meșterul care zidește în mănăstire tot ce are mai scump — pe femeia iubită — pentru ca mănăstirea să se înalțe în toată splendoarea, era dela început cel mai puternic magnet.

Poezia acestei idei de sângerare, de sacrificiu pusă la temelia oricărei sfortări supraomenești, oricărei acțiuni umane care vrea să se închege în tiparele eternității, zăcea ca o comoară de vecinică ispită —, și cunosc nu numai un romantic, înfrigurat de atingerea ei.

Dar desfășurarea „temei“ prezintă mari greutăți. (Toată lumea se gândea la dramă, firește).

Erau două greșeli cari trebuiau evitate, și ele reveneau — vrăjite parcă — în toate concepțiile: scenele de dragoste ale Meșterului și ale femeii și faptul material, brutal al zidirii ei în mănăstire...

Un instinct sigur, a știut să-l ferească pe d-l Maniu de aceste greșeli, făcând ca în piesă sa, să nu existe niciun rol de femeie, (înțeleg un rol care să lege acțiunea, iar nu

două, trei apariții feminine pentru a pune câteva note în mulțimea ultimului act); și apoi ca actul al II-lea să fie tăiat în două tablouri.

Credem a cunoaște argumentul principal al partizanilor unor scene de dragoste dezvoltate, între Meșter și femeia lui (lucru care, dupăcum am văzut, nouă ni se pare o greșală fundamentală). Argumentul lor ar fi: e cu neputință pentru cititor sau mai ales pentru spectator, să prindă imensitatea sacrificiului (și firește, de aci, urmând raporturile faptelor constitutive și *amploarea Simbolului*), dacă n'a fost făcut acel spectator, să consimtă la valoarea lucrului sacrificat. Cu alte cuvinte: trebuie să *văd* dragostea, pentruca să mi pară rău că ea va fi omorâtă și pentruca să pot construi mai departe cu acest sentiment de tristețe, toată rețeaua complicată care să urce la simbol.

Firește că, pentruca taina mare a construirii de către spectator a textului să se întâmple, spectatorul trebuie să aibă același sentiment ca și Meșterul în aceeași intensitate.

Sau noi credem că, d-l Maniu a avut destul talent să sugereze lucrul acesta, să creeze astfel una din fundamentalele trăsături, pe cari se construiește întreaga piesă, fără să fi avut nevoie de cuplete nesfârșite, de gungurituri amoroase, în gustul neoromantic.

În acest scop, e suficient să urmărim textul:

În actul întâi, în care *Trecutul* — Trecutul materializat, cu multă abilitate, în piatră și bronz, pentru scenă — își desfășoară planul *de luptă* cu năzuințele *Prezentului* — această luptă e *acțiunea* piesei — „Meșterul în mâini cu flori, pe care le sărută, înaintează ca într'un vis. Privirile lui caută să pătrundă mai mult decât întunericul nopții”. Am citat chiar din indicațiunile scenice; e de remarcat că, Meșterul, în acest act *e singura ființă umană conștientă*, și că el intră câteva minute înainte de lăsarea cortinei. Prin această așezare, prin această primă intrare a lui în piesă, avem o indicațiune prețioasă: el e unealta omenească prin care se va da lupta între viață și moarte. El face legătura între cele două lumi. E deci un exemplar uman excepțional, purtând semnul precis și dinstinctiv: *extazul*.

Acum, e extazul dragostei.

Preludiul acestei iubiri — căci există și un preludiu — *merge dela nepământesc la real*.

Intradevăr cele dintâi care cântă dragostea meșterului sunt — în actul I-u fapăturile trecutului:

Cumințenia Pământului

E plecat lângă iubita lui,
Nu auziți doina fluerului?
Când ceilalți dorm — meșterul veghează;
Lumina dragostei, lui îi e pază.

Făpturile

Ce e iubirea?

Cumințenia Pământului

E primăvară
In piept.

.....

Altă Făptură

Meșterul iubește.

Cumințenia Pământului

*Cum nu a iubit om vreodată
Meșterul e cuprins de iubire curată.*

În cadrul acesta ireal, enunțările dobândesc alte valori: la cari adăogându-se apariția finală, mută și halucinantă a Meșterului, se statornicește sentimentul pe care trebuie să-l căpătăm cu acest lucru câștigat în plus, — pe care nu ni l-ar fi putut da tiradele decât prin supărătoare lungimi — că dragostea acestui Meșter e dincolo de toate obicinuințele omenești.

Și cred că aceasta era cerința și a noastră a tuturor, și a autorului.

În actul al doilea, dupăcum am spus, motivul dragostei se reia de către oameni.

Aci însă Meșterul aleargă după o nouă Himeră. În lupta lui cu puterile supra pământești, supra pământeasca lui dragoste nu ajunge decât o unealtă. Dela extazul unui sentiment a trecut la extazul unei idei, și omoară un idol pentru un altul: el își zidește iubita pentruca să înalțe mănăstirea.

Și în mijlocul acestor „construcțiuni” un strălucit exemplu pentru căutătorii de motivări sufletești: începutul tabloului al doilea (Act. II).

Meșterul

Pietrele mușcă iubirea — grăbiți-vă, tovarăși,
Aduceți alte pietre iarăși,
Curajul să nu-l sfarme simțirea.

Dar se inoptează; lucrătorii pregetă. A mai rămas nezidită o mână albă. Meșterul e cuprins de o înfrigurare, de o spaimă în care e și durere și milă și remușcare. Lucrătorii numai vor să lucreze:

„Ne dor brațele, suntem istoviți“.
„Numai sunt pietre.

Meșterul

Trebuie să găsiți
Lucrați talharilor — lucrați neodihnit.

Și Meșterul strigând „pietre vreau“ se apucă să desăvârșească singur înfiorătoarea lucrare:

Lucrați! dar nu, duceți-vă, culcați-vă, însăși mâna mea
Trebuie să desăvârșească munca toată.
Torn în mâna deschisă și înghețată
Var — și așez deasupra piatra grea.
Doamne, de ce e piatra așa de grea?
Eu aud degetele cari se strivesc,
Sângele ei se plămădește cu molozul...

Dar groaza aceasta și sentimentalismul lui, sunt copleșite cu încetul de idee și voință. În curând, după toate cotiturile acestea dureroase și omenеști după completa zidire, Meșterul izbucnește într'un lirism a cărui culminare e o apoteză în care imbină armonios, sentimentul și ideea: Trupul (iubitei) și Biserica:

Meșterul

Fiecare stâlp din aste ziduri
Se va înălța subțire ca mijlocul tău
Ferestrele vor avea adâncă-ți privire;
Turnurile au să fie ca brațele tale răsucite de chinuri
Și tăcerea sub bolți va suspina.
Razele, pătrunzând pe ferestre,
Au să fie părul tău despletit;
Altarul larg ca un șold de mamă
Și sufletul tău — lumina din altar.

Acesta este Meșterul. Mai mult suport de gând decât personajul real, verigă omenească, așa cum se găsesc mișunând în toate operele scrise pentru scenă, și cari trec dincolo de realități. Dragostea lui prinde acțiunea, se aruncă la un moment dat în luptă, și noi credem în ea. Un accent, exagerat prin lungi desvoltări, pus pe această dragoste, ar fi stricat echilibrul întregii concepții.

Socotim, așadar, isbutită această realizare a d-lui Maniu, și în lumina analizei de mai sus credem că e o logică urmare, lipsa de personajii feminine.

A doua stâncă de evitat, era faptul cel mare al legendii: zidirea. Pe el se clădește totul, și un fapt, nu e de neglijat, pe scenă.

Și aci, invențiunea d-lui Maniu a biruit greutățile. D-sa l-a redus atât ca proporții cât și ca imediat contact cu publicul: zidirea o aflăm din cuvintele Meșterului și în mod efectiv nu mai asistăm decât la îngroparea „unei mâini deschise și înghețate”.

Mâna însă, în această legendă de înălțare și năzuire, e un motiv: ea deschide drumul până la noi unei alte lumi: trecutului, — mâna de bronz a Statuei de Faun desgropate—; după cum ea trage perdeaua strălucitoare a înfăptuirii, punând pecetia pe izbanda vieții: mâna iubitei Meșterului care dispăre sub îngrămădirea de pietre.

Trecută de aceste două încercări, piesa se întregeste armonice. Simbolul se conturează limpede, dela tradiția lui explicativă: credința curentă că într'un zid, ca să ție, trebuie închisă o umbră și că în urmă omul umbrei, moare—, până la „zidirea Meșterului în ceruri”.

Stilul d-lui Maniu e minunat pentru acest gen de dramă: e plin de adâncimi, de mișcare, de plasticitate. Iată:

Un lucrător (în pământ)

Am ajuns atât de departe,
Încât abia ochiul meu vede sus ochiul de lumină
Și glasul tău ostenește până la mine.

Sau descrierea statuei Faunului:

„E verde ca o frunză—coclitul, și ca o rană ruginit,
„Strămbă uritul neconținut din gură”.

Prin realizarea legendei cu un înțeles mult mai mare, plin dramatismul ei, prin limbă, prin viziune totală „Meș-

terul" d-lui Adrian Maniu, se plasează, credem noi, printre cele mai de seamă piese ale ultimilor ani.

Și cum o piesă e scrisă mai întâi pentru ca să fie jucată, teatrele noastre trebuie să se grăbească să ajute cât mai grabnic una din cele mai de seamă producții ale literaturii române moderne.

Sunt dealungul celor patru tablouri atâtea comori pentru un director de teatru, atâtea tulpini din cari pot înflori minuni de punere în scenă, încât pe cât de curând, „Meșterul" trebuie să ia viață.

Ion Marin Sadoveanu

S T A N Ț E

— Jean Moréas —

*Șivoi primăvăratice, armonioasă ploaie
Și dulce ca o gărlă mănătă prin livezi,
Mai mult ca stropitoarea ce pe mușchi crud se'ndoaie
In leagăn, îmi prinzi dorul în ușurele mreji!*

*La geamul meu sau încă sub șuri la drumul mare,
De cât adăpostire, ce tănuit senin
Mi-amesteci în durere, și'n stropii tăi de soare
Ce-i amintirea asta și-acest străvechi suspin?*

Trad. de I. P.

ARABESCURI INUTILE PENTRU MONIQUE

IN TOAMNĂ

*Rămânem singuri, iar din întâmplare...
Tu îmi vorbești de toamna rea, pripit,
De toamna care ți-a încărunțit,
Pudrând cu brumă, gene 'ntunecate.*

*Iar eu îți spun o frază cugetată
De pomii ce'n cleștar de promoroacă
Au înflorit din toamna-adânc posacă,
Imagini — din tristețe, și de-odată*

*Nu mai vorbesc și nici-nu mai aud
Simțind că-aș vreă să-ți spun un A B C
Adânc și-adevărat, așa cum e
De-adevărat și sincer doar un nud.*

*Dar iar vorbim de negurile ei...
Prin ceața-i ce ne-apasă spre pământ,
Ca în copilărie — funigei,
Culegem iar imagini reci din vânt.*

*Și tot vorbind de toamnă, în curând,
Cu-o toamnă grea în fiecare gând,
Ne vom trezi vorbind fără de rost
De-o clară primăvară — care-a fost.*

Vladimir Streinu

CULTUL FORMEI

Mișcarea artistică, restrânsă cum este, în România, cu toată activitatea prolifică a artiștilor, nu îngăduie să ne dăm seama cât de profundă este răsturnarea spirituală, ce se îndeplinește actual în cercurile artistice din Apus. Curente artistice ne vin de acolo, se propagă prin intermediul drumului de fer ce ne aduce cartea cu miile de imagini ce-au fost create de o sensibilitate artistică încontinuu alarmată.

Sensibilitatea aceasta naște și devorează în răstimpul unui secol, nu mai puțin de patru curente.

Noblețea sentimentului din opera clasică, de o rigidă frumusețe formală e înlocuită prin tumultuoasă atitudine a romantismului pasionat de poză și panăș. După un timp, sensibilitatea artistică pivotează brusc pe axa sentimentului aruncând costumul romantic împrumutat din arsenalul istoriei evului mediu ca să-l înlocuiască cu bluza și saboții țăranului. La Barbizon și Fontainebleau slujesc preoții marii religii a naturii. Naturalismul și realismul nu au putut satisface, totuși înclinarea spiritului omenesc pentru viziuni abstracte. Năvala mașinei în țarină dă impuls fanteziei ce descrie, pe pânză sau în piatră, curbe, cercuri, spirale, cuburi și conuri, figuri geometrice puse pe un nou ritm grafic ce ar corespunde sentimentului stărnit de ritmul mașinei în acțiune. Febril, fugar, sentimentul alunecă pe coardele sufletului după cum cureau alunecă pe roatele de transmisiune a forței motorului.

Mântuirea lumii de mizeriile existenței nu a adus-o nici mașina, dupe cum, nici sentimentul dinamic exprimat, nu a desbărat opera artistică de leștul terestru. Această transfigurație, râvnită de artiști, pare numai parțial tangibilă. Înaltă tensiune nervoasă cheltuită întru zămislirea operei de artă expresionistă nu a adus decât la desagregarea organismului ei. Dacă paroxismul forței deslănțuite a adus la desagregarea organismului social, același paroxism sentimental a adus, în artă la desagregarea și dis-

trugerea formei vasului, menit să conțină esența vie, sentimentul.

Tămăduirea relelor sociale de azi, omenirea o vede, în organizarea muncii chibzuite.

Pe același sentiment de chibzuire artistul vrea să-și bazeze, și el, opera de reconstruire a formelor naturii. Artistul s'a convins că, aceea ce nu se poate exterioriza într-o formă inteligentă e ca și inexistent pentru omenire, ca valoare virtuală chiar. Mai mult, el constată că sentimentul exprimat inform, rămâne neimpărtășit de cei cărora se adresează: publicul, și artistul prin opera lui, nu poate trăi în afară de comunitatea socială, mai largă sau mai restrânsă.

Norodul pictoricesc se adună — din câmpuri, vălcele și munți unde, îi împrăștiase teoria impresionismului în căutarea momentului fotografic — în ateliere. Au purces la munca ordonată ca prin lentă subtilizare să refacă, cuprinși de fiori de cucernică admirație, imagina realității pe care impresionismul și în urmă expresionismul au distrus'o.

Renașterea formei este, acum, în toiul ei. Printr'un studiu atent, îndelungat, artistul contemporan cucerește forma și visează iarăși, ca și Ghirlandajo, Tizian, Rafael, — cât de mult este de când nu a mai făcut'o — la o femeie frumoasă. Femeia cu frumusețea nudului, sănătos și elastic reappare triumfătoare și sororă imaginilor pe care artiștii ni le-au hărăzit sub aspectul Venerei sau Ariadnei — ipostaze în care masculinitatea noastră își plasează idolul dorințelor sale.

Cu un sentiment de liniștită supremație și calmă contemplare a lumii, artistul caută să o refacă simplă, splendidă și în colorile și formele ce sunt naturale obiectului ce cade sub imperiul sensibilității sale. Nu este încă dispărută, cu totul, nervositatea impresionismului a cărui rețină se excită o clipă în contactul cu natura, cât și teama expresionistului de-a privi un ins sau un obiect oarecare cu liniște și fermitate totuși, artistul actual posedă o supremație naturală și spiritul de observație cu care cântărește lumea fenomenelor peste care ochiul expresionistului alunecă fără punct de reazăm.

Dacă opera de artă naturalistă ne dă mult trup, multă materie fără viață, în schimb, expresionismul ne dă raționamente sau, în cazul cel mai bun, psihologie goală, superficial exprimată prin dezarticularea organismului omenesc.

Expresioniștii au prefăcut în bucăți, imaginea lumii fiindcă, această imagine devenise lipsită de mobil sufletesc prin exercițiul realiștilor ce se aplicau să copieze natura în mod descriptiv ca pe o ilustrație a unui tratat de științe naturale. O astfel de copie a naturii este o o artă moartă, o momăe fără suflet. Poate că a fost necesară epoca expresionismului cu disprețul ei față de natură și a formelor ei pentru ca, după un răstimp, să ne putem întoarce la ea cu sensibilitatea refăcută. Structura ritmică a elementelor materiale, în funcție de expresiunea sentimentului din lucrările expresioniste, în concepția artiștilor e chemată să înlocuiască forma materială a lucrurilor.

Formula poate fi nouă ca născocire teoretică, practic însă, ea a fost realizată și de către *Tizian, Rafael, Michel Angelo* sau *Greco*. Mai vizibil, fiind mai plastice exprimate; de aceea fenomenele materiale prinse în structura ritmică rămân mai aproape de formele naturii, deși formele lor au fost spiritualizate.

Nu e nevoie și nici de dovedit nu este că, înfățișarea formală a obiectului trebuiește întâiu distrusă ca să fie făcută susceptibilă de a deveni purtătoarea unui sentiment.

Epoca expresionismului nu o deplângem și nu o condamnăm; o considerăm ca pe un purgatoriu necesar sensibilității noastre tocite de banalitatea vieții cotidiene înfățișată, de către realiști, trist și lipsită de ideal. În definitiv expresionismul, pe căile urmărite, prin despersonalizarea naturii, nu a obținut mai mult decât un oarecare efect decorativ pe care îl cunoaștem din arta egipteană și bizantină. Idealul, omul și-l dorește a avea. Arta ce se lipsește de bună voe de-a treia dimensiune, care singura dă visului realitate, se condamnă la neființă.

Constatarea acestui adevăr înseamnă o revenire la teza că, forma și natura sunt identice. Arta europeană nu este altceva decât o penetrație lentă a realității de către spiritul uman. Convingerea, recăștigată, că iluzia realității nu este posibilă fără formă, impune o radicală transformare în organismul tabloului însuși. Moleculele de culoare, din tabloul impresionist, se aglutinează, se condensează reconstituind, cu încetul, conținutul cubic pe care obiectele din natură îl prezintă. Odată cu accentuarea calității tridimensională, problema spațiului e și ea propusă spre rezolvare.

Natura, omul nu o poate apercepe numai vizual, la apercerea ei, celelalte simțuri contribuie și ele. Din necesi-

tatea concretizării celor trei dimensiuni, în opera de artă picturală, naște o dificultate pentru artist: în natură cele trei dimensiuni, înălțimea, lățimea și adâncimea, sunt real existente pe când pictorul e legat de cele două dimensiuni pe care le prezintă suprafața pânzei. Rezultă că a treia dimensiune, cea de adâncime să fie obținută pe cale iluzionistă. Menținerea suprafeței, ca atare, în tablou, constituie un obstacol pus realizării absolute pe care nu-l putem trece decât considerând spațiul ca un corp pe care cu ajutorul coloarei ni-l apropiem sau depărtăm, prin gradațiunea tonului de culoare.

Iluzia spațiului, sugerat cu ajutorul perspectivei liniare poate constitui o demonstrațiune științifică, nu însă o realizare a spațiului cu mijloace pur picturale. S'a confundat, ca de atâtea ori, adevărul științific cu cel fiziologic. Senzația spațiului provocată, de către spațiul fiziologic nu coincide cu cel geometric care rezultă din relațiile dimensionale a corpurilor între ele, fără să ție seama de dependența și continuitatea fiziologică a elementelor corporale între ele: dacă două case așezate la oarecare distanță sunt separate de o fâșie de pământ, această fâșie, deși se prezintă orizontal nu încetează de a fi un corp fiziologic, un corp căruia îi se suprapune alte corpuri. Perspectiva geometrică nu poate lua în considerație acest fapt. Artele plastice dacă vor să fie *integral plastice* trebuiau să ajungă la recunoașterea acestui adevăr.

La noi, pictorul *Petrașcu* e întâiul, până acum, care intuitiv a simțit și realizat acest adevăr.

Tablourile lui de înaltă cultură și intensitate coloristică prezintă toate corpurile: case, pomi, stânci, etc. tot conținutul cubic al obiectelor fără nici un schematism didactic. Adâncimea, ca dimensiune a treia, a tablourilor sale, nu se datorește desfășurării geometrice a planurilor ci structurii nuanțate ca ton și indisolubilei interdependențe a corpurilor reprezentate și care împiedică izolarea și risipirea obiectelor în spațiul tabloului. Acestui fapt îi se datorește marea unitate de sentiment ce leagă toate corpurile într'un tot indivizibil ce formează organismul pictural al tabloului. Lumina și umbra nu se așterne, ca să izoleze, ci învâluie ființele sau lucrurile accentuând existența lor fără a le distruge relațiile spațiale. De aci și efectul fantastic și de multe ori tragic al aspectului naturii din tablourile sale. Plecând dela aspectul naturii viziunea sa pătrunde în adânc

prin concentrarea elementului celui mai sensorial găsit în natură. Străbătând concretul înfățișărilor, Petrașcu, realizează abstractul, indefinitul emoțiunii artistice într'o armonie coloristică sombră, unificând spiritul și materia într'o contopire subtilă.

Materia și spiritul, pe care artiștii pictori le bănuiau și căutau în lumi deosebite acum le știu, prin realizarea spațiului fiziologic pe cale coloristică, născute dintr'un perfect acord al simțurilor aninate de suflet.

Și poate dacă condițiunile sociale vor fi propice, secolul nostru va asista la o nouă „Renaștere“.

Francisc Șirato

S T A N Ț E

— Jean Moréas —

*Când va veni iar toamna cu toată frunza morții
Ce peste iazul morii stricate va podi,
Când vântul îmi va umple căscatul gol al porții
Și locul unde piatra de moară se'nvârti.*

*Vreau iar să merg acolo pe piatra de hotar
Să stau, proptit de zidul în ederă țesut
Și să privesc mult apa și'n searbădu-i cleștar
Stingându-mi-se chipul și soarele trecut.*

Trad. de I. P.

CRONICA SOCIALĂ

IN CE CONSTĂ ȘI INCOTRO MERGE DEMOCRAȚIA

„Egalitatea este și lucrul cel mai firesc, dar și cel mai himeric”.

Voltaire

Mai deunăzi un prea cunoscut ziarist se arăta nemulțumit de faptul că D-l Vopicka, ministrul Statelor-Unite în București, într-o carte a sa privitoare la România, susține că regele nostru este un monarh democrat.

«Deprinderea, pe care am luat-o dela o vreme încoace de a băga democrația în toate, dovedește în primul loc că din nenorocire nu ne prea dăm seamă de ce este și ce reprezintă acest cuvânt.»

Va să zică,—după acest ziarist,—nici chiar cei mai deprinși cu treburile politice nu ar fi prea bine lămurii asupra înțelesului coprinș în cuvântul democrație. Și totuși,—nu este vorbă care să pară mai deslușită.

Așa, de pildă, luându-ne după etimologia cuvântului, democrația ar însemna domnia mulțimei, a poporului, în opoziție cu monarhismul absolut, adică cu domnia unuia singur,—sau în opoziție cu regimul aristocratic, adică cu domnia câtorva din cei mai aleși, sau cu așa numita domnie a oligarhiei. În realitate însă,—mai aproape de adevăr suntem, dacă afirmăm că democrația nu este altceva decât o neobosită năzuință în spre egalitate. Cu alte cuvinte, democrația nu este decât tendința de a îndestula cerințele sufletului omenesc, într-una setos, într-una dornic de a se măsura și de a se egala cu cei de deasupra lui.

Regimul democratic este dar rezemat pe gândul de a da mereu satisfacție celei mai puternice dintre năzuințele sufletului omenesc, adică spiritului de neatănare și de nesupunere, care pe orcine îl îndeamnă să se semețească până într'atâta, în cât să nu mai vrea să recunoască nici un fel de superioritate. Și după filosoful grec Platon, care a analizat democrația Atenei,—mersul acestei trufăse năzuințe ar fi următorul:

«Fiecare, crezându-se capabil să-și dea părerea despre orice, se naște în om un spirit general de independență; buna părere despre n- e—liberează pe fiecare cetățean de orice temere, iar lipsa de temere dă naștere infumurării. Și a împinge cutezanța până a nu te sfii de părerile aceloră, care valorează mai mult ca tine, este cea mai rea speță de infumurare; ea își ia izvorul într'un desmățat spirit de independență. De pe urma acestui fel de independență vine și pornirea de a se sustrage dela autoritatea magistraților; de aci se trece la disprețuirea puterii părintești; nu se mai arată supunerea bătrâneții și părerile ei. Pe măsură ce omul se apropie de extrema libertate, se scutură și jugul legilor, și când în fine s'a ajuns și la această margine, nu se mai respectă nici făgăduelile, nici jurămintele și nu se mai știe nici de zei.»

Spiritul democratic este așa dar cu totul opus spiritului de supunere. Cu alte cuvinte, când cineva spune: vreau să fiu liber, el înțelege că vrea să *nu asculte* de superiori și de autorități; iar când spune: vreau să fim egali, el își exprimă doar voința de a *nu respecta* pe cei mai valoroși. De aceea, cu drept cuvânt se poate afirma că acest spirit democratic,—rezemat pe nerespect și neascultare, a reintrat în lume odată su strigătul de *protestare* al lui Luther: «A spune, cum făcea Luther, că creștinul nu trebuie să fie supus nici unui om,—zicea Bossuet—aceasta înseamnă să hrănești spiritul de independență în sufletul poporului.»

Și acest lucru îl arată și mai lămurit Lamennais: «Se tăgăduise autoritatea papei în societatea religioasă; trebuia numai decât să o tăgăduiești și în societatea politică, și să înlocuești și într'una și într'alta rațiunea și voința lui Dumnezeu prin rațiunea și voința fiecărui om; da atunci fiecare om ne mai depinzând decât de sine trebui să se bucure de o deplină libertate, trebui să fie stăpânul său, regele său, Dumnezeuul său.»

Era prin urmare firesc ca din domeniul religios să treacă și în cel politic acest spirit de nesupunere, această năzuință de a scutura jugul oricărei superiorități. Și primul pas în spre săturarea acestui spirit de egalitate s'a făcut în Franța în timpul revoluțiunii celei mari din 1789, când în fruntea *Declarațiunilor drepturilor omului* s'au statornicit următoarele: Toți oamenii sunt egali în fața legii; legea este aceeași pentru toți, fie că protejiază, fie că pedepsește; toți cetățenii sunt deopotrivă de admisibili în funcțiunile publice. Așa dar, potrivit celor de mai sus, nu mai sunt privilegii,—adică nu mai sunt legi mai dulci pentru cei de sus, și legi mai aspre pentru cei de jos; nu mai este obraz boeresc și obraz moicesc în fața justiției; nu mai sunt clase sociale scutite de biruri, și altele prea împovărate; nu mai sunt în fine funcțiuni și demnități rezervate numai celor de sus.

Ei bine, noi Românii abia în 1866 am avut parte de această *egalitate legală*, și sub ocrotirea ei am trăit până în 1917. Eram oare prin aceasta democrați? Nu,—nici de cum. Așa cel puțin ni se spune,—cu toate că sânt scriitori, cum e de pildă Brunetiere, care susțin că «unul din caracterele esențiale ale democrației este de a tinde în spre o totală desființare a privilegiilor ereditare.»

Dela 1917 însă, am putut în fine să susținem că suntem o țară cu un regim democratic,—pentru că am realizat și cea de a doua fază a egalității, și anume *egalitatea politică*.—Înfăptuind și la noi, multumită *votului universal*, acea reală participare a tuturor la cărmuirea Statului.

Numai până aci se zice că se întinde hotarul democrației. Căci cu cea din urmă fază a egalității, adică cu așa numita *egalitate economică* se trece din domeniul democrației în acela al socialismului. Vreau adică să spun că democrația, admitând egalitatea legală și politică, nu ar vroi să meargă până la sfârșit cu îndestularea spiritului de egalitate al mulțimei,—acordându-i și egalitatea economică. Cu alte cuvinte, democrația ne spune: vreau ca toți oamenii să fie socotiți drept suverani, egali în pricepere și în pregătire politică. Nu vreau însă să admit că oamenii trebuie să fie egali și în ceea ce privește starea lor materială, adică și în ceea ce privește averea; dacă ași admite și această a treia fază a egalității, aș eși din domeniul democrației și aș intra îndată în acela al socialismului.

Bine înțeles, că din cauza votului universal democrația în fiecare clipă se află în primejdie de a aluneca pe povârnișul socialismului. Căci, după cum monarhismul poate degenera în absolutism,—după cum aristocrația repede cade în oligarhie,—tot astfel și democrația, rezemată cum este pe principiul cărmuirii poporului prin popor, foarte curând este târâtă, este nevoită să mâne în spre deplina egalizare, adică înspre demagogia socialistă, eșind astfel din hotarele plănute și supralicitând într-una în vederea păstrării popularității.

Negreșit că realizabilă nu este această deplină egalizare, care ne-ar duce drept la colectivism sau la comunism. Și sângeroasa încercare din Rusia sovietistă ne-a dat încă o dovadă de imposibilitatea împlinirii acestui vis al socialismului atât nivelator. Dar nu este mai puțin îngrijorător faptul că însăși democrația,—zorită cum este de cerințele votului universal,—se vede nevoită să vâslească înspre mlaștinile demagogiei socialismului electoral.—De aceea, cu deplină dreptate spunea academicianul Faguet în 1907: Nu mă tem de socialism; căci colectivismul nu se poate realiza. Mă tem însă de silințele dureroase ale acelor, ce vor să ne îndrumeze în spre socialism.

Așa de pildă, trecutul guvern averescan nicidecum nu vroia să fie bănuit că ar avea ceva de împărțit cu partidul socialist. Și totuși, tocmai acest guvern, care a asvârlit în temniță pe căpeteniile socialiste,—nu s'a codit să transforme în lege una dintre cele mai fierbinți dorințe ale socialismului. Este vorba de acel impozit progresiv asupra capitalului, pe care cu grabire l-a votat trecutul parlament averescan, după cererea D-lui Titulescu.

În orice caz, fapt sigur este că multe, foarte multe din țările cele mai democratice nu au încă acest impozit progresiv asupra capitalului. Și nu numai că nu l-au, dar încă marele ziar parisiian *Le Temps*, scriind despre neizbutita încercare făcută de curând în Elveția pentru a-l înscăuna, spune următoarele: «Această *ne mai ausită* tentativă (cette tentative inouée) de confiscare a proprietății private a dat o teribilă lecție socialiștilor. Acest îndrăzneț proiect socialist l-au susținut dintre toate partidele din Elveția numai socialiștii și comuniștii, căci el nu este decât o propunere comunistă de socializare.»

Și la noi?

La noi acest îndrăzneț proiect socialist a fost fără prea multă vorbă votat de către un guvern și un parlament, care în ruptul capului n'ar fi vroit să fie învinuite că au depășit hotarul strictului regim democrat.—De altfel, și în actualul parlament s'au auzit glasuri din majoritate, care și-au exprimat părerea de rău că proiectele impozite nu cuprind și impozitul progresiv pe capital,—ceea ce a smuls ministrului de finanțe mărturisirea că *deocamdată* nu l' crede necesar.

Bine înțeles că aceasta nu ne arată că partidele care se leapădă de firma socialistă, s'ar putea lepăda și de principiile și procedeele socialiste. Aceasta, dimpotrivă, arată că astăzi supt apăsarea nevoilor electorale, nici un partid, fie el chiar cu firma conservatoare, n'ar avea altceva de făcut decât să îmbrățișeze rând pe rând toate revendicările socialiste. Și nici nu s'ar putea într'altfel. Căci din clipa, în care socialismul s'a hotărât să se avânte în arena luptelor electorale, toate celelalte partide s'au văzut nevoite să se țină de dânsul, eșind din hotarele plănute și supralicitând într-una în vederea păstrării popularității.

«Intrarea socialismului în Cameră—spune academicianul francez D'Eichthal—a avut drept efect să facă să dispară, ca în fața unui vânt neașteptat, asemenea unor umbre deșarte, în care nimeni nu mai crede, vechile revendicări politice ale partidului radical din marile orașe. Cât a mai rămas, la ultimile alegeri, din acele vechi formule de reformă, astăzi atât de discreditate și care odinioară răsunau la tribună și în presă spre marea bucurie a democrației zisă născută? Aceste vechi reforme au fost în chip spiritual comparate cu amantele succesive și repede părăsite de Don Juan. Democrația radicală nici nu se mai gândește la ele și vrea acum satisfacții mai substanțiale: atârțată fiind de făgăduelile socialiștilor, ea cere reprezentanților săi reforme, care să le aducă rezultate mai pipaibile decât acelea ale zadarnicelor reforme sociale votate de trecutele Parlamente, care n'au mulțumit pe nimeni».

Ei bine, și la noi lucrurile nu stau într'altfel. În orice caz, fapt neîndoios este că astăzi, în plină expropriere, când nimeni nu mai cârtește în contra impozitului progresiv pe venit, când până și Episcopii cer în Senat aproape desființarea dreptului de moștenire,—îți vine să zâmbești gândindu-te la acel sfios maximum de arendă și minimum de salariu, care în 1907 îl făcuse pe regretatul Nicu Filipescu să aducă partidului liberal învinuirea de socialism.

De aceea, cred că nu exagerez dacă afirm că silințele democrației, alergând după popularitate, sunt tot atât de primejdioase ca și ale socialismului electoral. Căci, dacă unele *forme* politice pot fi admirabile pe hârtie,—în practică totdeauna și pretutindeni *forțele*, care pun în mișcare aceste forme se pare că nu pot fi decât detestabile.

Dar să ne oprim.

Ceeace vreau să arăt este că sunt veșnica amenințare a votului universal, adică supt stăpânirea egalității politice,—nu este cu putință să nu se răslească și în spre egalitatea economică, sau mai bine în spre «egalitarismul demagogic și nivelator, care atacă orice superioritate». Căci, ne spune Bourdeau în al său volum *Intre două servitufi*: «Democrația ținteste în spre un fel de răsturnare a vechilor valori sociale. Victor Hugo este profetul ei când scrie:

Am reabilitat pe bufon, pe comediant,
Pe cei osândiți, pe Triboulet, Marion;
Pe lacheu, pe ocnaș și pe prostituată...
Revoluțiunile, care vin ca să răzbuie totul,
Fac un bine etern prin răul lor trecător...

Dar, adăogă Bourdeau, mai este un altfel de «egalitarism, pe care l'am putea numi aristocratic, care constă în a îndepărta inegalitățile naturale». Negreșit că prin această îndepărtaie a privilegiilor, nu trebuie să înțelegem ceeace în al său volum: *Partide Politice și Clase sociale*, vrea să înțeleagă D-l D. Drăghicescu: «Principiul echității—spune d-sa — pe care'l înfrânge atât de grav dreptul de succesiune, în forma lui de azi, care face că se nasc alături copii aducând din leagăn, unii datorii de plătit, alții bogății de zeci sau sute de milioane ar putea fi restabilit». Căci adăogă d-sa: *Dreptul de succesiune în forma lui de azi izbește în echitatea și egalizarea șanselor pentru complecta desvoltare a fiecărui membru al unei națiuni*.

Bine înțeles că nu de această nivelare privind egalitatea de avere,

este vorba în cele spuse de Bourdeau, ci de acea dărâmare a privilegiilor de castă și de familie săvârșită la 1789 de către marea revoluțiune franceză prin a sa *declarație* a drepturilor omului. Ei bine, înăuntrul acestui «egalitarism aristocratic» ar fi putut să stea democrația numai dacă ea ar fi vroit să rămână pe terenul strictei egalități legale, adică numai dacă ar fi vroit să respingă egalitatea politică cea rezemată pe votul universal.

Așa însă cum stau lucrurile astăzi, cred că nu este cu putință ca între democrație și socialism să nu existe din ce în ce mai numeroase puncte de contact.

Pitești

M. Mihăileanu

DIN RECENZIIILE VIITOARE

- Ți-aduci aminte*, de M. Sadoveanu (Editura Cartea Românească).
Poezia Omului, versuri de Demostene Botez, (idem).
Doi vulpoi, schițe umoristice de Gh. Brăescu. (Edit. Alcalay & Calafateanu).
Cântece pentru Lelioara, versuri de Emil Dorian. idem.
Umbra Crucii, traducere de Petre Ciorăneanu (idem).
Originea Poeziei Populare. (Precizări, Distincțiuni), de P. Cancel.
Căli lui Cibicioc, proză de I. Călugăru.
Neagra Șarului, de M. Sadoveanu (Editura Viața Românească).
Versuri (Ideea. Ciclul Morții), de Camil Petrescu (Cultura Națională).
Cântece de stea, Culeso de Gh. D. Mugar și V. Voiculescu (Fund. cult. Principele Carol).
Revoluția Rusă, de Leon Donici (Cultura Națională).

CRONICA IDEILOR

Aplicații la România ale noiei științe: Propaganda.

Multe păci încheiate mai ales între „Cei Patru“ și țările care au pierdut războiul, n'au adus încă Pacea. Nici cel puțin pacea ca stare de drept, încheiată și urmărită în anume zapise și contracte. În patru ani nu puține au fost schimbările. Și fiecare schimbare a înălțat dorința în cei cari se cred nedreptățiți, să întoarcă istoria îndărăt.

Mijloacele sunt deosebite, după fire și puteri. Unele sunt fațis politice și aduc numaidecât sancțiuni politice și militare. *Non volumus* își pune strâmb masca lui *Non possumus*. După pasul lung în arenă și enervarea brațului, deghizatul e recunoscut și oprit. Țări care n'au știut ce e ocupația militară, cu toate că ele au aplicat-o într'un sfert din Europă ca un regim dela sine înțeles și de stoarcere economică în folosul ocupantului înflămânzit, amenință să dea foc lumii, tocmai a doua zi după mărturisirile de pacifism integral, prin convingere filosofică și interes politic, ale gânditorilor și oamenilor lor de faptă, dacă trecerea sub o supraveghere străină a unei părți din propriul teritoriu nu va înceta cât mai curând. Dar aceasta n'o fac decât cei mai puternici, meșteri în mișcarea pionilor prin pătrățelele de scândură de șah ale politicii internaționale și gata oricând să răstoarne, în clipă potrivită, pionii și masa cu o lovitură de pumn. Și e, chiar pentru ei, numai mijlocul rar al clipei potrivite. Cei mai slabi, și toți în chip obișnuit, fac altceva.

Acest altceva lucrează zilnic, sub toate fețele și în toate laturile. Întâiul venit îl întrebuițează. Zdrăngănitul de pînă a fost înlocuit cu scârțâitul abia prins de ureche al peniței. Impresoară de pretutindeni stăruitor. Se strecoară pe nevăgare de seamă. Călcăt și zdrobit într'un exemplar, răsare într'o sută și o mie, liniștit și fatal. El pregătește, dezgrădind încrederea și spălând pământul de sub principii, loviturile celelalte. Pumnul cel greu de acasă, ele cele multe și minuscule, plecate în lume, îl mișcă, atunci când, prin apăsarea lor, cumpăna îl saltă deodată peste zarea sub care aștepta înclăștat.

Acest altceva e propaganda.

Urme de ale ei împotriva noastră descoperim de mai multe ori pe zi. Le aduc mai cu seamă gazetele sau cărțile. Rareori sunt de-a dreptul, ci mai mult în treacăt și piezișe. Ele își caută sau scrisul cel mai răspândit pe glob sau țările în care în deosebi trebuie pregătită atmosfera. Acum sunt studii, articole, simple atacuri strategice în publicații de limbă engleză sau franceză, acum sunt popasuri prin Italia, Elveția sau chiar Spania. Propaganda se îmbracă de fiecare dată, bună cunoscătoare tot pe atât a geografiei cât a psihologiei popoarelor, după țara pe care are a o străbate. Într'un loc e un lucrător cu piept gol și mâneci suflecate, plin de zgura uzinei; într'altul e un cavaler medievă; cu vizieră lăsată și cu strălucite steme pe scut, flamură și valtrapuri; între unii își aruncă în spate roșia cămașă

garibaldiană; între alții rasa de mohair, strânsă în funie și cu gluga ciuruită de ploaie a călugărului care, dela Sfântul Ștefan, a tot botezat seminții barbare și a sângerat pentru credință. Iar cineva de departe, care adună toate aceste fire, pregătește lovitura, adică schimbarea disparatelor rezultate culturale în valori politice de moment.

Să luăm o pildă, cea dintâi venită, cu scopuri vădite și mărturisite. „Nuova Antologia” dela 1 Februarie are un articol scris de fostul președinte al Camerei maghiare, d-l Albert Berzeviczy: „Pentru adevăr în jurul chestiunii ungare”.

Noi știm că adevărul în treburile politice e cea mai relativă cu putință noțiune. Și urmărim pe fostul președinte, cunoscut nouă și din alte scrieri, cu toată luarea aminte.

Întâiul studiu, despre „Situația Ungariei” a ieșit în aceeași revistă, la 1 Februarie 1922. La 1 Maiu a urmat răspunsul d-lui Igor Hrusovsky, care lupta în deobște cu toată economia argumentării ungare, dar mai cu seamă cu ceea ce privea pe Cehoslovaci. Al doilea articol din izvor ungur e un răspuns acestui răspuns.

Nu avem să cercetăm aici temeiul de drept al argumentelor bu-dapestane. Ne ajunge, celălalt, de logică. Schela întreagă ridicată de d-l Berzeviczy e dialectică și retorică. Aceasta nu înseamnă numai că ușor ea poate fi surpată de un mănuiitor meșteșugit advers, al aceleiaș metode, dar că această surpare însăși nu e o încheiere. Lupta poate începe oricând dela capăt cu alte jucării logice. Ea nici nu se duce de altminteri pentru desființarea celor doi protivnici, unul de către altul. De convins între oaltă, știu amândoi, că nu poate fi vorba. Trebuie câștigat cel de al treilea. El e prețul acestei încheș-tări. Pe acolo trebuie să vie hotărîrea. De dragul lui se încordează și tipă biruința, chiar când simt mai bine cum le fuge pământul de sub talpă.

Însirăm deci numai câteva din elementele acestei argumentări.

D-l Berzeviczy tăgăduiește, negreșit, că pământurile rupte din fosta Ungarie ar fi vrut unirea cu țările unde sunt azi. Dacă ar fi vrut într-adevăr să se alipească, ce înseamnă expulzările din acele teri-torii?—Băgați de seamă istețimea! Ca și cum între sutele de mii și milioanele de alipiți nu se puteau găsi sute și mii de foști funcțio-nari ai Monarhiei prăbușite, cari nu se învoiau cu noua stare, se țineau numai de ațătări, înțelegeau să rămână și mai departe cetă-tenii ei, și trebuiau trimiși cât mai repede peste hotare, de orice Cărmuire prevăzătoare! Inchipuiți-vă însă că d-lui Berzeviczy nu i se răspunde, în acelaș loc, așa cum fără indoială se va întâmpla cu România. Cititorul străin va crede, uluit de dibăcia dialecticei.

D-l Berzeviczy amintește în altă parte despre rostul de val și meterez militar al Ungariei față de barbaria răsăriteană, și mai ales de Turci. Nu e amintit numai locul jertfei maghiare cu mlaștinele însângerate și cu sânge regesc dela Mohaci. Dar iată-l chemat mar-tor și fala acelor timpuri, pe marele căpitan creștin, Ioan Cor-vinui!—Am îndurat odinioară, pentru că nu puteam altfel, ca Matiaș Craiul să oprească pentru el atât banii trimiși de Papă și de alți prinți pentru Ștefan cel Mare, cât și slava cuvenită vitejiei acestuia. Dar cel puțin acela era însuș Matiaș Craiul, și pe deasupra os din osul nostru. Putea să-și oprească ceea ce ni se cuvenea nouă pentru ostenele noastre! Dar să facă aceleași isprăvi și să se dedea la de-prinderi, care abia le stau bine regilor, d-l Albert Berzeviczy! Noi însă nu vom răspunde și lumea iară va socoti că de partea celor-lalți e dreptatea.

D-l Berzeviczy apără Ungaria de invinuirea că, lipsită de acum de atâtea elemente minoritare de seamă pe care le desnaționaliza și le încorporea propriei culturi, ar merge spre o decadentă intelectuală. Nicio școală din Ungaria nu s'a închis. Ba cu prisosul de profesori s'au înființat și altele noi, în localuri de cazărmi. Pe când țările moștenitoare, ca să-și poată ține universitățile, și la Zagreb și la Bratislava și la Cluj, au trebuit să cheme profesori francezi.—Despre prisosul de profesori al Ungariei nu e nevoie să ni se vorbească. Ei erau oastea de timp de pace, în neconținută ofensivă de stricare a omogenității etnice minoritare. Că s'au tras cei mai mulți, ca apele revărsate, după oprirea ploii, în granițele firești, nu miră pe nimeni. Și că își caută rosturi pe loc, în așteptarea unei întoarceri care se amână mereu, e foarte omenesc. Iar cât despre universitatea din Cluj, ca să vorbim numai de una, nouă mai bine cunoscută, ceea ce povestește d-l Berzeviczy sunt chiar povești. Din Franța ne-au venit Români, întemeietori și stăpâni ai științei lor, ca d-l Racoviță, sau prieteni, pentru cursuri în treacăt, ca d-l De Martonne. Mai mult decât o mărturisire a unei noi solidarități n'a fost. Și putea să fie și mai mult, așijderea altor universități vestite, cu schimb de profesori străini, fără ca ocară fostului președinte de parlament ungar să aibă alt fundament. Nici nu-i cere nimeni, de altfel, să cunoască știința noastră, care în anumite forme e și un bun european. N'ar mai vorbi așa, iar țara lui ar avea un apărător mai puțin.

D-l Berzeviczy nu crede că guvernul maghiar ar cheltui bani cu propaganda în străinătate. El știe că administrația statelor moștenitoare a izbutit în trei ani să bage zădărnici naționalități și să împrăstie sămânța disoluției în propriul teritoriu, așa că orice ajutor de afară apare în adevăr de prisos și fără noimă.—Aceasta ar însemna că Ungurii, și cu ei d-l Berzeviczy, n'ar trebui să mai miște nici un deget, ci să aștepte numai căderea poamelor coapte, care, pe deasupra, cheazășie pentru dinți, ar mai fi și mălaețe. Frământarea lor de acum s'ar face atunci într'adevăr numai de dragul artei și din compătimire pentru acele biete state moștenitoare. Dacă așa e, și de vreme ce ne încredințează d-l Berzeviczy nici că poate fi altminteri, negreșit că tot ceea ce face guvernul ungar, prin oameni de ai lui, în gazete, reviste și cărți apusene, nu se poate numi propagandă. Propaganda se face cu un scop. Aici scopul ar fi ajuns. Atunci de ce propagandă? Nu, Ungurii nu fac propagandă, ci numai exerciții de stil, și, într-o vreme de cunoscută scădere a nivelului intelectual general european, acte de politețe în forma de colaborări înalte revistelor continentale în lipsă de material.

Emanoil Bucuța

CĂRȚI, REVISTE, ZIARE

Al. Busuioceanu.—*Figuri și cărți*. 201 p., 20 lei. București. „Cartea Românească“.

D-l Busuioceanu e un om fericit.

Astăzi, când orice afirmație dogmatică, ținând să impună o anume formulă de viață, a ajuns o glumă de gust îndolnic, când în curtea vecinului din dreapta cresc palmieri, iar în curtea vecinului din stânga cresc pini, când indivizii seamănă cu inexpugnabile fortărețe morale, astăzi acceptăm fără uigătorul sbucium pascalian ca ceea ce-i adevăr dincoace de Pirenei, să fie eroare dincolo.

Niciodată nu s'a deosebit mai mult om de om; și niciodată nu s'au respectat mai mult aceste deosebiri. Dacă, trecând dincolo de anume maxime sociale, acceptate universal — să nu-ți ucizi aproapele, de pildă—cari singure împiedecă disoluțiunea societăților omenești, pășești în sfera activității sufletești a vecinului, e ca și cum ai întreprinde explorarea unei planete ce s'ar găsi în alte raporturi cu legea gravitației universale. În alte vremi, asemenea insultătoare deosebiri ar fi fost obiectul unor sângeroase cruciade morale, astăzi un surăs de ironie la cei mai puțin cuminiți, ori o privire plină de interes la adevărații înțelepți. Optica noastră sufletească e infinit mai elastică: pupila ni se acomodează la contemplarea oricărei individualități; întrebarea e dacă această individualitate e sau nu congrescută organic, dacă punctul ei de vedere central — piatra unghiulară pe care și-a clădit fortăreața — este sau nu rezultatul unor serioase desbateri interioare, este sau nu definitiv și consecvent personală.

Câmpul de luptă al ideilor s'a strămutat de pe piața publică în arena sufletului individual; aci se ciocnesc armate, se înregistrează înfrângeri și victorii, se varsă sânge și se cântă imnuri. E o încăerare uriașă, fără posibilități de decisivă uneori, cu victorii ieftine ori dureroase alteori. În clipele tale de armistițiu, arunci o privire plină de interes asupra câmpului de luptă al altuia... Oare mai poate fi vorba de ironii ireventioase și de dispreț neîngăduitor?

Intrucât privește critica literară, d-l Busuioceanu s'a împăcat cu tine. D-l Busuioceanu e un om fericit.

Iată în sfârșit un critic, care nu se sfiște a mărturisi că 'n fața unei false sau adevărate creațiuni de artă n'are nici compas, nici dublu-decimetru, că nu-și lapădă surtucul cotidian pentru a îmbrăca odăjdii pontificale și că rămâne el și numai el. „Critică subiectivă?“ D-l Busuioceanu răspunde printr'o întrebare, care e mai mult decât un joc de cuvinte:

„Critică subiectivă? Da. E o întrebare însă — dacă obiectivitatea criticei nu stă tocmai în această subiectivă recunoaștere a noastră în ceilalți?“

În aprecierile succesive ale unei serii de opere există, într'adevăr, o constantă: oglinda care le reflectă, interpretându-le, *temperamentul* celui care contemplă. E ceva tot așa de statornic, sau tot așa de

puțin statornic dacă vreți, ca oricare altă constantă a criticei obiective decât, constanta criticei care-și afișează obiectivitatea e un criteriu sau un mănunchiu de dogme exterioare, identice cu ele în-șile, dar perfect defavorabile când e vorba să le aplici, pe câtă vreme constanta d-lui Busuioceanu e interioară: temperamentul, acea ecuație personală exprimând ireductibilul organismului nostru sufletesc.

Dintre criteriul exterior („mediul” în critica istorică a lui Taine de pildă) și cel interior al d-lui Busuioceanu, care are mai mulți sorti de permanentă identitate cu sine însuși, care se poate bucura, cu alte cuvinte, de mai multă obiectivitate? Răspunsul, evident, rămâne în suspensie... Să nu se creadă însă că „mediul” și „rasa” lui Taine sunt suficiente garanții de obiectivitatea criticului ce le aplică: Chateaubriand era Breton, Renan însă era și el Breton; în virtutea acestei apropieri prin rasă și mediu, criticul științific „obiectiv” va fi ispitit să-i pună în aceeași familie. Și totuși...

D-l Busuioceanu se desparte cu îndrăzneala sincerității de tradiția legendară a criticei obiective — obiective în sensul științelor exacte. „Judecata asupra artei e uneori și prilejul propriei sale definiții”; și această auto-definiție e mai mult decât mozaicul impresionist al lui Lemaitre: e o formulare a direcțiilor fundamentale sufletești prin reacțiunile unui temperament față de cutare operă de artă. Aceste reacțiuni nu pot fi decât două: simpatia sau antipatia, „singurele atitudini estetice” (p. 11). E un proces emoțional acesta, care rezolvă, în ultima analiză, atitudinea criticului; ceea ce o precedează, adică... „micile noastre măsurători, aprecieri, examinări, din care nu trebuie să facem decât simple mijloace de control, mai mult pentru noi în-și-ne, din care nu vom face niciodată un scop estetic”... constituie opera preliminară, rațională, de adaptare a obiectului sufletesc la obiectul contemplației; numai dacă opera de artă rezistă acestei operații raționale de adaptare e cu puțință procesul emoțional de atracție sau de respingere. D-l Busuioceanu exprimă toate aceste lucruri cu limpezime și cursivitate într-un prim articol *Temperamentul în artă*.

Dealungui tuturor articolelor strânse în volumul de față se poate urmări atitudinea perfect definită a criticului; această atitudine e firul roșu cu care ne conduce în interiorul celor mai disparate personalități: discret dar sigur, definind pe alții, d-l Busuioceanu se definește pe sine. E pretutindeni o convingere caldă, sbuciumul interior ce trădează gândirea activă, datorită căruia fraza capătă nobleță și prestigiu. Cu fiecare personalitate studiată se pune și o problemă de importanță literară sau filosofică esențială: cele două articole așa de frumoase despre *Tagore* s'ar putea subintitula: două formule de viață, sau antagonismul filosofic dintre Occident și Orient; *Rainer Maria Rilke* pune problema infuziunii misticismului rusesc în cultura europeană; problema decadentismului estetic o reprezintă viu articolul asupra lui *Hugo von Hofmannsthal*; *Carl Spitteler* aduce cu sine problema epopeei etc. Pretutindeni gândirea criticului se ridică de la cazul particular la ideea generală, încadrându-l în contingențele vremii; lucrul acesta se poate verifica și prin articolul pătrunzător asupra lui *Nichifor Crainic*, prin cel (și mai pătrunzător, cred) asupra lui *Lucian Blaga* etc.

Pentru literatura noastră orfană de critic, apariția talentului, care știu ce vrea, al d-lui Busuioceanu e o mare bucurie și o mare nădejde.

Vasile Munteanu

Criza intelectuală din Germania.

În larg deslănțuita *criză* generală de azi, aceea prin care trece Germania intelectuală e poate cea mai adâncă, în orice caz neasemuit de interesantă.

O cercetare a ei făcută prin lămuriri de profesricești paragrafări, nu credem că ar da contribuții rodnice și nici o dreaptă icoană. E vorba de lucruri mult prea sufletești fiindcă în nici o țară din lume osobitele înfățișări ale vieții nu se întretaie, nu se străpung reciproc nu trăiesc una prin alta, așa ca în marele stat al Europei Centrale. Acolo mai mult ca ori unde vicisitudinile ori izbânzile politice sau economice, își au răsunetul și corespondențele neașteptat de rezezi în viața intelectuală.

La noi, unde rareori se știe cum și ce fel se petrec lucrurile chiar aci, nu s'a prea discutat în lumea intelectuală cam ce a însemnat în fond acel «expresionism» german de pildă și nici în lumea politică, care ar fi bunăoară adevărata semnificație a asasinării lui Rathenau. Dar aceasta e o altă chestie.

Criza intelectuală din Germania s'a accentuat atât de intens în anii aceștia, încât cineva a spus cuvântul: *haos*.

El nu pare exagerat când privești bine cât de anarhică e activitatea spiritului german de acum, că de altfel în orice epocă de criză.

Alături de curențele caracteristice ale erii imperiale: determinism, naționalism, care persistă, rămân absolute, cărora împrejurările le imprimă un aer de desnădejde, există o viață interioară pe care revoluția a desrobit-o, pe care mizeria o excită și mai mult.

Viața aceasta continuă să crească în intensitate caută să se exprime în forme de o nelnchipuită exaltare ea se revarsă, incoherentă și contradictorie în sute de publicații, adesea ofense. *Genius, Dichtung, Das Riff, das Tagebuch, die Bücherkiste*, se adaugă la *die Zukunft, die Vetterauske, Sozialistische Monatshefte, Das literarische Echo, der Zwiebelisch* și încă altele, ca să-și croiască brazdă în țărina trecutului dărâmat.

Revolta expresionismului era explozia unei puteri lăuntrice care căuta să spargă „tiparul” german. Inspirația expresioniștilor ca aceea a lui *Götterdämmerung*, un fel de beție exatatică care revine periodic în Germania și care sguduind amorteala unor lungi jobăgii intelectuale și oznate pentru treziri apocaliptice: frenesie, bucurie și furie, trebuinți nerăbdătoare de destrucție, de libertate, de uitare, pentru a reîncepe după date și forme noi.

Dar stările acestea extatice, fără ținte hotărâte nu durează. Dacă războiul, pe urmă revoluția au putut să le alimenteze o clipă, acum un gol tot mai larg se cascadează în jurul lor. Spirite de a căror clar vedere n'avem motive săn e îndoim, anunță de doi ani încoace, sfârșitul expresionismului. Un Rudolf Kayser, un Wilhelm Hausenstein, prevăd și doresc o reacțiune intelectuală. O critică ce nu ieșea din pura negație, după o revoluție mai întâi sentimentală, tinde spre o operă pozitivă.

Incepe să se recunoască insuficiența lirismului și a scepticismului. Kayser crede că singura salvare este ca, odată ridicată la un superlativ de forță, critica să se pună în slujba vieții să lucreze pentru a-i da o formă de ansamblu. Sfoartarea esențială a fondatorului *Școlii de înșelepciune* din Darmstadt e că tinde să triumfe asupra celui *clar obscur* în care se complăce gândirea germană. Inexprimatul, tainița

spirituală; sunt primejdii ce trebuiesc înlăturate. Suprema lui țință e deci cucerirea de noi domenii pentru conștiință și răspândirea unei implacabile lumini în ea.

Der Neue Merkur, una din cele mai însemnate reviste, fondată în 1916 la München. În sensul acesta își îndreaptă activitatea. Sub direcția comună a lui Efraim Frisch și Wilhelm Hausenstein, primele raze ale acestei lumini implacabile încep a se arăta. Nimeni nu neagă virtuțile exploziilor revoluționare dar nu trebuie pierdut timpul cu semi-beția pe care o dau ci a folosi libertatea căpătată și a *reconstrui*.

Ce fac ultimii veniți?

Ei vor să *găsească o tradiție* dar fără să dea peste vechile cristalizări.

Tradiția *aceasta* își are generatricea în ceea ce are elaborat *prezentul*.

Și iată aci, rotunjită cea mai interesantă concepție a *tradiției*. Tradiția nu e definitivă, hotărâtă, nu e un lucru mort. Face și ea *parte din viață*. Astfel concepută ca reprezentată în evoluția generală elementul de continuitate *lădă parte la această evoluție*. Ea este astfel puterea de vie legătură într-o sinteză ce se refacă zilnic fiindcă fie care nouă explorare aduce elemente noi.

Așadar iată formula care se desprinde; *metamorfoză constantă*.

Neue Rundschau reprezintă aceeași formulă. E printre puținele reviste germane care se găsesc din când în când în librăriile noastre și este printre cele mai bune din câte apar azi. E fondată sub numele *Freie Bühne*, la 1889 adică în vremea când spiritul „modern” își serba primele succese la Berlin. Caracteristica ei semnificativă e că valoarea nu-i constă în faptul de a fi precedat schimbări mari ori în a fi creiat curente proprii zise ci în acela de a fi urmărit cu o suplețe rară, chiar dela formarea lor, pe cele ce se desenează viguros. În felul acesta după 30 de ani *Neue Rundschau* e mereu tânără și proaspătă. În alte părți se experimentează ca într-un laboratoriu, aci sunt îmbrățișate experiențele care au reușit ori fâgăduiesc să reușească. În chipul acesta *Neue Rundschau* e un fel de reflector pentru noi fiindcă în timp ce alte reviste duc lupta după un program, ea culege osebitele manifestări *ca un soi de autologie*.

Întrebarea este unde va duce acest „*spirit nou*” ce-și arată primele luciri în haosul Germaniei intelectuale? — Vintilă Russu-Șirianu.

H. St. Streitman. *Revizuriri*. Editura „Cultura Națională” Prețul 25 lei.

„A cugeta” nu înseamnă, evident, a fi angajat într-o atitudine. E o sorginte de reflexii între care pot exista prăpăstioase soluții de continuitate. Cugetarea astfel răsleată și fragmentară, se situează totuși în regiunile superioare ale activității noastre cerebrale.

Vecin cu „a cugeta”, dar de-asupra lui, stă „a filosofa”. Reflexiile—vagi schițări de gesturi—se completează în această mai înaltă preocupare cu o atitudine integrală a trupului, bine definită. Partea funcțională a creierului solicită magnetic, pentru întregire, funcțiunea inimii. Prin această investire afectivă, „a cugeta” — care de multe ori cade în frivolitatea jocului de cuvinte sau a ghidușeriei verbale, se ridică până la demnitatea severului „a filosofa” — care înseamnă *atitudine*.

Delimitându-se acestea, se poate vorbi mai ușor despre d-l H. St. Streitman. Autorul „*Revizuirilor*”, dând vieții ca axă de polarizare un scepticism de om care prin îndoială își vestește singur naufragiul viitor, e situat cert.

Scepticismul, care are ca unică certitudine numai pe aceea a incertitudinii, cuprinde, de bună seamă, o indefinită succesiune de nuanțe sevizabile, nerămânând mai puțin definit numărul celor inezisabile.

Ori în ce caz pentru privirea medie două sunt cele persistente: Scepticismul — din temperament, ereditar, voios, acela care flutură peste orice o indulgență ironică.

„Adevărul adevărat... Este una din interesantele și semnificativele noastre particularități etice că, tot diferențiând și nuanțând valorile morale, am isbutit să stabilim că există și adevăruri adevărate...”

și scepticismul acru, câștigat, darul trist al unei vieți trăite, acela care întunecă și învață pe om în fiecare zi să tacă, făcându-l să scrie

„Boul despre om:

—Ce folos că are limba scurtă și nu știe să tacă!”

Diverse ca tonalitate, aceste două frânturi se completează totuși armonice.

Anulând principiul activ al voinței printr-o desvăluire anticipată a zădărniciilor lucrurilor, scepticismul generează ironia în care proporțiile unei reacțiuni sănătoase se găsesc reduse la grimasa tristă și platonice. D-l H. St. Streitman cunoaște acest zâmbet umbritor.

Și acelaș scepticismul, având o dureroasă conștiință de sine, ridică necesitatea instinctivă a ipocriziei față de ceilalți oameni, a auto-amăgirii față de noi înși-ne și în felul acesta e, poate, singura dată când ne putem întâlni cu sinceritatea.

Desgolirea subită a realității impresionează cutremurător; impresia separată apoi de cauza din afară își dilată ocult proporțiile și iată cum insensibil se dă peste forma acută a sincerității: cinismul

Adevăr elementar:

„Iubește pe aproapele tău. Dar cine oare ti-i mai aproape decât tine însuși?”

„Și de aceea adevăr zic vouă: Nu vă mai lepădați cu atâta oroare, ca de cine știe ce grea năpaste, constatarea că vă mână invidia sau dorul de răzbunare. De ce v'ați ascunde? De ce v'ar fi rușini de cele mai omenești porniri? Trei lucruri, numai trei colorează intens gândirea și simțirea: Eros-ul, Invidia, Răzbunarea. Detest a priori pe aceea care se laudă că în fința lor nu încapă un pic de invidie. E ca și când s'ar fâli că s'au născut fără sex.”

Astfel cinismul inversează convenționalismul uman — valorile morale, valorifică nou și din temelie, ipocrizia — «indiciu al civilizației» — devine o forță către care gravitează totul și așa se ajunge la a se înălța entuziast omului înmuri pentru ferocitatea lui canibalică. Josnicia apare transfigurată:

„Viciu congenital.

Sunt individualități, care au numai virtuți. Le lipsește însă materia vilă, păcătos umană fără de care omul nu poate plămădi și închege ceva adevărat omesc.

Dacă acestui fel de noi valorificări morale li se adaugă abilitatea unor negațiuni morale, sondarea și delimitarea unor psihologii specifice din diverse proverbe și formule în care au înghețat, iar pe lângă acestea surprinzătoare asociații și dizasociații, diferențieri și identificări de noțiuni, se poate stăpâni cu privirea conspectul preștios al „Revizuirilor” d-lui H. St. Streitman. Și dacă acum ne amintim de distincțiunea noțională făcută la început se poate spune

că volumul d-lui H. St. Streitman, prin raportare la *acea* distincțiune, își taie o atitudine fermă și în ciuda scepticismului care vrăjmașește orice dogmă, din el chiar își încheagă un relief pietros—de canon.

I. I. Stoican. — *Perle pentru colierul tău*. Editura „Viața Românească” 1922. Prețul 28 lei.

Citate în ritm original:

„...crește tăceri (pag. 26), desmierdări complexe (pag. 28), viața mea prezentă e numai un reflex complex al vieților trăite (pag. 32), Rătăcesc ca un crai (pag. 39), ...fecioare grece care se oferă zeului iubit (pag. 41), Sufletul meu, non sens de suferinți răpitoare (pag. 48), ...lacrimi opace și strălucitoare (pag. 49), simți copleșiri de *drăcească sleire* (pag. 59) ...filtrul unor suprasubtile timpane...”

Vai, volumul d-lui Stoican are 134 de pagini...!

Recenzenții ar fi trebuit în primul rând, să se pronunțe asupra pedepsei cu moartea.

Vladimir Streinu

O editură nouă: Cultura Națională.

De curând, s'au inaugurat în București uzina, casele și biurourile celui mai recent «institut» de editură. Am aflat din ziare de bogăția instalațiilor, de mașinismul ultra-perfecționat al atelierelor, de localele vaste și foarte aerate, în care muncitorii dela prese, claviaturi și zetărie se vor bucura de toate cubagiile recomandate de igienă. Descrieri ilustrate au pus în vedere somptuozitatea neobicinuită a ultimei fabrici de copiat și înmulțit manuscrise.

Numele acestei case, acordat par'că într'adins ca să însemneze o evoluție în editura noastră, suna plăcut: Cultura Națională. Apoi, faptul că întemeietorul ei era un bancher foarte îmbogățit din operațiuni de finanță și comerț, d. Aristid Blanc, permitea presupunerea unor raporturi noi între scriitori și editură. Căci într'altfel, la ce ar fi renunțat financiarul la câteva zeci de milioane din capitalurile sale, care ar fi putut să fructifice incomparabil mai bine pe alte tărâmură decât ale literaturii? Scriitorii și-au putut spune cu toată dreptatea: în loc să construiască un spital pentru întreținerea epitropilor și economilor, d. Aristid Blanc a preferat să facă un sacrificiu spiritual în numele tuturor durerilor și nenorocirelor, pe care le reprezintă câteodată o mare Bancă în tezaurul ei. De-aci înainte, au continuat să-și zică scriitorii, producția literară intră într'o epocă de abundență, de care se vor putea folosi în sfârșit și autorii...

Dar dacă pentru muncitorii care mișcă litera și mașina d. Blanc a construit ferestre mari, plafoane înalte, closete și spălătoare sistematice, pentru ceilalți, pentru aceia care mișcă inima, conștiința și imaginile, d-sa nu a realizat absolut nimic.

D. Aristid Blanc avea o concepție sau nu? Una din două: sau a

ostenit în drum, distrat în ideile sale mari, de bibelourile decorative ale vieții sau și-a părăsit drumul apucat, sub influența unei atmosfere locale, în agrementele căreia se complac și alți oameni decât ai finanței. În nici-un caz personalitatea de creator a d-lui Aristid Blanc, nu poate să fie cu efuziune felicitată.

Indoelile noastre sunt întărite și de un precedent. Scriitorul G. Galaction, unul din stăpânii cei mai autentici ai prozei românești, unește subtilitatea și însușirile artistului de elită cu ingenuitatea evangheliei, cu spiritul religios și învățătura teologică. D. Aristid Blanc, prin nu pricepem ce fel de absurd miracol îl alesese să facă singura traducere românească frumoasă posibilă a Sfințelor Scripturi. Primă pornire bună. Angajament cu contract, salariu mic dar plătit, livrare regulată a traducerilor, în fascicule de manuscris.

După câteva luni, pornire contrarie. Cineva un zeu mic de seu, de talc sau tibișir, sau pâlcul întreg din jurul d-sale, determină pe d. Aristid Blanc să descalfice pe traducător. Cu același entuziasm cu care îi dăduse însărcinarea, i-o și retrace. E adevărat că petrecând pe d. G. Galaction (azi Părintele Grigore) până la ușă, d. Blanc își dete seama de situație și, întors către cel care asistas la ruperea, cu surâsuri a contractului, spuse, intristat, ca un dramaturg după ce și-a realizat conform textului, întreg personagiul :

— *J'ai l'impression d'avoir fait une mauvaise action...*

Voință proprie în linii frânte sau influență din afară, este egal: se vădea că D. Aristid Blanc nu-și poate duce o idee până la capăt, chiar când o are. Și dacă editura d-sale Cultura Națională, se găsește în starea morală a tuturor vechilor edituri abuzive, care nu ar fi fost motiv cultural să sporească la număr, probabil că acest rezultat trebuie atribuit Statului său Major, care în societatea unei galbene invidii, devoră salarii monumentale. Singur directorul propriu zis al editurilor literare, un snob de literatură cu sufletul amar și cu scheletul bolnav, este plătit cu 300.000 lei anual, ca să-și măsoare slăbiciunile cu artele și mașinile.

Un autor care s'ar adresa Culturii Naționale, este ca și cum și-ar propune manuscrisele, la Steinberg, la Hertz, la Alcalay, care, cel puțin fac din copierea manuscriselor un negoț și nu cultură... națională. După cele 65 milioane investite de D-l Blanc într'al său institut, scriitorul român se găsește exact în aceeași stare dacă nu mai rea, ca mainainte de război, în legături de inimiție fundamentală cu editorul. Grație lor editorul face avere cu manuscrisul poetului, iar acesta este silit să-și caute o meserie suplimentară ca să trăiască și să cedeze terenul ce-i aparține, amatorilor și fantomelor fugitive.

Scriitorii români este obiceiul să fie citați și chemați să mărturisească pentru cultură și pentru nație atunci când prezența lor în

viață nu mai poate importuna pe nimeni și când posteritatea lor a pierit. Toate Camerele au răsunat de rechemarea din țărăni, prin organul câte unui domn Ministru, a câte unui scriitor și nici un Parlament nu s'a gândit cel puțin la îngrădirea prin legi serioase a proprietății artistice, literare, și științifice mai sacră decât toate celelalte. Anunțându-și d. Aristid Blanc editura, lumea literară s'a simțit emoționată. Se aștepta ceva nou, ceva ca o instituire de raporturi civilizate între scriitori și editură. Căci, dacă ne vom mărgini să admirăm ca niște maimuțe atrase de mărgelile, frumusețile de mucava concavă ale volumelor, curat tipărite este drept—datorie esențială a tiparului — scoase de Cultura Națională, și atâta tot, ne așezăm cu mult mai prejos de adevăratele dorințe ale culturii românești și dintr'un punct de vedere altul decât acela în care stă dela sineș chestiunea. Cărțile Culturii Naționale, așa cum sunt înfățișate, cartonate, pătrate, cu chenare și quadrigi, cu ecusoane de hârtie frizată pe fonduri de linii și culori—(cu un program prostesc și cu traduceri din cele mai dobitocești)—toată lumea le-a mai văzut, acum 15 ani, prin Germania cataloagelor ilustrate.

Totuș, noi credem că nu lipsesc mijloacele pentru ca editura d-lui Aristid Blanc să capete însemnătatea culturală, pe care nu se poate să nu o fi avut în primele sale intenții; mai ales în starea ei de înămolire în sterp funcționarism, Cultura Națională este exclus să producă altceva decât mari deficite.

Dacă s'ar deștepta într'o bună zi cu hotărârea să nu-și mai consulte miniștrii universitari și simili-mondeni, care n'au cu arta, cu limba românească și cu vocația literară de cât indirecte raporturi de samsari savanți, și ar trece direct Cultura Națională cu toate proprietățile ei la o asociație de scriitori calificați, d. Aristid Blanc ar face un act de nebunie sublimă. (Cu atât mai ușor cu cât se vor putea găsi, prin tratative duse într'un spirit de culturală-toleranță, și modalitățile pentru ca proprietatea să fie plătită).

În spatele fotoliului d-lui Aristid Blanc se ridică, enigmatică, o statuie mare a pribeagului Tolstoi. El face, chiar în material rigid, mai mult decât geniul totalizat al unui norvegian de Focșani, ca d. Marin Simionescu Râmnicianu. Iată un prilej când D. Aristid Blanc ar putea sta de vorbă un sfert de ceas cu statuia.... — **T. Arghezi**

P. S. — Cronicile, recenziile și notișele din No. 8-9 ca și din toate celelalte numere ale „Cugetului Românesc”, nu angajează decât pe acei care le-au iscălit.

BIBLIOGRAFIE

- Cezar Petrescu. *Scrisorile unui răzeș*, 39 lei, Edit. Cultura Națională, București.
- Rabindranath Tagore. *Sadhana*, trad. de Nichifor Crainic Pr. 30 lei, idem.
- Antonio Fogazzaro. *Daniel Cortis*, roman trad. de Ion Floroiu Pr. 40 lei, idem.
- Karl Gjellerup. *Pelerinul Kamanita*, trad. de Elefterie Bezdechi Pr. 40 lei, idem.
- Duiliu Zamfirescu. *O Muză nuvele*, Pr. 25 lei, idem.
- B. Luca. *Teatra, Creditorii, Șacalii*, nuvele Pr. 30 lei, idem.
- Ion Minulescu. *Romanse pentru mai târziu*. Ediție nouă Pr. 25 lei, idem.
- Emile Vandervelde. *Socialismul și Agricultura*, Pr. 30 lei, idem.
- I. Ispirescu. *Basmale Românilor*, Biblioteca Tinerimii, Pr. 25 lei, idem.
- Jean & Jérôme Tharand. *Umbra Crucii*, trad. de Adolphe Clarnet Pr. 35 lei, idem.
- Jean & J. Tharand. *Umbra Crucii*, trad. de Petre Ciorăneanu, 35 lei, idem.
- M. Sorbul. *A doua tinerețe*, 25 lei, idem.
- Ricardo Leon. *Iubirea iubirilor*, 35 lei, idem.
- Longos. *Daphnis și Chloe*, 28 lei, idem.
- Fr. Stevens. *Prin împărăția furnicilor*, 22 lei, idem.
- B. Croce. *Elemente de Estetică*, 24 lei, idem.
- K. Kautzky. *Dela Domocrație la robia de Stat*, 25 lei, idem.
- N. Petrescu. *Fenomene sociale în Statele-Unite*, 24 lei, idem.
- G. G. Longinescu. *Cronici științifice*, 25 lei, idem.
- N. Iorga. *Histoire des Roumains*, 60 lei, idem.
- Camil Petrescu. *Versuri*, 25 lei, idem.
- I. L. Caragiale. *Nuvele*, 25 lei, idem.
- N. Davidescu. *Inscripții*, 25 lei, idem.
- Leon Donici. *Revoluția rusă*, 30 lei, idem.
- Emil Dorian. *Cântece pentru Lelioara (Versuri)*, Edit. Alcalay & Calafateanu.
- Gh. Brăescu. *Doi vulpoi (Schife umoristice)*, idem.
- V. Al. Jean. *Ce știa satul*, 15 lei, Editura Casa Școalelor.
- Rudolf Șuju. *Iașii de odinioară*. Pr. 40 lei. Tip. „Lumina Moldovei”.
- P. Constantinescu-Iași. *Reforma învățământului secundar (proponeri)*. Bârlad, 1923. Pr. 4 lei.
- M. Sadoveanu. *Ți-aduci aminte*, 25 lei, idem.
- Al. Dumas-Tatăl. *Strigoiul Carpaților*. (Tradus de Anghel și Iosif), 3 lei, Biblioteca Minerva No. 3, idem.
- Petre H. Costescu. *„Prietenii”*. (Premiată de „Cartea Românească”), 10 lei, idem.
- Bucura Dumbravă. *Haiducul*, 30 lei, idem.
- P. Partenie. *„Boerul Drăgușin”*. (Premiată de „Cartea Românească”), 18 lei, idem.
- Vasile Pop. *Ruga unei mame*, 10 lei, idem.
- P. Cănel. *Origina poeziei populare*. (Precizări, Distincțiuni), 20 lei.
- Salom Alechem. *Cartoforii*. (Schife și nuvele). În românește de C. Săteanu. Edit. Viața Românească.
- Jean Bart. (Eug. P. Botez). *Prințesa Bibița*, (nuvele) 20 lei, idem.
- M. Sadoveanu. *Neagra Șarului*, idem.
- M. Mihăileanu. *Și totuși, presa trebuie să fie liberă* Tip. Transilvania Pitești. Pr. 6 lei.
- Sextil Pușcariu. *Dacoromania*. Buletinul „Muzeului Limbei Române” Anul II. 1921-22.
- Tudor Pamfile. *Reviștă de limbă, literatură și artă populară*, Anul I No. 1 Februarie 1923 Dorohoiu.
- Buletinul institutului economic românesc*, No. 1. Anul II. 1923.
- Calendarul Povestirii (Ideea Europeană)* București, 1923.
- Buletinul Muncii și al Ocrotirilor sociale*, No. 6-8. Anul III. 15 lei. Imprimeriile „Independența”.

S U M A R U L

N. Iorga	Cum s'a făcut România de azi.
V. Voiculescu	Luminătorul (<i>versuri</i>).
Gh. Brăescu	Primul pas.
T. Arghezi	Din „Agate negre” (<i>versuri</i>).
Ion Mateiu	Spânzurații Ardealului.
G. Bacovia	Fanfara militară (<i>versuri</i>).
Cora Irineu	Drumuri de băjenie.
Ion Pillat	În crâmă (<i>versuri</i>). Stanțe (<i>Jean Moréas</i>).
G. Rotică	Rochiile tale (<i>versuri</i>).
Camil Petrescu	Pagini de ciornă.
F. Aderca	Don Quichotte (<i>versuri</i>).
G. M. Ivanov	Contele Alexei N. Tolstoi. Din Al. N. Tolstoi (<i>Prea frumoasa doamnă</i>).
I. Buzdugan	Ceahlăul (<i>versuri</i>).
Ion Marin Sadoveanu	„Meșterul”. (Trei Acte în versuri, de d-l Adrian Maniu).
Vladimir Streinu	Arabescuri inutile pentru Monique (<i>versuri</i>).
Francisc Șirato	Cultul formei.
M. Mihăileanu	Cronica Socială. <i>În ce constă și încotro merge democrația.</i>
Emanoil Bucuța	Cronica ideilor. <i>Aplicații la România ale noiei științe: Propaganda.</i>

Cărți, Reviste și Ziare. — Bibliografie.

Prețul: 20 lei numărul.

ABONAMENTUL { 200 lei pentru particulari.
300 lei pentru autorități, instituții și societăți.

CARTEA ROMÂNEASCĂ — Tip. Rasidescu.—8253